

**TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KÜRESELLEŞME
SÜRECİ VE SEÇİLMİŞ ÜLKE
GRUPLARIYLA KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZ (AVRUPA, GÜNEYDOĞU
ASYA, LATİN AMERİKA)**

**İsmail YAKAR
(Yüksek Lisans Tezi)**

Eskişehir, 2001

**TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE
SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI İLE KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZ(AVRUPA,GÜNEYDOĞU ASYA, LATİN AMERİKA)**

İsmail YAKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Hasan İslatince

101534

101534

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül-2001

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZASYON MERKEZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ (AVRUPA,GÜNEYDOĞU ASYA, LATİN AMERİKA)

İsmail YAKAR

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül-2001

Danışman: Yrd.Doç.Dr.Hasan İslatince

Küreselleşme süreci Dünya ekonomisini özellikle son 30 yılda son derece etkilemiştir. Bu süreç içinde ülkeler kendilerine yer edinmeye çalışırken bazı ülkelerde bu sürecin dışında kalmışlardır. Dünya üzerinde özellikle teknolojik gelişmenin artması yeni icat ve buluşların ortaya çıkması, bilgisayar ve iletişim alanında ortaya çıkan gelişmelerle özellikle finansal sermayenin tüm dünya üzerinde çok hızlı hareket edebileceği bir ortam oluşturmuştur. Finansal sermayenin küreselleşmesi yanında üretimin küreselleşmesi de çok uluslu şirketler vasıtasıyla sağlanmıştır.

Bu süreç içinde bir kısım azgelişmiş ülke kendilerine ekonomik fayda milli gelirlerinde ve kişi başına düşen gelirlerinde artışlar olmuştur. Ancak bunu yaparken bazı koşulları da yerine getirmişlerdir. Eğitime önem verilmiş, teknoloji ve AR-GE faaliyetleri desteklenmiş dışa açık bir ekonomik yapı sağlanmıştır. Özellikle bu süreç içinde Türkiye'nin geldiği ve gelmek istediği yer asıl konumuzu oluşturmaktadır. Türkiye bu döneme kadar elde ettiği verilerle küreselleşme sürecinde ekonomik gelişimini diğer birkaç gelişmekte olan ülke kadar sağlayamamıştır. Çünkü diğer ülkelerin uyguladıkları politikaları tam olarak Türk ekonomisinde uygulama imkanı olmamıştır. Son 30 yılını yüksek enflasyon içinde sınırlı büyüme ile geçirmiştir. Bu tezde dünyadaki küreselleşme süreci başlangıcı ve gelişimi incelenirken Türkiye'nin ekonomik gelişimi cumhuriyet döneminden itibaren verilmiş ve son 20 yıl içinde üç grup gelişmekte olan ülke ile karşılaştırması yapılmıştır. Son bölümde de Türkiye'nin küreselleşme sürecinde ulaşmak istediği ekonomik seviyenin hangi politikalarla sağlanabileceğine yer verilmiştir.

ABSTRACT

The Globalisation process has affected the World Economy in high degree particularly last 30 years. During that process while some countries have been securing their position, some left out of that process. Financial Capital has found a wide area to perform due to technological development, new inventions and discoveries, particularly the new advancement achieved in computers and communications. As a result of globalisation in finance, the production has also been effected by globalisation via international companies.

Underdeveloped countries have scored an increase in their GDP and national income per head from the beginning of the Globalisation process. In fact, those countries have completed conditions, which were required of them. Education system has been reformed; R&D activities have been supported, an open economy policy has been adopted. However, our main aim with this work is to analyse Turkey's position and where Turkey wants to be in this process. Unfortunately, up to that stage Turkey has not achieved a great performance in light of its data and other countries' data. Turkey had not adopted the economic policies, which were applied by other countries.

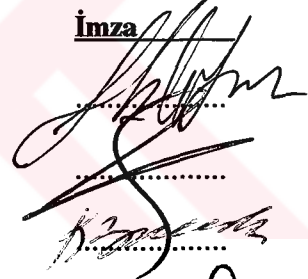
Turkey has shown limited growth rate with high inflation during last three decades. In this thesis, Turkey's economic development from the early time of the Republic has been researched and compared with developing countries of three groups while finding out the beginning and development of the Globalisation process. As a conclusion, the policies, which can enable Turkey to reach the desired economic level, are pointed out.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İsmail YAKAR'ın "Türkiye Ekonomisinin Küreselleşme Süreci ve Seçilmiş Ülke Gruplarıyla Karşılaştırmalı Analiz (Avrupa, Güneydoğu Asya, Latin Amerika)" başlıklı tezi 07 Kasım 2001 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat (İktisat Politikası Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Hasan İSLATİNCE
Üye : Prof.Dr.S.Rıdvan KARLUK
Üye : Yrd.Doç.Dr.Kemal BİÇERLİ

İmza

Prof.Dr.Ömer Zühre ALTAĞ
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

İsmail YAKAR

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Ls. 1998 Abant İzzet Baysal Üniversitesi., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

Lise 1994 İncirli Lisesi, Sosyal Bölümü

İş

2000 Müşteri Temsilcisi Şekerbank T.A.Ş.

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: 02 Nisan 1978

Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil:İngilizce

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KÜRESELLEŞME

1.TANIM ve KAVRAM.....	1
1.1 Küreselleşme Kavramı.....	1
1.2 Küreselleşme Kavramının Ekonomik İçeriği.....	5
1.3 Küresel aşamalar.....	5
2.KÜRESELLEŞMENİN NEDENLERİ.....	7
2.1 Ekonomik Nedenler.....	7
2.2 Siyasal Nedenler.....	9
2.3 Teknolojik Nedenler.....	11
2.4 Sosyo-Kültürel Nedenler.....	17
3.KÜRESELLEŞME TEORİLERİ.....	18
3.1 Kontrol Altına Alınan ve Üzerinde Yaşayanlar Arasındaki Bağımlılığın Bilincine Varılan Dünya.....	18
3.2 Zamanın Mekandan Bağımsız Kılındığı Dünya.....	21
3.3 Post Modern Yaklaşım.....	22
3.4 Ekolojik Dengesi Tehdit Edilen Dünya	23

4. KÜRESEL DÜŞÜNCELER.....	23
4.1 Alvin TOFFLER.....	23
4.2 Peter F. DRUCKER.....	24
4.3 John NAISBIT.....	25
4.4 Immanuel WALLERSTEIN.....	26
4.5 Daniel BELL.....	26
4.6 Samir AMİN.....	27
5. KÜRESELLEŞMENİN FAKTÖRLERİ ve ÖZELLİKLERİ.....	28
5.1 Küreselleşme ve Teknoloji.....	28
5.1 Mikro Elektronik.....	30
5.2 Robot Teknolojisi.....	30
5.3 İletişim teknolojileri.....	30
5.4 Biyo teknoloji.....	31
5.5 Yeni Malzemeler.....	32
5.2 KÜRESEL ÜRETİM.....	33
5.1 Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	34
5.2 Sektörel ve Coğrafi Dağılım.....	36
5.3 Gelişmiş Ülkelerin Egemenliği.....	37
5.4 Üretimin küreselleşmesinin dış ödemelere etkileri.....	37
5.3 KÜRESEL FİNANS.....	38
5.3.1 Küresel Piyasalar Euro dolar ve Euro Tahvil Piyasaları.....	39
5.3.2 Kısa Vadeli Yabancı Yatırımlar.....	41
5.3.3 Faiz Arbitrajları.....	42
5.3.4 Özelleştirme.....	43
5.4 KÜRESEL SINIRLAR.....	43
5.5 KÜRESEL PAZARLAR.....	44

5.6 KÜRESEL TÜKETİM.....	45
5.7 KÜRESEL DIŞ TİCARET.....	45
6. KÜRESEL OLUŞUMLAR.....	46
6.1 AB (Avrupa Birliği)	46
6.2 EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)	48
6.3 NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi).....	48
6.4 ASEAN (Asya Birliği)	50
7. KÜRESEL KURUM ve ÖRGÜTLER	51
7.1 Dünya Ticaret Örgütü ve GATT.....	51
7.2 Uluslar arası Para Fonu (IMF)	52
7.3 Dünya Bankası.....	54
7.4 Çevre Grupları.....	55
7.5 Terör Örgütleri	56

İKİNCİ BÖLÜM DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESELLEŞME

1.KÜRESELLEŞMENİN DÜNYADA GELİŞİMİ.....	58
1.1 Merkantilist Dönem.....	58
1.2 Klasik Dönem.....	59
1.2.1 Sanayi Devrimi.....	59
1.2.2 Sanayi Devrimi Sonrası(Sanayi Toplumu)	60
1.2.3 İkinci sanayi Devrimi.....	62
1.2.4 İki Savaş Arası Dönem.....	63
1.3 Klasik Sonrası Dönem.....	64
1.3.1 1945 Sonrası Dönem.....	64
1.3.2 Yeni Dünya Ekonomik Düzeni.....	66
1.3.3 Bilgi Çağı ve Toplumu.....	68

2. DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESEL EĞİLİMLER.....	69
2.1 Ulus-devlet ve Küreselcilik.....	69
2.2 Bölgecilik, Aşiretçilik ve Küreselcilik.....	71
2.3 Küresel Vatandaşlık.....	71
3. DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESEL BOYUTLAR.....	73
3.1 Ekonomik Boyutlar.....	73
3.2 Siyasi Boyutlar.....	75
3.3 Kültürel Boyutlar	77
4. KÜRESELLEŞMENİN GELİŞMİŞ ÜLKELERE ETKİLERİ.....	80
5. KÜRESELLEŞMENİN GELİŞMEKTE ÜLKELERE ETKİLERİ.....	83
KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME İKİLEMİ.....	88
7 ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER.	91
7.1 Tanım ve Üretim Biçimleri.....	91
7.2 Tekelci Rekabet.....	93
7.3 Ekonomik Politikaların Etkileri.....	94
7.4 Azgelişmiş ülkelerde yatırımlar	95
7.4.1 İhracata yönelik Yatırımlar.....	95
7.4.2 İç Pazara Yönelik Yatırımlar.....	95
8. MAİ ANLAŞMASI.....	95

3.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÜRESELLEŞME

1. TÜRKİYE' DE KÜRESELLEŞME SÜRECİ.....	98
1.1 Kuruluş Yılları 1923-1930	97
1.2 İkinci Dünya Savaşı Yılları 1930-1950.....	103
1.3 Liberal Dönem 1950-1960	107
1.4 Planlı Dönem 1960-1980.....	112
1.5 Dışa Açık Dönem 1980-2001.....	119

2. SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI İLE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ(AVRUPA, GÜNEYDOĞU ASYA, LATİN AMERİKA ÜLKELERİ)

2.1 Milli Gelir	128
2.2 Enflasyon	131
2.3 Dış ticaret.....	133
2.4 Teknoloji ve Eğitim.....	136
2.5 Yabancı Sermaye Yatırımları.....	138
2.6 Devlet müdahalesi ve Kamu kesimi	141

3. TÜRKİYE'NİN KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE YAPMASI GEREKENLER

3.1 Piyasa ve Endüstri Üzerine.....	142
3.2 Eğitim ve Teknoloji Üzerine	143
3.3 Yabancı Sermaye Üzerine.....	145
3.4 Bölgesellik Üzerine.....	146
3.5 Uzun Dönem Perspektif ve Devlet Yönetimi Üzerine	146

SONUÇ.....	147
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	150
----------------------	------------

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. GOÜ'Lere net doğrudan yabancı yatırım akışı 1973-1993(\$)	8
Tablo2. Ülkelerin AR-GE Harcamaları (%)	13
Tablo3.Çokuluslu Şirketlerin Faaliyette Bulundukları Sektörlerin Tarihi Gelişimi	36
Tablo4. GOÜ'lerin Borsalarında Dolar Üzerinden Getiri Oranları (%) 1993	41
Tablo5. Bölgesel Serbest Ticaret Düzen. Dünya Tic. Payı(%) (1998)	91
Tablo6. Dünyanın En Büyük Çokuluslu On Şirketinin Bazı Değerleri (2001)	93
Tablo7. Türkiye'de 1923-1930 Arası Dış Ticaret(Milyon Dolar)	102
....	
Tablo8. Türkiye'nin Çeşitli Ekonomik Göstergeleri (1929-1948)(%)	106
Tablo9. Türkiye'nin 1950-1960 Arası Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)	111
Tablo10. Türkiye'nin 1950-1961 Arasında Ekonomik Göstergeleri.(%)	111
Tablo11. Türkiye'nin Çeşitli Ekonomik Göstergeleri 1960-1970 (%)	114
Tablo12. Türkiye'nin Çeşitli Ekonomik Göstergeleri (1971-1980)	118
Tablo13. Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye 1980-1998 (Milyon dolar)	127

GİRİŞ

Uluslar arası ekonominin gelişim süreci 1840'lı yıllarda buhar makinesinin bulunması ile yeni bir aşamaya girmiştir. Bu yeni aşamada kapitalizmin gelişimi daha da hızlanmıştır. Ekonomik birikim ise artmaya başlamıştır. Ülkelerin bu süre içinde ekonominin yeni kurallarına uymak için girişimlerde bulunması gerekmiştir. Özellikle uluslar arası ticaretin gelişmesi ile birlikte ekonomiler çeşitli sektörlerde uzmanlaşmaya gitmişler ve ülkeler arası mal alışverişi ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1850 yılından sonra üretim artışının sağladığı zenginlik ve bolluk küreselleşme olarak bugün adlandırdığımız sürecin bir benzerini o yıllarda yaşanmasına neden olmuştur.

Özellikle 1900'lü yıllara doğru dünya üzerinde sermaye ihracı artmış, ekonomiler daha dışa açık bir hale gelmişlerdi. Bu süreç birinci dünya savaşına kadar sürmüştü. Bu dönemde Osmanlı imparatorluğu ise yeni yeni dışa açılmaya ve batıya yönelmeye başlamıştır. O dönemde geçimlik ekonomi ile iktisadi hayatını sürdüren Osmanlı devleti o yıllarda yaşanan sürecin dışında kalmıştır. Osmanlı devletinin sanayi yapısı ve ticari ilişkileri o yıllarda dünyada yaşanmakta olan bu süreçten bir fayda elde edememesine neden olmuştur.

Bugün ise ikinci dünya savaşı sonrası dönemde devletlerin yeniden inşası ve uluslar arası ilişkiler ile ekonomik ilişkilerin yeniden yapılanması gündeme gelmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası ekonomik düzen yeniden oluşturulmaya başlanmış ve ABD önderliğinde yeni bir ekonomik serbestleşme ve dışa açılma dönemi başlamıştır. 1970'li yıllarda hız kazanan küreselleşme özellikle teknolojik gelişme ve bunun sağladığı imkanlarla finansal sermayenin küreselleşmesi dünyada ülkelerin uyması gereken yeni koşulları ortaya çıkarmıştır. 1970'li yıllardan sonra özellikle bir kısım Güney Doğu Asya ülkesinin gösterdiği gelişme bu süreçte çok önemli bir aşamayı gözler önüne sermiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sürekli açılan fark bu devletlerin yeni dönemin imkanlarını kullanarak bu farkı kapatmalarına yardımcı olmuştur.

Türkiye ise cumhuriyet kurulduktan sonra ekonomisine çeki düzen vermeye çalışmıştır. İkinci dünya savaşına kadar nispeten başarılı bir ekonomik gelişim sağlayan Türk ekonomisi ikinci dünya savaşından sonra dünya üzerindeki değişikliklere ayak

uydurmakta zorlanmıştır. Küreselleşme sürecinin yaşandığı son 30 yıla sanayi yapısı zayıf eğitim kalitesi düşük, nüfuz artış hızı yüksek bir şekilde giren Türkiye bu süreçte 2000’li yıllara geldiğimiz bu günlerde geride kalmıştır.

Küreselleşme sürecinden fayda sağlayan devletlerin yapısına baktığımız zaman teknolojiye önem veren, eğitim seviyesi yüksek ülkeler olduklarını görürüz. Türkiye ekonomik kalkınma sürecinde sanayileşme ile teknolojik gelişmeyi bir arada yürütememiş ve bugüne bu çelişkinin oluşturduğu ekonomik olumsuzluklar ile gelmiştir. Küreselleşme sürecinde ekonomik kalkınmasını ve gelişimini tam sağlayamayan Türkiye bu sürecin faydalarından mahrum kalmıştır.

1980 yılından sonra dışa açık ekonomik büyüme stratejisini benimseyen Türkiye özellikle yabancı sermayeyi ülkeye çekememiştir. Bu şekilde elde edilmesi umulan dünya ile bütünleşme ve dış teknolojilerin yerli sanayiye adapte edilmesi amacında başarısız olmuştur. 1970’li yılların montaj sanayine dayalı sanayisi ve yüksek döviz kazancı sağlamayan tekstil gibi sektörlerde uzmanlaşma bugün bile ekonomik yapı üzerinde ağırlığını hissettirmektedir. Oysa Güney doğu Asya ülkeleri bu dönem içinde dünya üzerinde yaşanan ekonomik süreçlere uygun olarak kendi iç sanayilerine rekabet gücü kazandırdıktan sonra dışa açılmışlardır. Ve özellikle yabancı sermaye yi ülkelerine çekmek için çeşitli politikalar uygulamışlardır.

Türkiye 1980 ve 1990’lı yıllarda sürekli yüksek enflasyon, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık içinde ekonomik amaçlarına ulaşamamıştır. Yanlış siyasi uygulamalar içinde sürekli bir kaos ortamı içinde ekonomide istikrarsızlık kanıksanan bir durum haline getirilmiştir. Bu nedenle Türk ekonomisi küreselleşme sürecinde ekonomisini yenileyememiş ve bu nedenle gelişmekte olan ülkeler içinde sürekli gerilerde kalmıştır. Ayrıca küreselleşme süreci içinde gelişen bölgeselleşme akımı içinde kendine tam bir yer edinmemesi de Türkiye açısından bir dezavantaj olmuştur. 1959 yılında yapılan Avrupa Topluluğu başvurusu hala sonuçlandırılmamıştır. Ancak Türkiye ile aynı seviyelerde olan İspanya Yunanistan gibi ülkeler topluluğa katılarak ekonomilerinde iyileşmeler sağlamışlardır.

Bu alışmada Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum ve özellikle küreselleşme sürecinde Türkiye'nin neden ekonomik gelişmesini tamamlayamadığı incelenmiştir. Küreselleşme sürecinin nimetlerinden yararlanamamasının nedenleri incelenmiş ve bu süreçte aynı kategoride sayılan ülkelerle karşılaştırmalı olarak bu ülkelerin sağladığı gelişme ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.TANIM ve KAVRAM

1.1Küreselleşme Kavramı

Günümüzün en önemli sorunları kalkınma, gelişme ve buna bağlı olarak adil bir yaşam düzeyinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirileceğidir. Milletler, uluslar, yüzyıllar boyunca ekonomik motiflerle bu sorunlara nasıl çözüm bulacaklarını araştırmışlardır. Dünya tarihi ulusların birbirleriyle yaptıkları savaşlar ile doludur. Özellikle Bu savaşlar ulusların birbirleriyle etkileşim sağlamaların yol açmıştır. Uluslar bu şekilde dünya üzerinde küresel sürece ortaya çıkmasını sağlayan bir etkileşim içine girmişlerdir. Aslında küreselleşme sürecine neden olan bu etkileşim yönetenlerin halklarına daha iyi bir yaşam tarzı sağlamalarının ekonomik bir yolu olarak ifade edilebilir.

Ekonomi insanoğlunun varolduğu ilk günden itibaren varola gelmiştir. Ve insanlar, toplumlar, uluslar sürekli bir alışverişin içinde birbirleriyle ilişki kurmuşlardır. Bugün küreselleşme (Globalleşme) diye adlandırılan kavram,ilk zamanlarda ortaya çıkan bu ticari ve ekonomik ilişkilerin günümüz ortamında ortaya çıkan sonucu ve vazgeçilmez bir gerçeği olarak gözler önüne gelmiştir. Gelişmenin, büyümenin daha iyi hayat koşullarının ortaya çıkmasına günümüz ortamında yardımcı olacak olgu, küreselleşme ve dışa açılma olarak görülmektedir.

Küreselleşme olarak çevrilen globalizasyon kavramı ‘globe’ kelimesi ile bir şekil belirlemesinin ötesinde kendi içindeki bir bütünselliği yansıtmaktadır. Farklı boyutları bulunan ve bu boyutlar arasında karşılıklı etkileşimin var olduğu düzenli bir işleyiştir. Meydan Larousse’un tarifine göre ise global tümüyle ele alınmış olan manasındadır. Batı dillerinde global kelimesine yüklenen anlamda buna yakındır.

Küreselleşme kavramının bugün anladığımız şekilde kullanılmaya başlanması hususunda değişik iddialar vardır. Bazı iddialara göre 1963 yılında Kanadalı sosyoloji

profesörü Marshall McLuhan global köy kavramını kullandı. Ona göre dünyanın en azından belli bir bölümü global köy halini almaktaydı. Bazı iddialara göre ise küreselleşme kavramı 1980'lerde Harvard, Stanford, Columbia gibi prestijli üniversitelerde kullanılmaya başlanmıştır.

Bazı yazarlar küreselleşme kavramını siyasi olarak, soğuk savaş döneminden sonra batının zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması şeklinde tanımlamaktadırlar.¹

Temel bir tanım olarak küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbiriyle bağlantılı olguları içeren, bir anlamda maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır.²Bu tanım küreselleşme kavramının tüm yönlerini içeren çok ayrıntılı bir tanım olarak görülebilir.

Küreselleşme gerçekten daha önce belirtildiği gibi insanlar arasında her boyuttaki ilişki türünde ortaya çıkan etkileşimlerle varolmuştur. Özellikle son 250 yıl içinde iktisat biliminin de gelişmesiyle bilimsel bir altyapıda kazanmıştır. İnsanlık tarihi geliştikçe, bu zaman gelene kadar, ortaya koyduğu gelişme ve ilerleme küreselleşme olgusunun hayat bulmasını sağlamıştır. Bu gelişmeye temel teşkil eden ise teknolojik ilerleme ve bunun sağladığı üretim artışı yoluyla üretim fazlalarının diğer ülkelerle paylaşılmasını sağlayan süreçtir. 19.yüzyılın ilk yarısında icat edilen buhar makinesi ve bunun o zamanın en güçlü devletlerinden biri olan İngiltere tarafından kullanılmasıyla üretimde ortaya çıkan aşırı fazlalık ve bunun eritilmesini sağlayacak ekonomik ve siyasi ortamın sağlanması küreselleşme olgusunun temellerini atan önemli bir tarihsel gelişmedir.

¹ Bahaeddin Yediyıldız Çağatay Özdemir, Fahri Unan Kavram Olarak Küreselleşme Yusuf Erbay (KONYA 1998).s.147-148.

² Rıdvan Karluk,Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kurulular (Dördüncü basım,Beta Yayınları 1998). S.1.

Aslında küreselleşme(globalleşme) ekonomik olarak üretim boyutuyla ortaya çıkmasına rağmen insanoğlunun yeryüzü üzerinde sergilediği tüm davranışlara etkisi olan bir kavram olarak hayatımızın her döneminde, içinde yaşadığımız bu dönemde bizi son derece yönlendirici bir şekilde etkilemiştir. Bu, ekonomik olarak başlamış fakat sosyo-kültürel açıdan toplumlar üzerinde son derece değişik izler bırakan bir şekilde gelişmiştir. Çünkü artık çağımızın gelişme anlamı, ilerleme anlamı küreselleşme içinde kendine bir yer bulmaktadır. Bu demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması, uyuşturucu, terör gibi artık uluslar üstü platformlara taşmış, toplumsal olaylar üzerinde çok etkili bir konuma gelmiştir.

Bu kavramın bugün hem bir çok savunucuları hem de bir çok düşmanları vardır ki insanoğlunun tarihi boyunca bir çok konuda bu tür taraf mücadeleleri olmuştur. Ancak anlatmaya çalıştığımız kavram içinde yaşadığımız dünyanın tarihsel süreç olarak geldiği, gelmek zorunda olduğu ve bundan sonra gideceği yere temel dayanak olacak bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü küreselleşme yaşamın bir çok yönünü etkilese de en önemli yeri işgal eden tarafı ekonomiktir. Küreselleşme demek gelişme demek, ilerleme demek, teknoloji demek, yüksek hayat standardı demek, sınırların ortadan kalkması demek özellikle karar alıcıların (siyasi hükümetlerin) etkinliğinin azalması demektir. Bugün küresel dünyada ulus devletin konumu ve küresel olgunun önünde engel oluşturacağı yolundaki söylemlerle ulus devletin yeri tartışılmaktadır.

Artık ulus-devletlerin aldıkları kararları Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) almaktadır. Her türlü yerleşik değerın gezegensel bağlamda bir altüst oluş yaşadığı bir kaotik ortama işaret eden küreselleşme kavramının bu günlerde pek sıkça kullanıldığı, literatürde belirlenen anlamının dışına taşarak tanıdık ve sınırlı bir kesimin sihirli sözcüğü olmaktan çıkıp, popüler ve halkın sözcüğü olma özelliğine dönüştüğü gözlenmektedir. Yine bu kavrama ideolojiler üstü ve tarafsız bir anlam yüklenmesi, en küçük sosyal birimden ulus devlete ve hatta onunda ötesinde uluslar üstü organizasyonları da içeren yapılanmaların, geri kalmamak ve modernleşmek amacıyla ivedilikle içselleştirilmesi, benimsemesi gereken bir gerçeklik ve olgu olduğunun

neredeyse evrensel bir uzlaşmayla kabul edilmesi tartışılmaz bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.³

Aslında küresel dünya içinde ülkelerin halklarına daha iyi bir yaşam düzeyi sağlamak adına tarihsel süreç içinde gelişen bu kavram çerçevesinde içerdiği anlamı ve gösterdiği gelişmeyi iyi irdeleyip bu gelişmenin dışında kalmamaları gerekmektedir.

Küreselleşme aslında kapitalizmin bugün geldiği yeri bizlere göstermektedir. Saf şekliyle küreselleşme, olumlu ve olumsuz yanlarıyla kapitalizmin oluşturduğu bir dünyadır. Gelecekte küreselleşme kapitalizmin alacağı yöne göre ya yumuşayacak ya da vahşi rekabetini şiddetlendirecektir.⁴ Çünkü bugün küreselleşmeye karşı çıkanlar bu vahşi rekabetin ortaya çıkardığı eşitsiz gelişme ve eşitsiz gelir dağılımını istememektedirler. Ancak Birleşmiş Milletler 'in insan kalkınması raporunda küreselleşme ve onun getirdiği teknolojik gelişmeyle birlikte dünyada zengin ve fakir ülkeler arasındaki uçurum artmaktadır. Dünya nüfusunun % 20' sini oluşturan zengin ülkeler dünya toplam gelirinin % 86' sına sahiptir. Ayrıca bu ülkeler dünya ihracatının % 82' sini yabancı yatırımların % 68' ini ve tüm patent haklarının % 97' sini ellerinde tutmaktadırlar. Yinede bu sonuçlara şaşkırmamak lazımdır. Çünkü küreselleşme yukarıda ifade ettiğimiz gibi kapitalizm demektir. Kapitalizm küreselleşmenin tanımladığı bir dünya öngörmektedir.

21. yüzyıla ilgili temel bir öngörü küreselleşme olgusunun temposunu artıracığı, kapsam ve boyutlarının genişleyeceğidir.

Bugün küreselleşme hem finansal piyasalarda hem de reel piyasalarda son derece hızla ilerlemektedir. Küresel dünyadan daha fazla pay alabilmek için hem finansal sektörde hem de reel sektörde büyük şirket birleşmeleri yaşanmaktadır. Bu şekilde gelişmekte olan ülkeler, büyüyen bu şirketlerin yatırımlarını çekebilmek için çeşitli kolaylıklar ve esneklikler getirmektedirler. Geçmişte mal alışverişini sağlamak

³ Hıdır Mor “ Küreselleşme ve 2000’li Yılların Küreselleşme Vizyonu” Dış Ticarete Durum, (Ekim 1997), s. 37.

⁴ Erol İYİBOZKURT Küreselleşme ve Türkiye (1.basım.Bursa Ezgi Kitabevi., 1998), s.108.

için meydana gelen uluslar arası para hareketleri giderek, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımları finanse etmek ve borsalarını döndürmek için sürmektedir.

Ulusal ekonomiler arasındaki farklılıkların azalması ve bu ekonomilerin küresel sistemle entegre olmalarını zorunlu kılmaktadır.

1.2 Küreselleşme Kavramının Ekonomik İçeriği

Küresel kapitalizmin içeriğini oluşturan temel öğeler yani küreselleşen ülkelerin neler yapacakları 1994 yılında Washington'da yapılan toplantılarda belirlenmiştir ki bu gelişme Washington mutabakatı olarak bilinmektedir.⁵

Bu mutabakata göre serbest pazar kapitalizminin uygulanmasında ülkeler şu hususları gerçekleştireceklerdir.

- a) Büyük miktardaki devamlı bütçe açıkları önlenecektir.
- b) Enflasyon kontrol altında ve düşük seviyelerde tutulacaktır.
- c) Kamu sektörleri küçültülecektir.
- d) Ekonomiler liberalleştirilecek, ticaret serbestleştirilecek ve üretim faktörlerinin küresel akışkanlığı önündeki bütün engeller, tehditler kaldırılacaktır.
- e) Eğitime yapılan harcamalar artırılabacaktır.

Küreselleşme ile ilgili bu çalışmalara Amerikan yetkilileri ile IMF ve Dünya Bankası temsilcileri ile bazı strateji kuruluşları iştirak etmişlerdir.⁶

1.3 Küresel aşamalar

Küresel aşamalar dünya üzerinde herhangi bir ülkenin yaşayacağı bir süreç olarak ifade edilebilir. Küresel aşamaların ilki ulusal aşamadır. Bu ilk basamakta firmalar sadece ülke içindeki insanlara yönelik ürünler üretirler. Kar payı yüksek ve

⁵ Michael Elliot, "Coming Apart" Newsweek (19 ekim 1998) s.3.

⁶ Güngör Tunç, "Küreselleşme Amacı Araçları ve Etkileri" Banka ve Ekonomik Mali Yorumlar Dergisi, yıl 38 sayı no 354:49-70(mayıs 2001)s. 24.

rakip firmalar çok azdır. İhracat yoktur. Ya da çok azdır. İnsanların kendi vatanını terk etmediği kültürler ötesi eğitim ve gelişimin olmadığı bir aşamadır.

Uluslararası aşamada firmalar daha çok pazarlamaya kaymaktadırlar. Teknoloji herkesçe paylaşılmaktadır. Bu şekilde en yakın ülkelere pazarlama ve üretim yapılmaktadır. Ülkeler daha çok kendi kültürlerine benzeyen ülkeler ile ticaret yaparlar. Yurt dışına insanlar gönderilerek özellikle pazarlama alanında eğitim almaları sağlanır.⁷

Çok uluslu aşamada firmalar merkezileşmektedir. Kararlar merkezde alınır. Firmalar dünyanın çeşitli yerlerinde üretim ve pazarlama yaparlar. İşgücü ve diğer kaynaklar en düşük maliyete ulaşma prensibi ile seçilir. Çok uluslu firmalarda farklı ülkelerden gelen insanlar birlikte çalışırlar. Bu aşamada daha fazla insan yönetici yetiştirmek amacıyla yurt dışına gönderilir. Şirketlerin bağımsızlaşp dışa açılma konusunda cesaret kazandıkları gözlenir.⁸

Global aşamada stratejik ortaklıklarla, birleşmelerle, kazançlarla ve daha akıcı kurumlarla ürün ve servis kitlelere hitap edecek şekilde üretilir. Ürün ve servisler dünyanın nüfus ihtiyaçlarına göre dizayn edilir. Özellikle çok uluslu firmalar talebe göre mal üretme yoluna giderler. Ar-ge'ye çok önem verilir. Bu ise firmalar için çok büyük maliyetlere neden olur. Üretilen ürünlerin ömürleri kısadır. Global kurumlar, kurum içindeki ve dışındaki kültürler ötesi farkları anlamak durumundadır. Buna göre ürün geliştirilir. Ayrıca yöneticiler gittikleri yabancı ülkelere yerleşirler. Buradaki stratejik faaliyetleri düzenlerler. Eğitim sürekli hale gelerek yöneticinin hayatının her aşamasında eğitimle iç içe olması sağlanır.⁹ Bugün dünya üzerinde özellikle gelişmiş ülkeler bu aşamaları tamamlamış sayılmaktadırlar.

⁷ Vedat Akman *Gelecek Yüzyılın Gündemi* (1.basım İstanbul ROTA Yayın Yapım Tanıtım Ticaret Ltd.Şti.,1999), s.106-107.

⁸ Erol Kutlu *Dünya Ekonomisi* (1.basım.Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1998), s.176.

⁹ AKMAN, a.g.e., s.109.

2.KÜRESELLEŞMENİN NEDENLERİ

2.1 Ekonomik Nedenler

Modern teknolojik çağın başlangıcı James Watt'ın buhar makinesini icadı ile başladığı ifade edilebilir. Aslında bu başlangıç küreselleşme olarak adlandırılan sürecin temelinde yatan faktör olarak teknolojinin başlangıcıdır.

19.yy'da bütün ülkelerde düşük ve kabaca eşit üretkenlik düzeyleri hakim, ticaret göç ve yatırım aracılığıyla bağlantılar sınırlı iken, bir teknolojik icadın ve bu suretle teknolojik gelişmenin ortaya çıkışıyla ekonomik üretkenlik hızlı ve istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bu teknolojik süreç diğer ülkeler tarafından özellikle o dönem Avrupa'sında yayılması ile üretim artışı sağlamıştır. Ve daha sonra dünya ülkeleri arasında teknolojik gelişme ve yapılanma hızla yayılmıştır. Teknoloji yoluyla ilk olarak ülkelerde üretilen teknolojiler ilerlemenin motoru ve mukayeseli üstünlükler teorisinin öngördüğü şekilde de ülkeler arasında keskin kaymalar neden olmuştur. İkinci olarak ise yeni teknolojilerden yararlanan ve kullanan ülkeler bu teknolojileri uluslararası taşımacılıkta da kullanarak transfer maliyetlerini düşürebilmişlerdir.¹⁰

Bu gelişmeler ülkelerin 20.yüzyıla girerken gelişmenin ve üretimin temelinde olan teknolojinin dünya üzerinde dağılması ile bir büyük sürecin tüm dünyayı etkilemesine neden olmuştur. Ekonomik gelişmenin aşamalarında teknoloji yanında global sürece geçilmesi için, altyapının geliştirilmesi ve sanayileşmenin tamamlanması gerekmiştir. Ülkeleri eğer bir aşamalar dizisi içinde kategorize edersek 1.aşama olan altyapının geliştirilmesi bölümünde Pasifik ve Latin Amerika ülkeleri görülür.2.aşama sanayileşmede ise Avustralya, Yeni Zelanda ve ASEAN ülkeleri vardır. 3.aşamada dünya ile bütünleşme ve 4.aşama hizmet ağırlıklı bütünleşmedir. Bu son iki aşama arasında ABD, AB ve Japonya ülkeleri vardır.¹¹Son adı geçen ülke ve ülke grupları küresel sürece ekonomik açıdan ilk dahil olan veya başlayan ülkelerdir.

¹⁰ Fikret Şenses, *Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi* (Birinci basım. İstanbul:İletişim Yayıncılık A.Ş., 1996), s.65

¹¹ Kutlu, a.g.e. , s.177.

Ekonomik küreselleşmenin 2. dünya savaşından sonra özellikle 1960'larda ortaya çıktığı düşünülmektedir. O yıllardan beri çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin giderek artması ve buna paralel olarak uluslararası ticaretin hızla büyüdüğünü görmekteyiz.¹²

Çok uluslu şirketler aracılığı ile özellikle bu tarihlerden sonra yapılan doğrudan yatırım ve portföy yatırımları ve bu sürecin gerçekleşmesine imkan sağlayan GATT çerçevesinde merkez ülkelere (ABD, AB, Japonya) çevre ülkelere bir kaynak ve teknoloji transferi gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda doğrudan yabancı yatırım akışı görülmektedir.

Tablo 1. Gelişmekte olan ülkelere net doğrudan yabancı yatırım akışı 1973-1993(\$)

	1973 - 76	1977 - 82	1983 - 89	1990 - 93
Afrika	1.1	0.8	1.1	1.4
Asya	1.3	2.7	5.2	19.8
Orta Doğu ve gelişen Avrupa	-1.0	2.5	2.6	1.6
Latin Amerika ve Güney Amerika	2.2	5.3	4.4	11.0
Toplam	3.7	11.2	13.3	34.2

Kaynak:Küreselleşme Sorgulanıyor, 2000, s.95.

Global yapıya yönünü veren bu gelişme gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı kapatabilmek için gelişmekte olan ülkelere bir fırsat sunmuştur.

IMF ve Dünya Bankası tarafından da önerilen kalkınma stratejileri olan ithal ikameci büyüme stratejisi ve ihracata dayalı büyüme dünya ekonomisi ile bütünleşme açısından 1970'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlandı.¹³ Özellikle bu stratejiler bir çok gelişmekte olan ülke tarafından benimsendi. İthal ikameci politikalardan sonra ekonomiye bir rekabet gücü kazandırılarak ülke piyasalarının dışa açılması esas amaç olarak benimsenmiştir. Bu sayede ihracat hamlesinin birbiriyle uyumlu maliye ve para

¹² Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezogulları, İlker Parasız, **Dünya Ekonomisi** (Bursa: Ezgi Kitabevi 1999), s.3

¹³ Ömer Akalın, (The globalization strategy of large korean corporations konferansı), **Dış Ticarete Durum**, Sayı no 37:2-5 (Ekim 1997), s. 2.

politikalarıyla desteklenerek özellikle yabancı sermaye çerçevesinde, ÇUŞ vasıtası ile ekonomik gelişmenin sağlanması ve bu şekilde ekonomik küreselleşme ortaya çıkması sağlanmıştır. Üretim sürecinin çevre ülkelere yayılması da bu global olgunun oluşumuna etkide bulunmuştur Ekonomik küreselleşme veya küreselleşme sürecinin ortaya çıkışında ekonominin iki boyutu ele alınmaktadır.

Üretimin küreselleşmesi olarak ifade edilen üretimin milli topraklardan ayrılıp farklı ülkelere yönelmesi, şirketlerin sınır ötesi sermaye yatırımı, sınır ötesi finansal yatırım ve fason imalat uygulamaları ile üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışına yaymaları ile gerçekleşmektedir. Şirketler, kendi ülkelerinde ücret artışları emeğin verim artışını aştığında, üretimlerini ücretlerin düşük olduğu yerlere kaydırmışlardır.¹⁴

İkinci boyut olan finansal küreselleşme ise gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekmek için uyguladıkları serbestleştirme politikaları, serbest kur politikalarının benimsenmesi, finansal araçların çeşitliliğinde hızlı artış, telekomünikasyondaki gelişmeler gibi politik kurumsal ve teknik etkenlerle ortaya çıkmaktadır. Finansal piyasalarda ve sermaye hareketlerindeki bu serbesti hem küreselleşmenin bir parçası hem de kapitalizmin, daha çok üretim-satış-tüketim zincirini besleyen önemli bir gelişmedir.¹⁵ Ekonominin birbirini tamamlayan bu iki boyutu küresel dünyanın oluşmasına neden olmuştur.

2.2 Siyasal Nedenler

Küresel dünyanın temeli 19.yy'da atılmasına rağmen son 10 yıl içinde özellikle SSCB'nin yıkılmasıyla son derece büyük bir ivme kazanmıştır.19.yy'da İngiltere, Fransa, Almanya, Portekiz, İspanya, Hollanda, Belçika, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı, Rus, Çin, Japonya'dan oluşan Asya imparatorlukları vardı. Ancak güç ilişkilerinde bir dengeleme olmadığı için iki dünya savaşının çıkmasına engel olunamadı. Özellikle 1945 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin nükleer güç kullanımıyla soğuk savaş olarak adlandırılabilen bir düzen ortaya çıktı.¹⁶

¹⁴ AKMAN, a.g.e.,s.98.

¹⁵ Can Fuat Gürlelel (Kapitalizmin Yaşam Süreci ve Yeni Ekonomik Dinamikler) Dış Ticarete Durum, Sayı no 41:18-24 (Nisan 1999),s.21.

¹⁶ Kutlu, a.g.e., s.146.

Yeni küresel düzen ortaya çıkarken siyasi anlamda ekonomik düzene ayak uydurmak önem kazanmıştır. Teknoloji geliştikçe dünyadaki üretim yapısı, tüketim yapısı, sosyal ihtiyaçlar günün yapısına göre değişmeye başlamak zorunda kalmışlardır.¹⁷ Dünya siyasi düzenine yön veren siyasi düşünceler özellikle 1917’de SSCB’nin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. 2. dünya savaşından sonra ise belirginleşmeye başlamıştır. Liberalizm ve komünizm etrafında oluşan ideolojik kampaşma, dünya ekonomisinin gidişatının liberalizm yönüne kaymasıyla küresel düzenin oluşması için zemin hazırlamıştır.

Özellikle birinci dünya savaşından sonra ülkeler arasında ortaya çıkan büyük çekişmelere son vermek için Milletler Cemiyeti (Birleşmiş Milletler) kurulmuştur. İkinci dünya savaşından sonra özellikle Amerika kendi ekonomisinde ortaya çıkan üretim fazlasını eritmek için pazar arayışına girmişti. SSCB, doğu Avrupa, Balkanlar ve Asya’nın büyük bir kesiminde önemli derecede etkisi vardı. Amerika ve SSCB özellikle nükleer gücün etkisiyle de karşı karşıya gelmesi sonuçta ikinci dünya savaşından sonra iki kutuplu bir dünya düzeni 1990’lara kadar gelişmesine neden oldu. Bu siyasi yapılanma dünya üzerinde belirli bir dönem istikrara da neden olmuştur.¹⁸

1989 yılında SSCB’nin ve Berlin duvarının yıkılması soğuk savaş dönemini sona erdirmiştir. Kapitalizm yeni yapısını ABD merkezli bir şekilde sürdürmeye başlamıştır.¹⁹ Mihail Gorbaçov’un iktidara geldikten sonra Glasnost ve Perestroika politikalarıyla liberal söylemlere yönelmesi komünist düzenin sona ermesine neden olmuş, SSCB’nin dünya üzerinde artan yüksek tüketim ve yatırımlara yetişmesi olanaksız hale gelmiştir. SSCB’nin etkinliğinin azalması ise bu ülkeye bağlı veya onun etkisinde olan Baltık ülkeleri ve Orta Asya cumhuriyetlerinin kendi egemenliklerine kavuşmasına neden olmuştur. Bu düzen sonrasında ise iki ülkeye yakın diğer çevre ülkeler desteklerini yitirmişlerdir. Daha önce soğuk savaş dönemindeki siyasi politikalarından ekonomik çıkar elde etmeye çalışan bu ülkeler bu imkanlarını

¹⁷ Atilla Karaosmanoğlu (Yeni Dünya Düzeni Şimdi Kuruluyor), *Dış Ticarete Durum*, Sayı no 48:32-40(Aralık 1998),s.35.

¹⁸ Kutlu, a.g.e., s.147.

¹⁹ Lütfi Şahsuvaroğlu, “Küreselleşme ve Türkiye” *Standard Dergisi*. Sayı no 464:15-18, (Ağustos 2000), s.15.

kaybetmişlerdir. Küresel düzen içinde komünizm çökmüş kapitalizm ise nitelik değiştirerek gücünü mülkiyet yerine bilgidен alır hale gelmesiyle toplumların yönlendirilmesinde ideolojilerin ağırlığı kalkmıştır.

Bundan sonra ise küresel düzene entegre olma yönünde bilgi teknoloji ve medyayı kullanan ülkeler başarılı olma şansını elde etmişlerdir.²⁰

2.3 Teknolojik Nedenler

Ekonomik olarak küreselleşme olgusunun arkasında yatan faktör teknolojidir. Teknolojik yenilikler daha az maliyetle daha çok zaman tasarrufuyla, ekonomik aktörlere bol miktarda mal ve hizmet üretme imkanı vermiştir.

Günümüzde toplum hayatının her alanını önemli ölçüde etkileyen teknolojik gelişmeler ekonomik ve sosyal yapılarda önemli değişimler meydana getirmekte ve toplumlar yeni bir çağa , sanayi ötesi topluma geçiş sürecini yaşamaktadırlar. Global çerçevede yaşanan değişim sürecinde teknolojiye ve çağımız teknolojisinin kaynağı olan bilimsel gelişmeye egemen olan gelişmiş ülkeler, sanayi başta olmak üzere bütün ekonomik etkinlik alanlarında mutlak bir üstünlük elde etme imkanına sahip olmuşlardır.²¹

19.yy'ın ilk yarısında buhar makinesinin icadı ve onun üretim sürecinde kullanılmasıyla büyük bir üretim artışı yaşanmıştır. O yıllardan 1950'lere gelene kadar bugünkü teknik buluşlara temel teşkil eden birçok icat gerçekleştirilmiştir. Ancak asıl küreselleşme sürecine yön veren ve onu hızlandıran yenilikler Bio-tıp, klinik, hekimlik, uygulamalı biyoloji, elektronik, yatırım malları, kara ulaşım ve havacılık alanlarında gerçekleştirilmiştir.²² Teknolojinin geldiği noktada, neoklasik üretim fonksiyonu içinde bilginin çok önemli bir yer işgal etmesine şaşırılmamalıdır. Neoklasik üretim fonksiyonunda bilginin artan verim sağladığı ve her ek bilgi artışında üretimin arttığı

²⁰ Cem Kozlu, *Türkiye Mucizesi için Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri* (Beşinci basım, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları,1999), s.27.

²¹ Başoğlu, Parasız, Ölmezogulları, ag.e., s.104.

²² Gazi Bilgin, "Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Yaşananlar" *Dış Ticarete Durum*Sayı no 45:32-37,(Ağustos 2000), s.32.

iddia edilmektedir. Teknolojik gelişimin en spesifik görüldüğü alanlar ise mikroçipler, bioteknoloji, lazer optik ve teknolojisini karbon izotopları, ileri iletkenler, bilgisayar komponentleridir. Bu alanlarda uzmanlaşan ve son yılların gözde ülkeleri G.kore, Çin, Singapur önemli teknolojik ilerlemeler kaydeden ülkelerdir.²³

Bugün küreselleşme sürecini ortaya çıkaran teknolojik ilerleme için ülkeler GSYİH'lerinin % 2-3'ü arasında bir miktarı AR-GE araştırmalarına harcamaktadırlar. Ancak tabi ki AR-GE harcamalarının yüksek olması teknoloji geliştirme için bir kriter sayılması kadar önemli olan bu araştırmaların verimli ve araştırma sonuçlarının uygulanabilirliğine bağlıdır.²⁴ AR-GE harcamalarının gelişmekte olan ülkeler açısından önemi ise ekonomik ve yapısal nedenlerden dolayı AR-GE harcamalarının ülke gayri safi yurtiçi hasılasının çok küçük bir kısmını içermesidir. Aşağıdaki tabloda AR-GE harcamalarının çeşitli ülkelerin GSYİH'larına oranları görülmektedir. ABD'de % 2,64, Japonya'da % 2,83, Almanya'da % 2,26 olduğu görülmektedir. OECD ülkelerinde % 2,18'dir. Türkiye'nin içinde bulunduğu AB ülkelerinde ise % 1,84 iken Türkiye'de bu gösterge % 0,45 tir. Meksika'da ise % 0,31 dir. Dolayısıyla Türkiye ve içinde bulunduğu ülke grubu için çok düşük bir orandır.²⁵

²³ KOZLU, a.g.e., s.169.

²⁴ Doğan Karaman, Kemal YILDIRIM, *Makro Ekonomi* (1.basım, Eskişehir:Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1999), s.564.

Tablo2: Ülkelerin AR-GE Harcamaları (%)

ÜLKE	AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya oranı %	ÜLKE	AR-GE Harcamalarının GSYİH'ya oranı %
ABD	2,64	Macaristan	0,67
Almanya	2,26	Meksika	0,31
Avusturya	1,54	Norveç	1,71
Belçika	1,59	Türkiye	0,45
Çek Cumhuriyeti	1,07	Yunanistan	0,48
Danimarka	2,02	İrlanda	1,40
Finlandiya	2,59	İspanya	0,87
Fransa	2,32	İsveç	3,59
İngiltere	1,94	İsviçre	2,75
İtalya	1,06	İzlanda	1,51
Japonya	2,83	Toplam OECD	2,18
Kanada	1,66	G7	2,36
Güney Kore	2,79	AB-15	1,84

Kaynak:The OECD Main Science and Technology Indicators Nisan,1998, s.14,16,20

Uzun bir süre ulusal boyutta düşünülen medya ve iletişim olgusu teknolojik ve ekonomik platformlarda meydana gelen değişimler artık küresel bir ifade ile tanımlanmaktadır. Sayısal haberleşme cihazları, mobil PC'ler ve telefonlar, televizyonlar,uydu veri haberleşme araçları, kablosuz PC ağları zaman ve mekan ile ilgili sınır tanımayan teknolojik kazanımlar dünyayı son derece küçültmüştür.

²⁵ Nilüfer Karacasulu, "Türkiye'deki Bilimsel ve Teknolojik Göstergeler" *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı no 15: 39-53,(Ekim 1999), s.43.

İçinde bulunduğumuz çağ bir medya ve iletişim çağı haline gelmiştir. Ulus temelli bir medya ve enformasyon düzeninden küresel bir düzene geçiş ile buna yönelik çeşitli ülkelerin telekomünikasyon ve yayıncılık alanlarında yaptıkları değişikliklere rastlanmaktadır. Bu durumda internet kullanıcı sayısının 2010 yılında 1 milyara çıkması tahmini yapılmaktadır. Ayrıca yeni teknolojilerin yaygınlaşma süresi de artık küresel düzenin ortaya çıkmasında hem de insanların teknolojiye ayak uydurma süreleri azalmıştır. Örneğin radyo 38 yıl, TV 13 yıl, bilgisayar 16 yıl, cep telefonu 3 yıl internet 4 yılda yaygınlaşmıştır.²⁶

Küresel düzen içinde artık kamusal yayıncılık ve iletişim tekellerin özelleştirilmesi bu pazarların rekabete açılması ulusal bazlı iletişim faaliyetlerinin küresel düzeye ulaşmasını sağlamıştır. Medya ve iletişim alanında oluşan teknolojik değişim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düzenlemelerle bu sektörlerle temel teşkil eden ulusallık kavramı ve kültürü yerini küresel ifadelerle, ulus-ötesi tüketici kavramlarına bırakmıştır.

19.yy'ın ilk yarısındaki sanayi devriminden önce ülkeler arasındaki küçük teknolojik farklılıklar onlara avantajlar sağlamıştır. Yelkene dayalı bir ulaşım teknolojisi içinde bu ülkeler kara ortamında yarar sağlamış ve dünya ekonomisinde dağıtım ve denetime egemen olmuşlardır. Ulaşım teknolojisini örgütleyebilen su kıyısındaki toplumlar ticareti de denetlemişlerdir. Zamanla ulaşım teknolojilerindeki değişim kurumların makro ve mikro mekanların örgütlenmesinde de değişime neden olmuştur. Ayrıca organik enerji kaynağı kömür ve buhar makinesinin yapımı yeni bir dönem başlatmıştır. Ulaşım teknolojisindeki paralel gelişme buharlı gemileri ve trenleri dağıtım sisteminin temel araçları haline getirmiştir.²⁷

Yaşadığımız bu çağda petrol enerjisi ve bu enerji ile çalışan araçlar dünya üzerinde ulaşım imkanlarını artırmıştır. Ayrıca elektrikle çalışan tren, tramvay ve metroda ulaşım alanındaki önemli gelişmelerdir. Bugün küresel pazar içinde ve rekabet ortamında üreticilerin mallarını diğer ülkelere veya pazarlara ulaştırması çok büyük önem arz etmektedir. Demiryolu ulaşımı ile bunların gelişimi multi model hizmetlerin

²⁶ BİLGİN, a.g.e., s.33.

²⁷ KUTLU, a.g.e., s.194-195.

başlaması, yeni ve ortaya çıkan özel operatörlerin doğurduğu rekabet sonucu daha da yaygınlaşmaktadır. Deniz filoları ise çeşitli ülkeler arasında ticareti kolaylaştıran bir unsur olarak da ortaya çıkmıştır.

Jenerik teknolojilerin ortaya çıkışı ve yayılması ülke ekonomilerini zenginleştirmiş ve geliştirmiştir. Küresel ekonominin gelişmesinin temel teknolojik oluşumları insan hayatının her alanında önemli bir yer işgal eden bu teknolojiler bilginin küresel sürece nasıl yön verdiğini bizlere göstermektedir.

Ekonomik dengeleri alt üst ederek yayılan yeni teknolojiler ekonomik, sosyal-siyasal güçleri denge arayışına itmekte ve toplumsal yapının bu yeni dengeler etrafında yeniden biçimlenmesine neden olmaktadır. Bu kapsamlı değişiklikleri yaratan ekonomik faaliyeti toptan etkileyen yeni teknolojiler bu etkilerini, ekonominin her alanına yayılarak (difüzyon)yeni ürün ve hizmetler yaratma ve mevcut teknolojilerle kaynaşarak ürün hizmet ve proseslerde yeniliğe neden olma özelliklerine borçludurlar. Yayılma jenerik teknolojiler şunlardır.

-Enformasyon teknolojisi

Mikro elektronik bilgi işlem ve iletişim teknolojilerinin bileşimi olan enformasyon teknolojisi bilişim devriminin motorudur. Ekonomi yanında toplum yaşamının her alanında temel değişikliklere uğramasına neden olmakta, etkisi diğer teknolojiler üzerinde görülmektedir.

-Yeni Malzeme Teknolojisi

Diğer teknolojilerle iç içe olan malzeme teknolojisindeki başlıca atılım, doğal kaynaklarla rekabet eden sentetik malzeme kaynakları yaratılmış olmasıdır. Maddenin moleküler yapıda kontrolü sayesinde yepyeni özellikleri olan ürünler gündeme gelmektedir.

-Biyoteknoloji

Moleküler yapı, genetik organik sistemlerdeki buluş ve gelişmeler, biyoteknolojinin yirmibirinci yüzyılın başında enformatiğin konumuna gelmesine neden olabilir.Canlı organizmaların yeni ürün imalinde kullanılması, hayvan ve bitki türlerinin

ıslahı, yaralı mikroorganizmaların yaratılması DNA'ların sanayide kullanılması Hücre füzyonu ve yeni biyo-prosesler ekonomilerin doğrudan ilgi alanıdır.

-Nükleer Teknolojiler

Elektrik enerjisi yanında sağlık alanında ilaç endüstrisinde tarım ve hayvansal üretim ıslahında, endüstride kalite kontrolünde, çevre sorunlarının çözülmesinde ve yaşamın daha birçok alanında kullanılan nükleer teknoloji enerji ithal etmek zorunda olan ülkeler için artan bir önceliğe sahiptir.

-Uzay ve Havacılık Teknolojisi

Bu alandaki gelişmeler savunma, ulaşım iletişim teknolojileri yanında yeni malzemeler, sağlık uzay koşullarında deney üretim, dünyanın uzaydan gözlenip denetlenmesi ve nihayet uzayı mekan olarak kullanılması gibi orta ve uzun vadede yaşamımızı kökten etkileyecek uygulamaları getirecektir.²⁸ Ayrıca yeni jenerik teknolojilerin ortaya çıktığı dolayısıyla da dünya teknolojisinin kökten değişime uğradığı dönemler, sanayileşmeye sonradan başlayan ülkeler için dünya teknolojisine yetişme açısından fırsat ve olanaklar yaratmaktadır.²⁹

Yeni ekonomiler teknolojik gelişme sürecinde bunu kendi lehlerine kullanarak eğitim ve bilgi teknolojileri yoluyla büyüme süreçlerini hızlandırmışlardır. Amerika kişi başına milli gelirini 1840'tan sonra 35 yılda, İngiltere 1780 yılından sonra 60 yılda gerçekleştirdi. Ancak bu gelişmeyi Brezilya 1961'den sonra 18 yıl, G.Kore 1966'dan sonra 11 yıl, Çin ise 1977 yılından sonra 10 yılda gerçekleştirdi.³⁰ Bu dünya ekonomisinin gelişme süreci içinde eskiden ülkelerin belirli bir refah seviyesini yakalamak için daha çok çalışmak zorunda olduklarını göstermektedir. Bunun nedeni ise teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak ülkelerin çok çabuk bunu kabullenerek üretim sürecinde bilgiyi kullanmalarıdır.

²⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, 7.B.Y.K.P. Bilim Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu .(Ankara 1994), s.19-20.

²⁹ KUTLU, a.g.e., s.196.

³⁰ KUTLU, a.g.e., s.146.

2.4 Sosyo-Kültürel Nedenler

Küreselleşme sürecine yol açan sosyo kültürel nedenler diğer nedenlerin bir bütünüdür. Küresel kirlilik gibi çevresel ve tüm dünyayı yakından ilgilendiren sorunlarla başa çıkabilmek için bütün devletlerin güçlerini birleştirme gereği günümüzde açıkça görülmektedir. Tek tek hükümetler, ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma, uluslararası suların kirlenmesi ve her yıl yüzlerce deniz canlısı türünün tahrip olması karşısında güçsüzdür. İnsanları yaşadığı çevreyi tehdit eden tehlikeler, giderek daha küresel bir nitelik kazanmaktadır. Bu yüzden, dünyanın herhangi bir yerinde çevreye verilen ciddi boyutlardaki zararın herkesin sorunu olduğunun ve herkesi tehdit ettiğinin kabul edilmesi gerekir.

Küresel açıdan bakıldığında, uydu iletişim sistemleri, kablolu televizyon ve uluslararası medya gibi etkenler, diğer dünya ülkelerindeki fikirlere, ürünlere davranışlara, hayat tarzlarına ve olaylara karşı olan açıklığı büyük ölçüde artırmıştır. Bu açıklık, diğer ülkelerdeki ürünlere veya hizmetlere olan ilgi ve dikkati de artırmıştır. Küresel iletişim, merkezi hükümetlerin yurttaşlarının düşünce ve bilgilerini kontrol etme yeteneğinin de azalmasına neden olmaktadır.³¹

Kültürel ilişkiler insanlıkla ilgili temel ilkelerin saptanmasında yol gösterici olmaktadır. Uluslararası ilişkilerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması kültürel değişimi artırmıştır. Farklı kültürlerin kaynaşması, insanların yaşam tarzlarını, tercihlerini değer yargılarını, giderek birbirine benzetmiştir. Dünyanın bir ucunda yaşayan, diğer ucunda yaşayan ile gelişen teknolojinin sağladığı olanaklarla iletişim kurabilmekte, onunla aynı fikirleri paylaşırken yanı başındaki ile çelişebilmektedir.³²

Hayat tarzlarının uluslararası boyut kazanması, ülkeden ülkeye göçlerle daha da yükselmiştir. Örneğin Meksika ve Latin ülkelerinden Fransa'ya göçler olmuştur.

³¹ Ebru Güzelcik, Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı (Sistem yayıncılık,Kasım 1999)..s.11-12.

³² Eşkinat, a.g.e., s.13.

Göçmenler etnik kökenlerinden gelen tüketim karakteristiklerini, zevklerini, hayat tarzlarını beraberinde getirmişler ve bu yolla kültürel farklılaşmaları artırmışlardır. Bazen tüketim şekillerinin ve yabancı ürünlerin, uluslararası pazarlara girişinde bu göçmenler önemli rol oynamışlardır.³³

3.KÜRESELLEŞME TEORİLERİ

3.1Kontrol Altına Alınan ve Üzerinde Yaşayanlar Arasındaki Bağımlılığın Bilincine Varılan Dünya

Bu kategoride Roland Robertson'un görüşleri önemlidir. Robertson dünya ve dünya kültürleri üzerinde durmaktadır. Parsons ve Smelser'in 1968'de geliştirmiş oldukları ünlü AGIL şemasını kendi sistem fikrine uyarlamaktadır. Şema aşağıdaki gibidir.

- Çevreye adaptasyon (A)
- Hedeflere ulaşmak için düzenlenen tatbikatlar (G)
- Sistemin parçaları arasında entegrasyonun sağlanması (I)
- Zaman içinde sistemin yeniden üretiminin sağlanması (L)

Robertson 1960'larda uluslar arası bir sistemin tam olarak ortaya çıkmadığını ifade etmiştir. Ancak süreç devam etmektedir. Fakat zaman içinde sistemin yeniden üretiminin sağlanması, kültürel farklılıklardan dolayı çeşitli tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Oluşturulması istenen devletler sisteminin temelinde ortak güvenlik için askeri güç oluşturmak, Siyasal sosyal ve nükleer konularda evrensel anlaşmalar yapmak, Uluslar arası eşitsiz gelir dağılımını önlemek için kaynakları yeniden dağıtmak, ticaret ve göç ile kültürel faaliyetleri kontrol etmek Ancak kültürler arasındaki farklılıklar bunu engellemektedir. Dini yasal farklılıklar ülkeleri doğu-batı, sınai farklılıklar kuzey-güney olarak ayrımlara itmiştir. Robertson'a göre küreselleşme dünyanın kontrol altına alınmasını ve tek bir bütün olduğunun bilincine varılmasını ifade etmektedir. Kitlel medya dünya insanların bütününün zevk ve tercihlerini

³³ C.Samuel Craig-Susan P.Douglas *Global Marketing Strategy* Singapore Mcgraw hill book co 1995 s.18

etkilemeye yönelik yayınlar yapmakta ve amacına ulaşmaktadır. Her şey küresel bakış açısı ile birbiri ile kıyaslanmakta ve yeniden ifade edilmektedir. Askeri ve politik konular söz konusu olduğunda akla dünya düzeni gelmektedir. Ekonomik problemler, uluslar arası resesyona bağlanmaktadır.³⁴

Robertson'a göre küreselleşme dünya ekonomisi ya da dünya siyaseti gibi basit değişimlerin ötesinde bir yeri ifade etmektedir. Küreselleşme sürecinin gerisindeki itici güç tek nedenli boyutlar arasındaki bağlantılardır. Buda dünya üzerinde küresel bir kültür yapılanmasının oluşmasıdır.³⁵ Pazarlamacılar çeşitli ürünlerin dünyanın her bir köşesinde satışını örgütlemekte, dünya markaları yaratmaya çalışmaktadırlar. Vatandaşlık hakları, İnsan haklarını çağrıştıırken, çevre kirliliği dünyanın korunması gerektiğini tüm insanlığa hissettirmektedir.

Ancak her ne kadar bir dünya sistemi oluşturulmaya çalışılsa da bu amaç dünya üzerindeki çelişkiler nedeniyle tam anlamını bulamamaktadır. Fakat bazı gerçekler artık dünya üzerinde bireylerin küresel dünyada yaşadıklarının ve onun bir parçası olduklarının farkında olmalarıdır. Ve bugün insanların ırk sınıf soy gibi farklılıklara dayalı üstünlüğün ortadan kalktığına bilincine varmaları önemlidir.

Robertson' a göre küreselleşmenin kat ettiği yol beş aşamaya dayanır.

1- Oluşum Dönemi (Avrupa 1400-1750)

- Hristiyan aleminin çözülmesi ve devlet topluluklarının ortaya çıkması
- Evrensel katolik kiliselerin kurulması
- İnsanlık ve birey ile ilgili genellemelerin gelişmesi
- Dünyanın ilk haritalarının çizilmesi
- Güneş merkezli dünyanın algılanması
- Batıda evrensel takvimin yaygınlaşması
- Küresel keşiflerin yapılması
- Sömürgeci faaliyetlerin artması

³⁴Rana Eşkinat, *Küreselleşme Türkiye Ekonomisine Etkisi*, (Birinci basım. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998), s.17.

³⁵ Christopher Newman, "Realizm:Küreselleşme ve Bağımsız Devlet" *Türkiye Günlüğü Dergisi*. Çeviren:Muammer Türker, Sayı no 64:79-87, (Kış 2001), s.83.

2- Başlangıç dönemi(1750-1875)

- Ulus devletlerin kurulması
- Uluslar arası resmi diplomatik ilişkilerin artması
- Vatandaşlık ve pasaport kullanımının yaygınlaşması
- Uluslararası sergi, haberleşme ve ulaşım anlaşmalarının gerçekleşmesi
- Uluslar arası yasal kongrelerin düzenlenmesi
- İlk Avrupalı olmayan ulus devletlerin doğuşu
- İlk uluslar arasılık ve evrensellik fikirlerinin yaygınlaşması

2- Kalkış Aşaması(187-1925)

- Dünyanın dört referans noktasına göre kavramsallaştırılması. Ulus devlet, birey, uluslar arası toplum, tek (erkeksi) insanlık kavramlarına göre algılanması
- Uluslar arası haberleşme, spor ve kültürel bağların artması
- Küresel takvimin uygulanması
- Birinci dünya savaşının yaşanması
- Kitlesele uluslar arası gler ve bunlara getirilen kısıtlamaların artması
- Ulus devletlerin, uluslar arası kulübüne dahil edilen Avrupalı olmayan yeni ulus devletlerin doğması

4- Hegemonya için Savaş Dönemi(1925-1969)

- Milletler cemiyetinin kurulması
- 2.dünya savaşı ve soğuk savaşın yaşanması
- Savaş suları ve insanlığa karşı işlenen suç kavramlarının oluşması
- Atom bombasının evrensel nükleer tehdidinin algılanması
- nc dünyanın ortaya çıkış koşullarının doğması

5- Belirsizlik Dönemi (1969-1992)

- Uzayın keşfi
- Post materyalist değerler ve hakların doğması
- Cinsiyet tercihine, soya, ırka ve milliyete bağlı dünya toplularının oluşması
- Çok daha karmaşık ve akıcı uluslararası ilişkilere girişilmesi
- Küresel evre problemlerinin farkına varılması

-Uzay teknolojisi ile küresel, kitlesel medya kullanımının artması³⁶

Robertson küreselleşen dünyada çeşitli belirsizliklerin olduğunu ve çevrenin tahrip edildiğini ifade etmektedir.

Ülkeler arasında çeşitli farklılıklar kültürler arasında çeşitli farklılıklar olduğunu ortaya koyan Robertson ancak her kesimden insanın küreselleşmenin diğer dönemlerden daha farklı ve tek bir küresel dünya yolunda ilerlediğini göstermiştir.

3.2 Zamanın Mekandan Bağımsız Kılındığı Dünya

Giddens küreselleşme ile ilgili görüşleri Robertson'dan farklıdır. Giddens ulus devletlerin ortaya çıkışının modernleşme süreci üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Giddens ulus devletin evrenselleşmesi sürecini üç aşama da ifade etmektedir. Ona göre ilk aşamada Fransa Almanya İngiltere gibi ülkeler sınai üretimi askeri faaliyete başarı ile uygulamışlardır.

Yeni savaş teknikleri ile diğer Avrupa dışı ülkelere karşı başarı kazanmalarına neden olmuştur. İkinci aşamada sahip oldukları kaynakları etkin bir bürokratik yönetimle birleştirmişler ve diplomatik olarak uluslar üstü politik kurumlarla diğer devletlere karşı başarı kazanmışlardır. Üçüncü aşamada 19.yy'daki uzun barış dönemi askeri alana ayrılması gereken kaynakların ekonomik yönden değerlendirilmesiyle kendilerine sömürge sağlama imkanı elde etmişlerdir. 20 yy' da ise bir felaketler dizisi meydana gelmiş ve uluslar kendilerini güvenlik altına almak için çeşitli kuruluşlar kurmuşlardır. Böylece uluslar arası ilişkilerin karşılıklı olduğu bir sistem ortaya çıkmıştır.

Giddens Küreselleşme sürecini modern toplumların gelişmesine bağlamaktadır. Feodal düzenden ulus devlet modeline geçen ülkeler önce sermaye emek bileşimini en iyi şekilde oluşturarak bir verim elde etmişlerdir. Ayrıca insana yatırım yaparak eğitim seviyesini yükseltmişlerdir. Nüfus kontrolü ise onların en önemli gerçekleştirdikleri reformdur. Ve ulus devletin elindeki gücü iyi bir şekilde kullanması modern

³⁶ Eşkinat, a.g.e., s.67.

toplumların gelişme kaynaklarını bize göstermektedir. Giddens' e göre küreselleşmenin ön koşulu zamanın mekandan bağımsız olmasıdır. Bu sayede toplumsal ilişkiler mekana bağımlı olmaktan kurtulmuş ve zaman ve mekan yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca o küreselleşmeyi modernleşmenin sonucu olarak görmektedir.

Bu anlamda Giddens küreselleşme sürecine Zaman –mekan farklılaşması olarak ifade etmektedir. Yani sosyal hayattaki zaman ve mekanın köklü bir şekilde yeniden düzenlenmesidir. Küresel üretim ve değişim ağını insanların yerel düzlemde sahip oldukları kontrol etme güçlerinin zayıflaması olarak kabul etmektedir. Ve böylece mikro ve makro sosyo-ekonomik karar verme gücünün yerel aktörlerin elinden alınması gündeme gelmiştir.³⁷

Giddens'e göre iki kutuplu, küresel amaçlı süper güç birleşme sistemini , askeri düzenin yerini yeni dünya sistemi denilen tek kutuplu bir dünya sistemi almıştır. Sanayileşmede üretim tarzının değişmesiyle uzmanlaşma ortaya çıkmış ve ürün hammadde alım satımı artmıştır. Ve bu da dünya üzerinde hızla yayılmaktadır. Giddens'e göre küreselleşme beklenmedik olaylarla ve belirsizliklerle dolu bir süreçtir.³⁸

3.3 Postmodern Yaklaşım Zaman ve Mekan Farkının Yok Olduğu Dünya

Harvey postmodernizm ile küreselleşme arasında bir bağ kurmuştur. Zaman ve mekan kavramları üzerinde durmuştur. Harvey zaman ve mekan kavramlarının evrenselleştiğini dünyanın daraldığını ve zamanın kısaldığını söylemiştir. O zaman ve mekan ilgili ani patlamaların ortaya çıktığını ve bu patlamaların dünya üzerinde değişikliklere neden olduğunu ortaya koymuştur.

19 .yy da demiryolu inşası ile mekanın kontrol altına alınması çabalarından birisidir. Zaman ve mekan kontrolünü sağlamak için çeşitli ulaşım araçlarının yapımına kaynaklar yönlendirilmiştir. Henry Ford'un sınavi üretim sistemi ile üretim tarzı değişmiştir.1970'lerde bu sistemin sonu gelmiş ve Japon üretim tarzı denen tam zamanlı

³⁷ Newman, a.g.e., s.81.

³⁸ Eşkinat, a.g.e., S.77

üretime geçilmiştir. Bu sırada finansal piyasalarda da bir serbestleşme görülmektedir. Sermayenin önündeki engeller kaldırılmış ve en karlı alanlara gitmesi sağlanmıştır. Harvey'in toplumsal ilişkilerin mekanın uzaklığını yok edecek şekilde sıkıştırılması yaklaşımı küreselleşme eğilimlerinin açıklanmasında daha yararlı bir yaklaşımdır.

3.4 Ekolojik Dengesi Tehdit Edilen Dünya

Giddens, modernizmin en önemli dinamiklerinden biri olarak riskin yeniden dağıtılmasını ileri sürmektedir. Parasal sembollere ve uzmanlara duyulan güven nedeni ile artık insanlar kendi ülkeleri dışındaki alanlara yatırım yapmakta ve bireysel yada bölgesel olarak kontrolleri dışında olan kontrolleri dışında olan alanlarda da riski göze almaktadır.³⁹ Üretim teknolojisinin yol açtığı yan etkiler risk olarak adlandırılmaktadır. Bugün bu risk ülkeler arasında paylaşılmaktadır. Ancak gelişmiş ülkeler de daha fazla bir risk oluşturan (radyoaktif sızıntı, atık maddeler) çevre ülkelere yönlendirilmektedir. Bu süreçte gelişmiş ülkeler ellerinde bulunan risk taşıyan yatırımları çevre ülkelere yönlendirerek hem bu riski azaltmaya çalışırken dünyanın da bu şekilde küresel sınırlarının esnetilmesine bu yönden aracılık etmektedirler.

Sınai üretim büyük oranda bulunduğu gelişmiş ülke toplumları bu fabrikaların kapatılması yönün de baskı yaparak bu fabrikaların diğer ülkelere gitmesine neden olmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelere bu süreçte gelişme ve kalkınma adına bu firmalara davetiye çıkarmaktadırlar. Buda şirketler arasında ki etkileşimle diğer ülkeler de yapılan yatırımlarla dünya üzerinde üç risk bu ülkelere kaymaktadır. Hem de Küresel dünyanın oluşumuna hız kazandırıcı bir şekilde 1960'lardan sonra bu şirketler sınırların kaldırılmasına neden olmuşlardır.

4.KÜRESEL DÜŞÜNCELER

4.1 Alvin Toffler

Alvin TOFFLER ilk yayınlanan eserlerinde küreselleşme dışında kalmamak için

nasıl bir yöntem gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre çok kısa sürede ortaya çıkan baş döndürücü hızla ilerleyen değişimin yarattığı sorunları ,şokları ve fırsatları iyi bir şekilde inceleyip, geleceğin şokunu önlemek için bir süper sanayi, eğitim sistemi ve katılımcı bir politik sistem yaratmamız gerektiğini savunmuştur.

Ayrıca geçmişte olduğundan çok farklı ve hızlı bir toplumsal değişikliğin başladığını teşhis ve iddia etmektedir. Bununda yepyeni bir bilgi, ve düşünce yapısı yaratmakta olduğunu, toplumun sürekli yenilik ve sürprizlerle karşılaşacağını savunmaktadır.

Toffler'a göre politikada, sanayide, eğitimde oluşturulan hedeflerin etkilenenlere rağmen uygulanması giderek zorlaşacak, değişikliğe hükmedebilmek için hem önemli ve uzun dönemli sosyal amaçları netleştirmemiz, hem de bu amaçlara ulaşma şekillerini demokratikleştirmemiz gerekecektir.⁴⁰

Elektronik altyapıya sahip olan ülkeler küresel entegrasyonu daha başarılı gerçekleştireceklerdir. Artık petrol ve hammadde ama özellikle tarım ürünü fiyatları düşmektedir. Soğuk savaş bitmiştir. Ucuz işçilik yerine eğitimli ve verimli işçilik ülkelere avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle bilgi güç,güç de bilgidir. Bilgi yoluyla toplum yapısı değişmekte, katı merkezîyetçi yapı bilgi ve iletişimin gücü önünde çatırdarken, ancak esnek, demokratik, katılımcı toplum ve kurumlar bilgiye egemen olabilmektedirler.⁴¹ Alvin TOFFLER'a göre artık günümüzde, bilgi ve eğitim küresel entegrasyonun ana unsurları olmuşlardır.

4.2 Peter F. Drucker

Peter Drucker teknolojik gelişmenin önemine dikkat çekmiştir. Drucker'a göre teknoloji özellikle sanayi devrimi ve 1900'lü yılların başlarından sonra manuel olmaktan çıkmış, bilgiye ve makineleşmeye dayalı bir hal almıştır. Seri üretimlerin ortaya çıkmasıyla insan hayatındaki ürünler çeşitlenmiş ve bollaşmıştır. Tarımsal

³⁹ Eşkinat, a.g.e., S.86.

⁴⁰ Alvin Toffler, *Future Shock* (Gelecek Şoku) (Bantam 1970), s.477.

alanlarda çalışanların yavaş yavaş şehirlere kaydığını ifade etmiştir. Bu büyük gelişmede eğitimin önemine dikkat çekmiştir. Toplumun değişiminin temeline eğitimi yerleştirmiş, gelişme ve ilerlemenin artmasıyla insanoğlunun doğayı yeniden şekillendirdiğini söylemiştir.⁴²

Ayrıca devletin etkinliğini yavaş yavaş yitirdiğini siyasetten daha çok ekonomik kavramların küresel sürece yön verdiğini ve daha çok konuşulduğunu ifade etmiştir. Drucker'a göre ekonomik yapıdan ve konulardan gittikçe daha çok söz ediyoruz. Verimlilik, rekabet gücü, işçi- işveren ilişkileri, araştırma geliştirmenin rolü ve düzenlenmesi gibi.

Ulusların zenginliğini kısa vadeli konjonktürel dalgalanmalardan çok, uzun vadeli ekonomik amaçların belirleyeceğini ifade etmiştir. Drucker'a göre bilgi artışı bir ülkenin, bir sanayinin bir şirketin rekabet edebilirlik durumu açısından en önemli faktör haline gelecektir. Bilgi söz konusu olduğunda hiçbir ülkenin, sanayinin, şirketin doğal avantaj yada dezavantajı yoktur. Sahip olabileceği tek avantaj evrensel olarak varolan, herkesin ulaşabileceği bilgilerden ne kadarını alabileceğine ve değerlendirebileceğine bağlıdır. Gerek ulusal gerekse uluslararası ekonomide önemi giderek artacak olan şey de yönetimin bilgiyi verimli kılma yolundaki performansı olacaktır.⁴³

4.3 John Naisbitt

John Naisbitt'e göre küresel dünyanın gelişimi ve özellikleri çok çeşitlidir. O, 1990'larda evrensel bir ekonomik patlama eğilimi ortaya çıktığını belirtmiştir. Ekonominin politikanın önüne geçeceği politikacı ve parlamentoların öneminin azalacağını serbest ticaretin gelişerek uluslararası rekabetin artacağı çevrenin ön plana geçeceğine dikkat çekmiştir.

Artık devletin önemini yitirerek geleneksel olarak devletin görevlerinin özel sektörce nasıl ele geçirildiğini göstererek bu değişimi gözler önüne sermiştir.

⁴¹ Kozlu, a.g.e., s.78.

⁴² Peter F. Drucker, *Management and Society*, (William Heineman Ltd., 1993), s.68-70-73.

⁴³ Peter F. Drucker, *Kapitalist Ötesi Toplum*, Çeviren: Belkıs Çorakçı (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993), s.270

Özelleştirmeyi temel yönelimlerden saymıştır. Evrensel bir yaşam tarzının ve eğitimin yükselen değerler olarak ortaya çıkması ile sanatta yeniden doğuş başladığını ifade etmiştir. Dünya gelirinin artık dört gruba bölündüğünü ve bunların ABD, Avrupa, Pasifik kuşağı ile diğer ülkeler olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Ona göre 1990'larda kadınların yeniden doğuşu dini yönelimlerin artması ve biyolojik çağ insan ırkına damgasını vuracaktır..⁴⁴

4.4 Immanuel Wallerstein

Küreselleşme sürecinin başlangıcından bu yana kapitalizmin içinde varolduğunu ifade eden Wallerstein uluslararası ilişkileri güçten daha çok toplumların içindeki ve arasındaki ekonomik üstünlüğe bağlamaktadır. Kapitalizmin özünde küreselleşmenin zaten varolduğunu ifade eden yazar küreselleşme sürecinin 19.yüzyıldan itibaren daha belirgin bir şekilde görünmeye başladığını belirtmiştir. Bu yarışa ayak uyduranlar ayakta kalırken ayak uyduramayanlar kapitalist dünyanın çevresinde kalmışlardır.

Wallerstein'a göre dünya en gelişmiş ekonomik faaliyetleri yürüten, parasal kaynakların, sanayi tarımsal üretim ve dünya ticaretinin çok büyük bir kesimini elinde bulunduran bilgi ve teknolojiye sahip olan gelişmiş ülkelerle, onların çevresinde olan, onlara hammadde ve ucuz emek sağlayan teknoloji yoksun ülkelerin olduğunu söylemiştir. Wallerstein'ın tanımıyla çekirdek ülke diyebileceğimiz gelişmiş ülkelerin 1970-1995 arasında gelirleri %1.9 oranında artarken çevrede bulunan diğer ülkelerin gelirleri %0.7 oranında artmıştır. Bu yüzden çekirdek olan ülkeler bu halleriyle kalmaya devam edecekler. Kenar ülkelerin ise onlara yetişmesi zor olacak. Bu nedenle Wallerstein adaletli ve dünya toplam gelirinden bütün ülkelerin adil olarak pay alabileceği bir dünya sistemi kurulmasının uygun olacağını öngörmektedir.⁴⁵

4.5 Daniel Bell

Harvard üniversitesi profesörü Daniel Bell küreselleşme sürecinde önce ideolojilerin sonunun geldiğini, sonra sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildiğini belirtmiştir. Bell ülkelerin kalıcı gücünün artık mevcut sanayi üretimleri değil, bilimsel

⁴⁴ John Naissbitt, Patricia Aburdene, *Megatrends 2000 Büyük Yönelimler*, (İstanbul: Form Yayınları,1990), s.139-165-181.

kapasite ve potansiyelleri belirleyecektir. Toplumsal sınıflarda artık mülkiyete göre değil, eğitim farklarına göre şekillenecektir.

Sanayi sonrası toplumun en çarpıcı ekonomik özelliği üretimin üründen hizmete kayması idi. Güç ve enerji ise artık yerini bilgi ve bilime terk etmiştir.

Bell'e göre 1900 ile 1980 arası Amerika toplumunda meydana gelen değişiklikler özellikle üretimden hizmete kayış ve kamu sektörünün büyümesini diğer toplumlarda yaşayacaktır. Sanayi sonrası toplumdan bilgi toplumuna geçişte yeniliklerin rastlantısal ve kişisel çabalardan değil sistematik ar-ge faaliyetlerinden kaynaklanacağını belirtmektedir. Milli gelir ve istihdam olan katkısı göz önüne alındığında, bilgi sektörleri çok büyük gelişme göstermişlerdir.⁴⁵ Bu Amerikan toplumundaki en büyük meslek grubunun öğretmenler olmasından anlaşılabılır.

Günümüzde politikacıların ellerinde tuttukları gücün bir kısmı, sanayi sonrası toplumda teknokratlara geçecek. Gündemi giderek ekonomik ve teknokratik odaklar belirleyecek, güçlenmekte olan bilişim sektörü ise ekonomi üzerinde ağırlığını hissettirecektir.

4.6 Samir Amin

Samir Amin küresel tartışmaların temelinde kapitalizmin yattığını belirterek, merkezi ulus devletin erozyona uğradığını, siyasal ve toplumsal etkisinin azaldığını ifade etmiştir. Amin'e göre ayrıca bir merkez ülkeler çevre ülkeler kutuplaşması ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin içinde küreselleşme sürecinde çeşitli tekeller oluşmuştur. Bunlar zengin devletlerin elde ettiği teknolojik tekeller, dünya finansal piyasalarının denetimi dünyanın doğal kaynaklarının kullanımı, medya iletişim tekelleri, kitlesel yok etme üzerindeki tekellerdir.

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan belli sorunların varolduğunu ve bunları şöyle belirtmektedir. İşçi sınıflarının kazanılmış haklarını yok etmek, sosyal güvenlik ve

⁴⁵ "Yorumunu Siz Yapın" Dünya Gazetesi, (24 Nisan 2001)

⁴⁶ Kozlu, a.g.e., s.17.

istihdamı koruma sistemlerini parçalamak, yoksulluk ücretlerine dönmek, üretici sistemlerine taşeron statüsü yükleyerek, görece sanayileşmiş ülkelerin fırsatlarını sınırlandırırken, belli çevre ülkelerin hammadde sağlayıcıları olarak modası geçmiş statülerine döndürmek ve gezegenin kaynaklarının çarçur edilmesini hızlandırmak. Bunlar Amin'e göre bugünkü egemen güçlerin bir programıdır.⁴⁷

Amin'e göre ekonominin ulusal devletlerce yönetimi verimliliğini aşındırdı. Ancak yine de ulusal devletin ortadan kalkmaması gerektiğini ve kapitalizmin ekonomisinin devleti gerekli kılan siyasal ve toplumsal boyutları olduğunu düşünmektedir.

Bu nedenlerden dolayı insancıl bir küreselleşme projesi geliştirmek gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için küresel pazarın hizmetine girmemiş ulusal pazarı temsil eden bir ulus devlet biçimiyle ifade edilen bir siyasal sistemin kurulması gerekir.

Bunun için şu dört alanda gelişmelerin olması gerekmektedir. Küresel silahsızlanma ilkesinin en uygun şekilde düzenlenmesi, dünya kaynaklarına ulaşabilme eşitsizliğini en aza indirebilmek, dünyanın eşitsiz bölgelerini dünya ekonomisine kazandırmak, iletişim kültür siyasal politikalarda birliktelik.⁴⁸ Bunları küresel sistemin en önemli sorunları olarak görmektedir.

5. KÜRESELLEŞMENİN FAKTÖRLERİ ve ÖZELLİKLERİ

5.1 KÜRESEL TEKNOLOJİ

20.yüzyılın sonlarında gerçekleşen teknoloji devrimi, dünya ekonomisinde başta globalleşme olmak üzere hızlı ve köklü değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Çağımızın teknolojik değişimi öncekilerden iki açıdan ayrılmaktadır. Birincisi dünyanın

⁴⁷ Samir Amin, *Kapitalizmin Hayaleti*. Çeviren: Cengiz Algan (İstanbul:Sarmal Yayınevi, 1999),s.9.

⁴⁸ Samir Amin, *Küreselleşme çağında Kapitalizm*. Çeviren:Vasıf Erenus (İstanbul:Sarmal Yayınevi,1999), s.18-19.

halen yaşadığı teknolojik devrimde, yeni teknolojinin hem girdisi hem de çıktısı bilgidir. Yeni teknolojiler toplumsal hayatın her alanındaki bilgilerin işlenmesiyle ortaya çıkan bilgi ve mikro elektronikteki buluşlardır.

İkincisi ise bu yeni teknolojik devrim ortaya çok fazla ürün çıkarmamakta, esas olarak yeni mal türlerinden ziyade üretim sürecini değiştirmektedir.⁴⁹

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki yaşanan ve halende yaşanmakta olan büyük atılım yaşanmasaydı, büyük bir olasılık ile yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran küreselleşme olgusu ortaya çıkmayacaktı. Küreselleşmenin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli etmen bu nedenle teknoloji olmuştur.⁵⁰

Küreselleşme sürecine yön veren ve onun gelişmesini sağlayan etken olarak teknoloji gelişmiş ülkelerde bugüne kadar büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak süreç içerisinde ilgi çekici bir şekilde gelişmekte olan ülkelerin gösterdiği gelişmede şaşırtıcıdır. Verimlilik artışının temelinde yatan teknolojik gelişme faktörüdür. Gelişmekte olan ülkelerin son yıllarda gösterdiği ilerleme bilimsel çalışmalarda da ifade edildiği gibi gelişmiş ülkelere nazaran daha hızlı bir öğrenme süreci içinde teknolojiyi elde etmekle sağlanmıştır. Aldıkları teknolojiyi taklit ve geliştirme yoluyla kendilerine uyarlayarak küresel sürece dahil olmuşlardır.

Özellikle Güney Doğu Asya ülkeleri bu şekilde çok önemli bir ilerleme kaydetmişlerdir. Örneğin bilgisayar teknolojisindeki en önemli araçlardan yarı iletkenlerde ABD üretimi 1978'de sektörün % 60'dan 1988'de % 34'üne düşmüştür. Japonya'nın payı ise %24'ten % 40'a yükselmiştir.⁵¹ Singapur küçük bir şehir devleti olmasına rağmen, elektronik, tıbbi cihaz ve ilaç sanayilerinde yurt dışında teknoloji getiren 3000 şirket ile çalışmaktadır. Bu noktaya gelen diğer Güney Doğu Asya ülkeleri de teknolojik ilerleme sayesinde küreselleşme olgusunun nimetlerinden daha fazla yararlanmaktadır.

⁴⁹ Özlem Özkıvrak, Dilek Dilyeici, "Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye" *Dış Ticaret dergisi*. Sayı no 20:134-162, (Ocak 2001), s.136.

⁵⁰ Osman Ulagay, *Küreselleşme Korkusu* (Birinci basım. İstanbul: Timaş yayınları, 2001), s.52.

⁵¹ Eşkinat, a.g.e., s.10.

5.1.1 Mikro Elektronik

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin temelinde mikro elektronikteki gelişmeler yatmaktadır. 1945'te elektron tüpleriyle ve büyük güç kullanarak çalışabilen bilgisayarlarda masa üstü, diz üstü hatta cep bilgisayarlarına gelinmesi mikro elektronik teknolojisi sayesinde olmuştur.

Mikro elektroninin başlangıç tarihi olan 1947 transistörün bulunduğu tarih olarak verilmektedir. 1971 yılında ilk yarı iletken bellek ve mikro işlemci icat edilmiştir. Mikro işlemciler bugün akıllı terminallerin (Bankomat) gelişmesini sağlamıştır.⁵²

Bilgi toplumunda mikro elektronikteki yoğunlaşma çip geliştirmesi üzerinedir. Gelişmiş ülkeler bütün dikkatlerini yazılım ve daha iyi çip üretmeye vermişlerdir.

5.1.2 Robot teknolojisi

Teknolojik gelişmenin diğer bir alanı da robot teknolojisidir. Endüstriyel üretimde şimdiden önemli yer tutan robotları 21. yüzyılda riskli ve tehlikeli işler ile uzay çalışmalarında ağırlık kazanması beklenmektedir. Bu tür robotlarda yapay zeka, ağırlık, büyüklük ve sıcaklığı algılayan algılama elemanı ve el, parmak, ayaklardan oluşan mekanik elemanlar vardır.

Günümüzün mekanik robotları bir yandan algılama yapabilen ve basit faaliyetleri yürüten robotlardır. Örneğin otomobil montaj hattında bir kaç dakika içinde 300 kaynak yapabilen karmaşık robotlar da bulunmaktadır. Bu robotlar elektronik ticaret içinde ve fabrikalarda özellikle Japonya ve ABD'de kullanılarak üretim süreci içinde yüksek verim sağlamaktadırlar.⁵³

5.1.3 İletişim Teknolojileri

⁵² Havva Çaha, "Bilgi Toplumu ve Ekonomik Büyüme" Yeni Türkiye 21.Yüzyıl özel Sayısı Sayı no 20:1034-58, (Mart-Nisan 1998). S.1040.

⁵³ Necmi Odyakmaz, "Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme ve Kalkınma" Dış Ticaret Dergisi (Sayı no 18: 96-113, (Temmuz 2000), s.101.

İletişim sektörü önemli gelişme gösteren sektörlerden birisi olmuştur. Mikro elektronik ve iletişim birbirini tamamlayarak birlikte gelişmiştir. Mikro elektronik teknolojisindeki gelişme yeni ürün teknolojileri yaratırken iletişim donanımındaki gelişmeler sanayi üretiminin alt yapısını oluşturarak getirdiği hızlı değişimle ekonomide girdi temini ve verimliliği hızlı bir şekilde arttırmıştır.

Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme üretim için her türlü bilgi akışını hızlandırıp kolaylaştırdığı gibi zaman ve mekan kullanımında sağladığı avantajlarla üretimde etkinlik ve verimliliği arttırmıştır. Son 30-40 yıl içinde başlayan gelişme renkli TV'den kablolu TV'ye videoya, TV katılımlı konferanslar ve uydu yayıncılığına meteoroloji ve ulaştırma, tıp ve jeoloji alanlarında önemli gelişmelere neden olmuştur.⁵⁴ İletişim teknolojisindeki gelişmeler dijital teknoloji ile fiber optik teknolojisi sayesinde büro ve diğer çalışma alanlarında bilgisayar, telefon, faks ve diğer haberleşme araçlarındaki gelişmelerle beraber olmuştur.

Ayrıca uydu teknolojisi bilgisayarların geliştirilmesi, hafif materyallerin bulunması uzay çalışmalarının hızlanmasına yol açmıştır.

5.1.4 Biyo Teknoloji

İnsanların yararlanabileceği ürün hizmetlerin mikro organizmalar, mikrobiyal parçacıklar ve diğer biyolojik materyaller kullanılarak endüstriyel işlem yolu ile sağlanmasına biyoteknoloji denmektedir.⁵⁵

Günümüzde özellikle tarım ve eczacılık ve sanayi alanlarında, modern biyoteknoloji yöntemleri kullanılarak çeşitli özelliklere sahip yeni canlı türleri elde etmek mümkün hale gelmiş bu şekilde üretilen tarım ürünleri ve bunları içeren işlenmiş ürünler ile eczacılık sanayi ürünleri uluslararası ticarete giderek artan oranda konu olmaya başlamıştır.

⁵⁴ Hüsnü Erkan, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme (Dördüncü basım. İzmir: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998), s.81.

⁵⁵ Çaha, a.g.e., s.1042.

Modern biyo teknoloji yöntemleri ile elde edilen ürünlerin yaklaşık % 74'ü ABD'den, geriye kalanı ise Arjantin (%15), Kanada (%10), Avustralya, Meksika, İspanya, Fransa, Güney Afrika ve Çin Halk Cumhuriyetinde (%1) oranında üretilmektedir. Bugün için, modern biyo teknolojik yöntemler ile üretilen yaklaşık 80 adet genetik ürünün uluslararası ticarete konu olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar, 1998 yılında biyo teknolojik yöntemlerle üretilen bitkileri,n tüm satışlarının 1,5 milyar dolar civarında olduğunu, bu ürünlerin 1995-1998 dönemindeki satış gelirlerinin %20 oranında arttığını göstermektedir. Bu trendin devam etmesi halinde söz konusu bitkilerin tüm satışlarının bu yıl 3 milyar dolara, 2005 yılında 8milyar dolara, 2010 yılında ise 25 milyar dolara ulaşabileceği tahminleri yapılmaktadır⁵⁶.

5.1.5 Yeni Malzemeler

Yeni ve ileri nitelikteki malzemelerin geliştirilmesi yüksek teknolojinin ilgi alanlarından birisidir. Bir yandan havacılık, otomobil, gemi yapımı ve çeşitli, hassas eşya sanayiinin hızı, ısıya ve değişik dış etkilere malzeme ihtiyacının bulunması, diğer yandan fizik matematik modeller bilgisayar bilimleri ve gelişmiş araçlarla maddelerin mikro bileşimine doğrudan müdahale edilebilir durma gelmesi yeni malzemelerin üretimine yol açmıştır.

Bilişim teknolojisinde ilerlerken bilgisayarlar ve çipler için yarı iletkenler ve süper iletkenler hızlı haberleşme ağı için fiber optik bilginin manyetik depolanması için yönelimli yüzeyler şeklinde yeni malzemeler üretilmiştir. Yeni teknolojilerin geliştirildiği her alanda yeni malzeme üretimi gerekli olmuş ve teknolojik yenileme ile üstün nitelikli malzemeler üretilmiştir.⁵⁷

Yeni malzemelerin geliştirilmesi için ABD 1970, Japonya 1981'den Avrupa 1986 yılından beri yeni programlar uygulamaya koymuşlardır.

⁵⁶ Ömür Demir Kızılarıslan, "Biyo Teknolojik Ürünler, Organik Ürünler ve Uluslar arası Ticaretteki Gelişmeler" Dış Ticaret Dergisi. Sayı no 18:56-70, (Temmuz 2000), s.64.

⁵⁷ Erkan, a.g.e., s.86.

ncak bu alanlarda bir yeni malzemenin bulunuşundan ekonomik üretimine kadar geçen süre 15 yıl dolayındadır.

5.2 KÜRESEL ÜRETİM

Ekonomik globalleşme süreci öncesinde, mal ve hizmetler ile üretim faktörleri ve teknolojinin ülkeler arasında değişimine dayanan ekonomik sistemde, ulus devletlerin iktisat politikaları , ulusal üretim ve finans sistemleri hakimdi. Ancak ekonomik globalleşme ile birlikte üretim faaliyetinin aşamaları maliyet avantajlarına bağlı olarak çeşitli ülkelere dağılmıştır.⁵⁸

Global sürece dayalı olarak özellikle çok uluslu şirketler yoluyla üretimin küreselleşmesi sağlanmıştır. İkinci dünya savaşından sonra ABD şirketlerinin (Ford, ITT, National Cash Register ve Goodyear gibi) İngiltere ve Batı Avrupa'ya yayılmasıyla başlangıçta bir Amerikan hareketi olarak değerlendirilen üretimin küreselleşmesi 1960'lardan sonra Avrupa ve Japon şirketleri ile deniz aşırı ülkelere daha fazla yönelmişlerdir.

Üretim sürecinin 1960'larda özellikle üçüncü dünya ülkelerinin korumacılık uygulamaları nedeniyle bu engelleri yıkmaya kalkan ÇUŞ'ler tarafından aşıldı. Bu yolla özel imalat bölgelerinde kurulan şirketler 1971'de 9 iken 1975'de 25'e 1985'de 52'ye ulaşmıştır.1990'larda 183 serbest bölgede 1.8 milyon insan istihdam edilmekteydi. Şirketler aracılığı ile özellikle elektronik sanayi mallarının parçaları çeşitli ülkelere üretilmeye başlandı. Örneğin ABD'li Ford otomobil şirketi Escort markasını İngiltere'de üretirken, bu aracın parçaları 14 farklı ülkeden gelmekteydi. Ve bu araç Ford şirketinin dünya çapındaki operasyonlarına göre çok değişik şekillerde üretilabiliyordu.⁵⁹

Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, bir Amerikalı 20.000\$ General Motors firmasından bir Pontiac marka araç aldığında, bu miktarın yaklaşık 6.000\$ çeşitli parçalara giden işçilik karşılığı Güney Kore'ye transfer olmaktadır. 3500\$ elektronik

⁵⁸ Özkıvrak, Dileyici, a.g.e.,s.137

⁵⁹ Şenses, a.g.e., s.228-229

komponentler için Japonya'ya, 3000\$ reklam bilgi işlem hizmetleri için İngiltere'den Barbados'a kadar değişik ülkelere gitmektedir. Amerika'da kalan 8000\$ ise Detroit'teki fabrika işçilerine kalmaktadır.⁶⁰

Dünya ekonomisi 1981-1990 yılları arasında ortalama %3,1 büyümüştür. Gelişmekte olan ülkeler %3 oranında büyürken gelişmiş ülkeler %3,1 oranında büyümüştür. 1991-1997 yılları arasında ise dünya ekonomisi gelişmiş ülkelerdeki ekonomik yavaşlama nedeniyle daha az büyümüştür.

Bu dönemde gelişmekte olan ülkeler %3,1, gelişmiş ülkeler %2,1 oranında büyümüşlerdir. 2001-2007 yılları için ise geçmiş iki on yıllık büyüme oranının üzerinde bir büyüme beklenmektedir.⁶¹

5.2.1 Doğrudan Yabancı Yatırımlar

1980'li yıllardan itibaren dünyadaki endüstriyel şirketler hızlı Pazar değişiklikleri ve giderek zorlaşan koşullarda etkilenmeye başlamışlardır. Özellikle pazarların doyuma ulaşması müşterileri daha seçici kılmış ve ürün çeşitliliğini artırmıştır. Ayrıca artan rekabet ve teknolojik gelişmeler ürünlerin yaşam çevrimlerini kısaltmıştır. Dolayısıyla firmalar stok düzeylerini en aza indirgeyen kaliteli fakat düşük maliyetli üretim yapan, ürün ve taleplerdeki, değişikliklere karşı daha esnek olan üretim ve üretim yönetimi teknolojilerini kullanmak ve geliştirmek zorunda kalmışlardır.⁶²

Üretimin küreselleşmesinin veya şirketlerin yatırımlarının dış ülkelere kaydırmalarının nedenleri ise mal farklılaştırmasına yönelik olarak tüketici artığına el koymak ve tekelleşme karı artırmak, mikro elektronikteki gelişmelerle üretimde alet kullanımının yaygınlaşması hata payının sıfıra inmesi, bu şekilde daha az stokla çalışıp fason imalat ile maliyet düşürmek, taşımacılık maliyetlerinin azaltılarak avantaj elde etmektir.

⁶⁰Kozlu, a.g.e., s.34-35

⁶¹Gürlel, a.g.e., s.20

⁶²Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.67.

İkinci ana neden ise ülkelerin özellikle 1980'lerde uyguladığı korumacılık nedeni ile şirketlerin ülkelere satış yapamaması üçüncü ana neden ise finans piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonucu faiz ve kur dalgalanmalarıdır. Örneğin Japon sanayicilerinin yen'in dolar karşısında sürekli değer kazanması nedeniyle yatırımların diğer güney doğu Asya ülkelerine yönelmişlerdir.⁶³

Doğrudan yabancı yatırıma gereksinim duyan özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, kalkınma yarışı içinde olan bu ülkelerin piyasalarını serbestleştirdiği sürece, büyük ölçekli sanayi yatırımlarına piyasalarını açma ihtiyacıdır. Yurt dışından ithal ettikleri malların yurt içinde üretimini sağlamak.⁶⁴Yabancı sermaye getirdiği sermaye ile elde ettiği karla ülkeye yeniden yatırım yaparak üretim kapasitesini artırmaktadır. Ayrıca ülke içinde istihdamı artırması bir diğer nedendir. En önemli nedenlerden birisi teknoloji ve yönetim bilgisi etkisidir.

Teknoloji transferi, doğrudan sermaye mallarının ithali suretiyle yapılan yatırımlar aracılığıyla olabildiği gibi lisans teknik yardım anlaşmaları ile yabancı teknik yada idari personel çalıştırılması gibi yollarla da olabilecektir. Yabancı yatırımlar yolu ile teknoloji ve yönetim konusunda yerli personelde eğitilmektedir.⁶⁵

⁶³ Devlet Planlama Teşkilatı, 7.B.Y.K.P. Dünyada Küreselleşme ve Bölgeselleşme (Ankara:1995), s.11-12

⁶⁴ Salih Yılmaz, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Tasarrufa Duyulan İhtiyacın Nedenleri"**Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**.(Sayı no 20:97-115,(Mart 1994). s.104.

⁶⁵ İsa Coşkun, "Yabancı Sermaye ve Türkiye" **Dış Ticarete Durum Dergisi**. Sayı no 39:32-40, (Ağustos 1998), s.34.

6.2.2 Sektörel ve Coğrafi Dağılım

Tablo3:Çokuluslu şirketlerin faaliyette bulundukları sektörlerin tarihi gelişimi

Yıllar	Faaliyette Bulunulan Sektörler
1800-1890	Doğal ve Tarımsal Kaynakla(yün, petrol, mineral, kauçuk,meyve ürt.
1891-1940	Kimyasal maddeler, ilaç sanayi, yiyecek maddesi, motorlu taşıtlar
1941-1945	Ulaştırma,askeri donatım,silah
1946-1960	Finansal hizmetler, haberleşme, makine, otelcilik, mühendislik
1961-1971	Elektronik eşya, çeşitli aygıtlar,araştırma gezi eğlence hizmetleri
1972-1985	Eğitim sektörleri,gıda endüstrisi, sağlık ürünleri, temizlik mamulleri
1985-2000	Turizm, bilgi işlem, otomotiv, telekomünikasyon, nükleer maddeler

Kaynak:Faruk Cömert, Hazine dergisi,1998, s.2.

Yabancı sermayenin 1800-2000 yılları arasında hangi sektörlerle yatırım yaptığı yukarıda görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı zamanla değişmiştir. 1950'lerde Doğrudan yabancı yatırımlar birinci metalarda ve tabii kaynak yoğun sektörlerde toplanmış idi. Günümüzde daha çok hizmet sektöründe ve teknoloji yoğun imalatla yoğunlaşmıştır. Doğrudan yabancı sermayenin hizmetlerde yoğunlaşmasının sebebi hizmetlerin çoğunun ihraç edilememesidir. Bu alanda şirketler yeni yabancı piyasalara nüfuz edebilmek için doğrudan yatırım yapmak mecburiyetindedirler.

Yine tabloda görüldüğü gibi Doğrudan yabancı sermayenin yatırımlarının 150 yıllık gelişimi görünmektedir. Teknolojik ilerleme arttıkça sektörel değişkenlik de artmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise doğrudan yabancı yatırımlarda büyük miktarları alan taraf olmuşlardır. Doğrudan yabancı sermaye çıkışları 1997 yılında yaklaşık 424 milyar dolardır. Bunun 359 milyar doları gelişmiş ülkelere, 61 milyar doları ise gelişmekte olan ülkeler geri kalanı diğer ülkelere yapılmıştır. Gelişmiş ülkelere olan 233 milyar dolarlık yatırım yapılırken gelişmekte olan ülkelere 149 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Dünyada en çok yabancı sermaye çeken ülkeler 1998 yılı itibariyle 90.7 milyar dolar ile ABD, 45 milyar dolar ile Çin, 37 milyar dolar ile İngiltere olmuştur.⁶⁶

⁶⁶Faruk Cömert, "Yabancı Sermayenin Dünü, Bugünü ve Geleceği" Hazine Dergisi. Sayı no 12:1-27, (Ekim 1998), s.11.

1990'dan itibaren Orta Avrupa ülkelerinin ve eski Sovyet cumhuriyetlerinin yabancı sermaye yatırımlarını teşvik eden yasalar çıkarmaları da doğrudan yabancı yatırımları çekmede önemli bir aşamadır.⁶⁷ Özellikle 1998 yılındaki krizden sonra ortalama olarak doğrudan yabancı sermaye girişi büyüme hızı azalmıştır. Bu ise dünya genelinde talep yetersizliğine neden olmuştur. Bu nedenle dünyanın büyüme hızı da yavaşlamıştır. Açık bir şekilde belirtmek gerekir ki 21.yüzyıl belirleyicisi uluslararası sermaye olmuştur. Önümüzdeki dönemlerde sermaye hareketleri mutlaka hızlanacaktır. Ancak bunun için uluslararası alanda denetim ve gözetimin etkinleştirilmesiyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık ve sermaye piyasalarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Uluslararası sermaye gözetim ve denetim mekanizması etkin uluslararası kurallara uyumlu şeffaf, çalışan mali, piyasaların ve kurumların bulunduğu ülkeleri tercih etmektedir.⁶⁸

5.2.3 Gelişmiş Ülkelerin Egemenliği

Doğrudan yabancı yatırımları çok büyük bir kısmını gelişmiş ülkelerin şirketleri gerçekleştirmektedirler. Gelişmekte olan ülke şirketleri çok az yatırım yapmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlara kaynaklık eden en büyük 5 ülke ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya'dır.

1980'lerin başlarına kadar doğrudan yabancı yatırımların birinci kaynağı ABD idi. En çok doğrudan yabancı yatırımın yapıldığı ülke yine ABD idi. Seksenli yıllarda AB'nin bütünleşmede yol alması ve Japonya'nın yenin değerlendirme eğilimine ve korumacılık tehditlerine karşı yabancı ülkelerde (özellikle güneydoğu Asya ülkeleri) yatırımı hızlandırması dünyada üç kutuplu bir yatırım akımları yumağı yaratmıştır.

6.2.4 Üretimin Küreselleşmesinin Dış Ödemelere Etkileri

Gelişmekte olan ülkelere dış tasarruf , kredi, yatırım veya yardım olarak girer. Fazla yardım bağımlılık yaratmaktadır. Fazla borçlanma ise dış ödemeler krizlerine yol

⁶⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.13.

⁶⁸ Gürlesel, a.g.e., s.21.

açabilmektedir. Yabancı yatırımla döviz girişine bağımlılığı ve yerli paranın değer kazanmasının ihracata olumsuz etkisini ise Meksika yaşamıştır.

Yabancı şirketin mahalli piyasayı hedeflediği ve bir kısım girdileri ithal ettiği durumda bu faaliyet gelişmekte olan ülkenin veya en az gelişmiş ülkenin dış ödemelerinde açıklara neden olur. Uluslararası faal şirketin ihracat amacıyla üretim yapması ise dış ödemelere olumlu etkiler yapar.

Doğu Asya ülkelerinin tecrübesi, kalkınmada faiz kur gibi temel fiyatların istikrarının önemini göstermektedir. Özel sektörün yatırım yapabilmesi ve uzun vadeli yatırıma cesaret edebilmesi, belirsizliğin ve rizikoların asgariye indirilmesine bağlıdır. Şüphesiz faiz ve kur istikrarı haliyle fiyatlar genel düzeyinin istikrarını gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülke doğrudan yabancı yatırımı çekerken finansal piyasaları serbestleştirmede dikkatsiz davranır ise neticede yatırım ve ihracat için elverişsiz istikrarsız bir ortam yaratılabilir.

5.3 KÜRESEL FİNANS

20.yüzyılın son çeyreğinde, gerek ekonomi gerekse mali piyasalarla ilgili, yaşanmakta olan en çarpıcı gelişme ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlemelerdeki değişimlerdir. 1980'li yıllardan sonra uluslararası düzeyde adeta liberalizasyon rüzgarı esmiştir.

Finansal piyasaları küresel sürece yol açan hem de katkıda bulunmasını sağlayan en önemli liberalizasyon adımları şunlardır.

- Döviz kurlarının serbest piyasa mekanizması tarafından belirlenmesi,
- Faiz oranları ve krediler üzerindeki kamusal kontrollerin kaldırılması ve fon arz ve talebinin serbest piyasa mekanizması tarafından yerine getirilmesi,
- Uluslararası sermaye hareketlerine getirilen sınırlamaların kaldırılması,
- Mali piyasaları alt sektörler (bankacılık, sermaye piyasası ve sigortacılık) arasındaki sınırların önemli ölçüde gevşemesi ve hatta birçok ülkede ortadan kalkması

- İkinci el piyasalarda (borsalarda) yapılan işlemlerle ilgili olarak, kurumların müşterilerine tahakkuk ettirecekleri komisyonların serbest bırakılması,
- Çeşitli ülkelere ait mali kurumların gerek şube açarak, gerekse de mali kurum satın alarak diğer ülkelerin mali piyasalarına girişinin kolaylaşması ve mali piyasalarda kurumsal bazda da rekabetin artması,
- Piyasaların giderek düzenlemelerden arındırılması ve piyasa kontrollerinden ziyade, piyasada faaliyet gösteren mali kurumların sermaye yapılarını güçlendirici düzenlemelere ağırlık verilmesi ve böylece piyasaların giderek serbest piyasa mekanizmasına terk edilmesi,
- Mali piyasalarla ilgili olarak uluslararası işbirliğinde önemli mesafeler alınması,
- Bilgisayar teknolojisi ve telekomünikasyon alanındaki olağanüstü ve hızlı gelişmelerin mali piyasalarda kullanılması ve bu gelişmelerin uluslar arasılaşma trendini daha da hızlandırması,⁶⁹

Özellikle 1980'li yıllarda sermaye hareketlerinin hacmi artmıştır. Ve küresel süreçte en çok etkilenen ülkeler olan gelişmekte olan ülkelere yıllık net 300 milyar dolar sermaye akımı gerçekleşmiştir. Dış kaynak girişinin cazibesi ile giderek artan sayıda ülke mali piyasalarında serbestiye giderek uluslararası mali piyasalarla bütünleşmektedirler. Bu ülkelere olan sermaye girişi borçlanma yolu ile gelir yaratarak dünya mal ve hizmet talebini yükseltmiştir. Böylece sermaye hareketlerindeki serbesti ile talep yaratılmakta ve dünya ticaretinde gelişme hızlanmaktadır.⁷⁰

4.3.1 Küresel Piyasalar Euro Dolar ve Euro Tahvil Piyasaları

Euro dolar piyasasının başlangıcı ABD dolarlarının Berlin ve Viyana'daki bankalara mevduat olarak yatırıldığı ve kredi olarak verilmek amacıyla yerel para birimlerine dönüştürüldüğü 1920'lere kadar gitmektedir. İkinci dünya savaşından sonra IMF tarafından doların döviz piyasasına müdahale amacıyla kullanılması, dolara anahtar para olma özelliğini vermiştir. Günümüzde Euro para işlemlerinin % 80'i dolar ile yapılmaktadır. Bu piyasanın ortaya çıkmasının nedeni, ellerinde aşırı rezerv olan

⁶⁹ Ali Alp Finansın Uluslararasılaşması (İstanbul:YKY Yayınları, 2000 nisan), s.94-95.

⁷⁰ Gürlesel, a.g.e., s.21.

merkez bankalarının kısa vadeli yatırım fırsatlarının değerlendirmek istemelerine bağılı olarak çıkmıştır.

Bu piyasada fon arz edenler ticari bankalar, merkez bankaları, uluslararası finansal kurumlar, finansal olmayan kurumlar ve bireysel yatırımcılardır. Fon talep edenler ithalat-ihracatçılar, resmi kurumlar, ticari bankalar, ulusal ve uluslararası firmalardır. Bu piyasada mevduat ve krediler 1 hafta ve 3 ay arasında değişmektedir.⁷¹

Bu piyasalara merkez olan şehirler Londra, Paris, Zürih gibi Avrupa merkezleri, Newyork, Chicago, Toronto gibi ABD ve Kuzey Amerika merkezleri, Singapur, Hong kong, Tokyo gibi Uzak doğu ve Asya ülkeleri, Beyrut, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Ortadoğu merkezleri, Nassau, Bahama, Cayman adaları ve Panama'dan oluşan Karayip merkezleridir.⁷² Finansal piyasalara da küreselleşme sürecine tanıklık eden bu merkezler sermayenin uluslar arasılaşmasını sağlamışlardır.

Euro tahvil başlangıcı ise 1960'larda ABD firmalarının yurtdışına çıkaracakları sermaye miktarına getirilen kısıtlamalar ile bu piyasa doğmuştur. 1974 yılından sonra hükümetler dışındaki kuruluşlara olan kısıtlamaların kaldırılmasıyla piyasalar çok uluslu amerikan şirketlerine açılmıştır. Euro tahvil piyasalarında fon talep edenler çok çeşitlenmiştir. Bunlar arasında petrol zengini ülkelere, orta gelirli az gelişmiş ülkelere, uluslararası kuruluşlar ve çok uluslu şirketlere kadar çok büyük müşteri potansiyeli oluşmuştur.⁷³

Bu piyasaların işleyişinde iki unsur vardır. Sendikasyon kredisi olarak verilen bu kredilerde bir Euro tahvilin ihracını gerçekleştiren konsorsiyum yöneticisi ve bu yönetici arkasında bu tahvillere ihraç garantisi veren çok sayıda küçük bankadan oluşan satış grubu vardır. Yönetici banka fon talep edenler ile fon arz edenlerin gereksinimlerini karşılayarak optimum koşulları oluşturmaktadır. Satış garantisi sağlayacak ve tahvilleri pazarlayacak bankalar grubunu yönetici banka oluşturur. Bu

⁷¹ İlker Parasız, **Para Banka Ve Finansal Piyasalar** (Altıncı basım, Bursa:Ezgi Kitabevi, 1997), s.30.

⁷² Halil Seyidoğlu, **Uluslar arası İktisat** (Onikinci basım, İstanbul: Güzem Yayınları, 1998), s.468.

⁷³ Seyidoğlu, a.g.e., s.475.

piyasada en aktif bankalar İsviçre ve Alman bankalarıdır. İsviçre bankaları Euro tahvil miktarının yarısı ile dörtte üçü arasında bir miktarı kontrol etmektedir.⁷⁴

6.3.2 Kısa Vadeli Yabancı Yatırımlar

Dışsal mali serbestleşme (external financial liberalization) yurt sakinlerinin dışarıdan rahatça borçlanmasını ve yurt sakini olmayanların serbestçe iç mali piyasalarda plasman yapabilmesini, yani içeri doğru her iki kaynaktan sermaye girişinde sınırlamaların, denetimin kalkmasını sağlamaktadır. Yurt sakinleri dışarı serbestçe sermaye transfer edip yabancı varlık kalemlerini tutabilir, yurt sakini olmayanlarda aynı şekilde iç mali piyasalardan borç alabilme imkanına sahip olmaktadırlar. Yurt içinde kişiler yabancı paralar üzerinden serbestçe bütün işlemleri yapabilirler.

Küreselleşme sürecine yön veren akımlardan sermaye akımları 1980'lerde yaşanan borç krizinden sonra fon talep edenler için sermaye piyasalarına yönelmeleri şeklinde büyük bir yoğunluk kazanmıştır. Serbestleşen sermaye akımları, kar haddinin düşme baskısı altında yurdundan kaçarak daha yüksek getirili ülkelere yönelmiştir. Aşağıdaki tabloda gelişmekte olan borsalarda dolar üzerinden getiri oranları görülmektedir.⁷⁵

Tablo4: GOÜ'lerin Borsalarında Dolar Üzerinden Getiri Oranları (%) 1993

ÜLKE	GETİRİ	ÜLKE	GETİRİ
	(%)		(%)
TÜRKİYE	209	TAYLAND	84
MACARİSTAN	124	BREZİLYA	76
FİLİPİNLER	110	SRI LANKA	62
MALEZYA	100	PAKİSTAN	52
HONG KONG	97	YUNANİSTAN	29
ENDONEZYA	91	PORTEKİZ	20

Kaynak:Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Ulus Devlet, 2000, s.178

⁷⁴ Parasız, a.g.e., s.537.

⁷⁵ Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Ulus Devlet,(Birinci basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000), s.177-178.

Uluslararası finans piyasalarındaki gelişmeler ve ulusal finans piyasalarının uluslar arasılaşması süreci, ulusal ve uluslararası finans piyasalarını giderek artan ölçüde birleştirmiştir. İletişim ve bilgisayar teknolojilerinin sağladığı imkanlar ile yüksek enformasyon-düşük işlem maliyeti uluslararası finans işlem hacminin olağanüstü artışına imkan vermiştir. Finansal piyasalarının global ağı çeşitli piyasalar arasındaki rantlar arasında sıkı bir ilişki kurulmasını sağlamıştır. Fiyat faiz ve kurlara ilişkin küçük değişimler veya değişme beklentileri hemen yeni bir portföy pozisyonu oluşturabilmekte böylece büyük miktarlarda para ülkeler arasında çok kısa sürede yer değiştirmektedir.⁷⁶

Özellikle gelişmekte olan ülke piyasalarının dışa açılma sürecinde portföy yatırımları üzerindeki artışları dikkate değerdir. 1973-1976 yılları arasında 6 milyar dolar 1977-1982 arasında 11 milyar dolar bu tarihten sonra ise 1983-1989 yılları arasında 17 milyar dolar 1990-1994 arası 44 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Nitekim son yıllara doğru dünya ölçeğinde portföy yatırımlarının doğrudan yatırımlara üstünlüğü görülmektedir.⁷⁷

6.3.3 Faiz Arbitrajları

Özellikle son birkaç on yıl içinde ortaya çıkan finansal gelişmeler sermaye yatırımcıları için çeşitli şekillerde kazanç imkanı sağlamıştır. Bunlardan biri de faiz arbitrajlarıdır. Bu, kısa vadeli mali piyasalarda hazine bonosu, devlet tahvili, banka mevduatı ve şirketlerin çıkardığı finansman bonolarına, hisse senetlerine bir yıldan kısa vadeli yapılan yatırımlardır. Mali araçlara yatırım yapan tasarrufçuların amacı ülkeler arasındaki faiz farklılıkları yoluyla gelir elde etmektir.⁷⁸

Gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında son yıllarda dışa açılması ile bu piyasalardan faiz gelirleri elde etmek mümkün hale gelmiştir. Finansın küreselleşmesi, tasarruf ve döviz açığı bulunan bu ülkelere döviz girişi sağlamıştır. Özellikle 1990'lı

⁷⁶ Gülten Demir, *Asya Krizi ve IMF*, (Birinci basım, İstanbul: Der Yayınevi, 1999), s.44.

⁷⁷ Ekrem Keskin, *Uluslar arası Sermaye Hareketleri...Bankacılar Dergisi*. Sayı no 18:14-26,(1996), s.18-19.

⁷⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s.483.

yılların başından itibaren artan bir trend göze çarpmaktadır. 1990-1995 yılları arası artış sırası ile 14 milyar dolardan 59 milyar dolara çıkmıştır.

5.3.4 Özelleştirme

Küresel sermayenin ülkeler arasında dolaşımına aracı olan bir diğer uygulama özelleştirmedir. Özelleştirme esas amaç olarak dünya piyasalarına entegre olma ekonomide verimliliğin ve maliyet yapısının rekabet edebilir seviyelere getirilmesi ve serbest piyasa koşullarının sağlanmasıdır. Böylece bir yandan sermayenin tabana yayılması ve teknolojik yenileme sağlanırken, diğer yandan da kamu açıklarını azaltmak, kamunun mali piyasalar üzerindeki baskısını hafifletmek ve borç stokunu düşürmek mümkün olabilecektir.⁷⁹ Kamu sektörünün elinde bulunan verimsiz işletmeler elden çıkarılarak verimlilik artışı da sağlanmış olabilecektir.

Dünyada özelleştirme kapsamlı olarak İngiltere’de 1979 yılında başbakan olan Margeret Thatcher ile başlamıştır. Yine aynı senelerde Ronald reagan ile Amerika’da ortaya çıkmıştır. Bundan sonra 1990 ‘lar ile birlikte tüm gelişmekte olan ülkelerde uygulanmıştır. Özelleştirme, ekonominin serbest piyasa koşullarına uyum sağlayarak, liberalizasyon, vergi, istihdam ve sanayi politikalarını içeren ekonomik transformasyona öncülük etmiştir. 1990-1997 yılları arasında bazı ülkelerdeki özelleştirme gelirleri ise şöyledir. İngiltere 63 milyar dolar, Avustralya 32 milyar dolar, İtalya 32 milyar dolar, Macaristan 10 milyar dolar, Polonya 8 milyar dolardır. Ülkelerdeki özelleştirme satışlarına ilgi gösteren yatırımcılar büyük boyutlu özelleştirmeler için (telekom gibi) yabancı yatırımcılardır. Türkiye’nin süreç sonunda yaptığı 1998 yılına kadar yaptığı toplam özelleştirme 4,6 milyar dolardır.⁸⁰ Ülkemiz hem özelleştirme gelirleri açısından hem de bu yolla yarar sağlayabileceğimiz yabancı firmalar dan mahrum kalmıştır.

5.4.KÜRESEL SINIRLAR

Küreselleşme sınırları ortadan kaldıran bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Yani insanların, toplumların paylaştıkları değerler çoğaldıkça sınırlar ortadan kalkmaktadır.

⁷⁹ İyibozkurt, a.g.e., s.226.

⁸⁰ Hakkı Sürel, Özelleştirme, Yeni Türkiye dergisi. Sayı no 27:445-451, (Mayıs-Haziran 1999), s.446.

Bu küresel sınır-ötesi bütünleşme, belli yörelerdeki şirket şubelerinin bilgi, teknoloji, yönetim, fonlar ve ürünler yönünden çok uluslu sistemin ortaya çıkardığı bir süreçtir. İletişimdeki ilerlemeler ve gün geçtikçe gelişen pazarlar işbirliği anlaşmaları sonucunda yatırımcılar için oldukça genişlemiştir. Örneğin dünyanın sayılı büyük şirketlerinden birisi olan Nestle faaliyetlerinin %2'sini İsviçre'de %98'ini yurt dışında sürdürmektedir.⁸¹

Küreselleşme ekonomik ilişkilerdeki yaygınlaşma ve gelişme, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi ve liberalleşme, kültürlerin, inançların, ideallerin sınırlar dışına taşarak daha fazla benzeşmesi anlamında kullanılmış, bu yönüyle her türlü değer ve birikimin devletsel sınırları aşarak dünya çapında genişlediğini bize ifade etmektedir. Bu değerler para, mal gibi somut bazı akışları anlatabildiği gibi, inançlar, kültürel özellikler idealler gibi somut birikimleri de kapsamaktadır. Bugün Japonya'da bile geleneksel sushi yemeği yerine hamburger tercih edilir olmuştur. McDonalds Japonya'daki gelirler 1 Milyar doları aşarken Coca-Cola Japonya'nın bir numaralı içeceği olmuştur. Bu örnekler küreselleşmenin sınırları ortadan yavaş yavaş kaldırdığına olan inancı daha da arttırmaktadır.⁸²

5.5.KÜRESEL PAZAR

Global pazara yönelik olarak global üretim faaliyeti hammadde aramalı emek maliyeti ve dışsal maliyetlerden oluşan üretim maliyetini minimize edecek şekilde üretim sürecinin farklı aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Üretimin küreselleşmesi yolu ile amaçları büyümek ve kar olan ulus ötesi şirketler global pazarı oluşturmuşlardır.

Global seviyede bu gelişmeyi teşvik eden unsur, şirket birleşmeleridir. Özellikle finans ve enerji sektörlerinde son yıllarda yaşanan birleşmeler bunlara örnektir.

⁸¹ Hasan Tekeli, "Sınırötesi Bütünleşmede Teknoloji Emek ve Sermaye" *Yeni Türkiye dergisi*. Sayı no 20: 978-982, (Mart-Nisan 1998), s.979

⁸² Deniz Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri* (İkinci basım, İstanbul: Der Yayınları, 1997), s.258

Örneğin Daimler-Benz, Exxon-Mobil. Deutsche Bank-Bankerstrust gibi.⁸³

6.6.KÜRESEL TÜKETİM

Teknolojik devrim ve ekonomik globalleşmenin en önemli sonuçlarında birisi dünya ekonomisinin tüketim yönündeki değişimleri olmuştur. İletişim ve ulaşım konusundaki teknolojik buluşlar ve üreticiler arasındaki büyük rekabet, toplumlara daha çok, daha ucuz, daha kaliteli ve daha çeşitli mal ve hizmet imkanı sunmuş, dünyanın her köşesindeki alıcı ve satıcıların birbirlerine kolayca ulaşabildiği bir ortamda tasarruf, erdem olma niteliğini kaybetmiş tüketim istek ve eğilimi bitmiştir.⁸⁴

Kişilerin artan tüketim eğilimi ile üreticilerin daha fazla mal satma, daha fazla kar etme hedefleri birbirini besleyerek, ekonomik globalleşme sürecini hızlandırmıştır.

5.7.KÜRESEL DIŞ TİCARET

Ekonomik küreselleşmenin ilk ve hala devam eden en önemli yönü ticari faaliyetlerdir. Birbirinden uzak bölgelerdeki üreticiler ve tüketiciler ticari faaliyetler aracılığı ile ilişki kurmaktadır. Ticari ilişkiler toplumlar arasında karşılıklı bağımlılıklar ve benzeşme yaratmaktadır. Ticaret uluslararası ilişkileri artırmakta, artan uluslararası ilişkiler ise ülke içi ilişkileri değişime zorlamaktadır.

Dış ticaret ülkeler arasındaki mal ve hizmet değiş tokuşu anlamına gelmektedir. 18. yüzyıldan bu yana sanayileşme ile birlikte sürekli artmaktadır. Ticaret artış hızının, üretim artış hızına oranı ile ifade edilen gösterge, 20. yüzyılda çok kısa bir dönem dışında sürekli pozitif bir artış seyri göstermiştir. Sadece 20. yüzyılın çatışma ekonomik bunalımlar sahne olan ilk yarısı dışında pozitif artış seyrini değiştirmemiştir⁸⁵.

⁸³ Akman. a.g.e., s.105 .

⁸⁴ Özkıvrak,Dileyici, a.g.e., s.138.

⁸⁵ Eşkinat, a.g.e., s.99.

Dış ticaret küreselleşmenin gelişimi çerçevesinde sanayileşmiş ülkelerin teknolojik yapılarının değiştirilmesi ile emek yoğun teknolojileri kapsayan sektörleri diğer çevre ülkelere yönlendirmişlerdir. Bunun en önemli göstergesi büyük firmaların taşeronluk işlerini yapan ve entegrasyon sayesinde daha fazla iş yapma olanağına kavuşan çevre ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmelerdir.⁸⁶

Dünya ticaretinin (ithalat-ihracat) gelişim süreci küreselleşme sürecinin son 30 yılda gelişmesiyle eş anlı büyümüştür. 1970'lerde 319 milyar dolar iken 1998 yılında bu rakam 5.386.706 milyon dolar olmuştur. Dış ticaretin liberalleşmesi yönünde tüm dünyada sarf edilen çabalar global ticaretin büyümesine olanak sağlamıştır.⁸⁷

Dış ticaretin bu gelişim süreci içinde gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin gereklerini yerine getirdikleri sürece pastadan belirli bir pay elde etmişlerdir. Örneğin Japonya'nın da içinde bulunduğu güneydoğu Asya ülkeleri dünya ihracatındaki paylarını 1980'de %12.5'ten 1994'te %22.3'e çıkarmışlardır, ithalatta ise %12.9'dan %19.2'ye yükseltmişlerdir.

6.KÜRESEL KURUM ve ÖRGÜTLER

6.1.1 Avrupa Topluluğu(AB)

Dünya üzerinde küreselleşme ve bölgeselleşme sürecine yön veren en önemli kurumlardan birisi Avrupa Birliği'dir. Topluluğa temel oluşturan kurum 1950 yılında Schuman planıyla öngörülen , 18 Nisan 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'dur.

Avrupa Birliğinin(AB) kurulma nedenleri çeşitlidir. Bir görüş Avrupa içinde var olan ve tarihi 200 yıl öncesine dayanan çatışma ortamının sona erdirilmesidir. İkinci olarak ABD'nin o yıllardaki gücü ve yayılma politikası sonucunda AB üzerindeki manevra kabiliyetinin azalmasıdır. Üçüncü olarak AB'nin iki temel ülkesi olan

⁸⁶ Odyakmaz, a.g.e., s.103.

⁸⁷ Hüsamettin Kavi, Küreselleşme ve Türkiye, Elegans dergisi Sayı no 49 :94-97, (İlkbahar-Yaz 2000), s.95

Almanya ve Fransa arasındaki husumeti ve bunun temel sebebi, olan kömür ve demirin, savaş için gerekli enerji ve araçları sağlayan bu iki maddenin kontrolünü sağlamaktır. Küresel düşüncelere biraz daha yakın ekonomik bir görüş olarak ise, pazarları kapatarak, üretim maliyetlerini artırmak ve refahı azaltmak rasyonel olmamaktadır. Bunun için serbest ekonomik ilişkiler ülkelerin refah artışına yardımcı olması nedeni ile yasaklı ve engelli ilişkilerden daha iyidir.⁸⁸Bu yüzden ülkeler kendi aralarındaki sınırları kaldırarak bir ekonomik güç oluşturmayı amaç edinmişlerdir. Nihai hedefleri ise bu ekonomik oluşumun sonunda siyasi bir birleşmedir.

25 Mart 1957'de Roma anlaşması kabul edilmiştir. 1 Ocak 1958'de ise yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg AB'nin temelini atmışlardır. AB'nin kurulması ile Avrupa'da sektör bazında olmayan daha geniş bir ekonomik birleşmenin gerçekleşmesi çalışmaları başlamıştır.⁸⁹Aslında bu hareketler daha sonra diğer Avrupa ülkelerinin katılımıyla küresele dünyanın ortaya çıkışına neden olan olaylardan birisi olarak gerçekleşmiştir. Bugün AB'nin 15 üye ülkesi bulunmaktadır. Ve şu anda üye olmak için başvuran Türkiye ile birlikte, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Bulgaristan, Romanya ve Baltık devletleri bulunmaktadır.⁹⁰Bu ülkeler dünya üzerindeki ticaret pastasından daha fazla pay alabilmek ve refah seviyelerini yükseltmek için AB'ine dahil olmaya çalışmaktadırlar.

7 Şubat 1992 yılında imzalanan Maastricht anlaşmasıyla da AB'ye girebilmek için gerekli ekonomik şartlar getirilmiştir. Buna göre aday ülkenin enflasyon oranı, birlikte enflasyonu en düşük 3 ülkenin en çok 1,5 puan üzerinde olabilir. Devlet borçları GSYİH'nın % 60'ını geçmemelidir. Bütçe açığı GSYİH'nın % 3'ünü aşmamalıdır. AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin son iki yılda devalüasyon yapmamış olmaları gerekmektedir.⁹¹

Bu kriterler bölgesel bütünleşme açısından yerine getirilmesi gereken şartlardır. Bölgeselleşmenin başarılı olabilmesi için ekonomik gelişmişlik düzeyleri birbirine

⁸⁸ Emin Ertürk, *Ekonomik Entegrasyon Teorisi*, (Birinci basım, Bursa:Ezgi Kitabevi, 1993),s.189.

⁸⁹ Kutlu, a.g.e., s.220

⁹⁰ İyibozkurt, a.g.e., s.210

⁹¹ Akman, a.g.e., s.178-179

yakın ülkelerden oluşması gerekir. Böylece küresel ekonomi içinde bu kriterler sağlanarak üye ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları azaltılmaktadır.

6.1.2 Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)

Avrupa serbest ticaret bölgesi olarak adlandırılan EFTA AB'ne tepki olarak kuruldu. İngiltere Avrupa Birliğini kuran ülkeler ile arasında görüş ayrılığı çıktığı için böyle bir yola başvurmuştur. Commonwealth ülkeleriyle arasındaki ilişkiler Avrupa Birliği'ne İngiltere'nin üyeliğini engellemiştir. Bu yüzden İngiltere 4.1.1960 yılında Avusturya, İsveç, İsviçre, Danimarka, Norveç, Portekiz ile birlikte EFTA'yı kurmuştur.

Entegrasyon Avrupa Birliği'nden farklı olarak daha sınırlı bir şekilde gelişmiştir. Serbest ticaret bölgesi olarak kurulan EFTA içinde ülkeler aralarındaki tarife ve kotaları kaldırarak bir büyük iç Pazar oluşturmuşlardır. EFTA'nın temel amacı üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesidir. Avrupa Birliği'nden farklı olarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak bir ticaret politikası yoktur. Bölge içinde sermaye ve hizmetlerin dolaşımı da söz konusu değildir.⁹²

Ancak İngiltere ve Danimarka 1972'de Portekiz 1986 yılında Avusturya ve İsveç 1995 yılında Avrupa Birliğine katılmışlardır. EFTA'nın bugün üye sayısı 10'dur. AB'den sonra Avrupa'nın ikinci büyük ticari bloğu haline gelmiştir.

6.1.3 Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)

Ülkeler küreselleşme sürecinde, dünya üzerinde gerçekleşen gelişmelere göre kendilerine bir ticari blok içinde yer edinmeye yönelmişlerdir. NAFTA'nın temelleri 1965 yılında Kanada ile ABD arasında varılan Auto-Pact anlaşması ile atılmıştır. Meksika'nın GATT'a üye olmasıyla 12.8.1993'de ABD, Meksika, Kanada NAFTA'yı kurmuşlardır. Kuruluş üye ülkeler arasındaki ticareti ve yatırımları kısıtlayıcı bütün engellerin GATT kuralları çerçevesinde ve belirli bir geçiş süreci içinde kaldırarak bölgede bir serbest ticaret alanı oluşturulması amaçlanmıştır.⁹³

⁹² Başoğlu, Ölmezogulları, Parası, a.g.e., s.184

⁹³ Başoğlu, Ölmezogulları, Parası, a.g.e., s.182

Bölgenin değerlendirilmesi açısından, dünya üzerindeki ülkeler birbirleriyle yoğun politik, ekonomik ve sosyal ilişkiler içerisine girmeleri karşılıklı ve tek yönlü bağımlılıklarını artırmıştır. Bu bağımlılığın yol açtığı maliyet ve avantajlar gelişmiş ülkeler arasında hemen hemen eşit bir şekilde dağılırken, gelişmekte olan ülkeler için durum biraz farklıdır. Ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığının arttığı günümüz dünyasında bir ülkenin diğer ülkelerdeki gelişmelerden soyutlanmış olarak etkin ve sağlıklı politikalar oluşturması mümkün değildir.⁹⁴Bu durum özellikle Meksika gibi gelişmekte olan bir ülke için son derece hayati önem arz etmektedir.

Bu yüzden sorunları, bir uluslararası veya bölgesel bir dayanışma havası içerisinde değerlendirmeye ve çözümlemeye çalışan uluslararası bölgesel ekonomik ve mali kuruluşları iyi tanıyıp nasıl çalıştıklarını iyi anlamak gerekir.

Küresel süreçte yerini almak isteyen gelişmekte olan ülkeler, bu sürecin gerektirdiği norm ve kurallara uluslar üstü bu bölgesel ve uluslararası kuruluşlar yoluyla kavuşmaktadırlar. Bölgesel birleşmelerden yarar sağlamak isteyen ülkeler için belirli ön koşullara ihtiyaç vardır. Makul bir mali dengeye sahip olmak, ülkenin Pazar ekonomisi koşullarına ve istikrara sahip olması, ülkenin gümrük vergilerinden başka gelir kaynakları bulmaya istekli ve kabiliyetli olması, taraflar arasında ticari ve finansal bağlantı ile özellikle ABD ile yapılan anlaşmalarda fonksiyonel bir demokrasiye sahip olması gerekmektedir.⁹⁵Meksika bu koşullar çerçevesinde 1980'li yılların ikinci yarısından sonra özellikle mali politika dengesini sağlayarak enflasyonu indirmiş, Pazar ekonomisi prensiplerini büyük bir ciddiyetle uygulamıştır. ABD ile ticaret ve yatırım bağlantıları olması Meksika açısından yatırımları artırmış ve demokratikleşme açısından ciddi adımlar atılmasına ön ayak olmuştur.

1998 verileriyle ABD'nin GSMH'si 6 trilyon dolar, Kanada'nın 600 milyar dolar, Meksika'nın 300 milyar dolardır. Kişi başın amilli gelire göre ABD 24 bin dolar

⁹⁴ Rıdvan Karluk, Bölgesel ekonomik Gelişmeler, Gümrük Birliği dergisi, Sayı no 19-20:4-28, (Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 1995), s.15-16.

⁹⁵ Çiğdem Civaner, Sevil Karaca, LATİN AMERİKA ÜLKELERİ, (İGEME, Mart 1995), s.50-52.

anada 21 bin dolar Meksika 3 bin dolardır.⁹⁶Birleşme ABD'nin güçlü konumu nedeniyle Meksika ve Kanada için daha iyi sonuçlara neden olmuştur.

6.1.4 ASEAN(APEC)

Pasifik kuşağı ülkelerinden Singapur, Tayland, Malezya, Filipinler ve Endonezya tarafından bir ekonomik entegrasyon şeklinde 8 Ağustos 1967 yılında bir araya gelerek Bangkok deklarasyonunu yayınlamışlardır. ASEAN'ın kuruluş amaçlarının başında sosyal ve kültürel işbirliğinin sağlanması ve bölgede barış ve adaletin yaygınlaştırılmasıdır. Sosyal işbirliğinin sağlanması ve bölgede istikrarlı yapıların oluşturulması türünden hedefler esasen nihai olarak belirlenen ekonomik işbirliğinin zorunlu ön koşulu gibi ele alınmış ve temel hedef olarak da zaten ekonomik / siyasal bir bölge oluşturulması gösterilmiştir.⁹⁷

ASEAN üyeleri 1992 yılında Singapur anlaşmasını imzalayarak üye devletlerin ekonomik bütünleşmelerinin yanı sıra siyasal ve askeri bütünleşme içinde anlaşmaya varmışlarını sağlamıştır. Bu anlaşma ile ekonomik olarak 1993-2008 yılları arasında AFTA(ASEAN Free Trade Area) adı ile bir serbest ticaret bölgesi kurulması öngörülmüştür. Askeri yönden ise bu alanın nükleer silahlardan arındırılması kararı verilmiştir.

APEC ise ASEAN ülkeleri ile ABD, Japonya ve Kanada ile bir bölgesel organizasyon şeklinde örgütlenen bir kuruluş olmuştur. Başlangıçta bir danışma organı iken 1993 Seattle'da yapılan üye ülke toplantılarından sonra üyeler arasında ticaret ve yatırımları kısıtlayan engellerin kaldırılması ile gerçekleştiği zaman dünyanın en büyük serbest ticaret ve yatırım bölgesi olacaktır.⁹⁸

⁹⁶ İyibozkurt, a.g.e., s.167

⁹⁷ Beril Dedeoğlu, Uzakdoğu'da ASEAN çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi etkileyen Dışsal Faktörler, *Dış Ticaret Dergisi*. Sayı no 9:27-47,(Nisan 1998), s.50.

⁹⁸ Ziya Altunyaldız, Globalleşen Dünyada Bölgesel Organizasyonların Önemi ve APEC, *Dış Ticaret Dergisi*. Sayı no 1:14-17(Nisan 1996),s.15-16.

7.KÜRESEL KURUMLAR

7.1Dünya Ticaret Örgütü(WTO)

1929 yılında ekonomik bunalımın ortaya çıkmasından sonra üretim hızla düşmüş, işsizlik artmış ve ülkeler milli gelir ve istihdam düzeylerinde ki gerilemeleri önlemek amacıyla müdahaleci devlet politikaları uygulamaya başlamışlardır.⁹⁹ Ancak ikinci dünya savaşından sonra dünyanın ekonomik yapısının yeniden yapılandırılması ve güncel ihtiyaçlara cevap verebilecek yeni dengelerin kurulması amacıyla, bir çok ülkeyi bir araya getiren uluslararası düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur.¹⁰⁰

GATT dünya ticaretini küreselleştirme yönünde düzenlemeler ve ticaretin engellerden arındırılarak fiyatlarla ölçülebilen tarifelerle yapılmasını sağlamaya yönelik bir anlaşmadır.¹⁰¹ 1947 yılında Havana’da bir araya gelen ülkeler dünya ticaretinin serbestleştirilerek genişletilmesini sağlamak için uluslararası ticaret teşkilatının kurulmasını kararlaştırmışlardır. Ancak kuruluşunun engellenmesi üzerine batılı ülkeler 30 Ekim 1947 tarihinde GATT anlaşmasını imzaladılar. 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe giren GATT(WTO) küresel sürece uygun olarak başlangıçta 18 şimdi ise 114 üyesiyle çalışmalarını devam ettirmektedir. 1948’den 1986 yılına kadar 7 müzakere roundu neticesinde sanayileşmiş ülkelerin sanayi ürünlerine uyguladıkları gümrük tarifesi % 40’lardan % 4’e indirilmiştir. Bu oran gelişmekte olan ülkeler için % 12,3 geçiş ekonomilerinde % 6 dır. Aynı ülkelerin yine sanayi ürünlerine tatbik ettiği tek taraflı kota lisans ve benzer miktar kısıtlamaları ortadan kalkmış ve dünya ticaretinde önemli bir ticari liberalleşme sağlanmıştır.¹⁰²

GATT’ın gelişmekte olan ülkeler için istisnaları bu ülkelerin zarar görmemesi için çıkarılmıştır. Buna göre tarım sektörü anlaşmanın dışında tutulurken, tekstil sektöründe Multifiber Arrangement-Çokelyafıllar düzenlemesi ile ihracatçı ülkelere

⁹⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., 7.BYKP s.15.

¹⁰⁰ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dünya Ticaretindeki Gelişmeler ve Türk Dış Ticareti İçin Orta ve Uzun Vadeli Politika Önerileri* (Ankara:Şubat 1996), s.32

¹⁰¹ Şener Büyüktaşkın, “Dünya Ticaret Örgütü’nün Oluşumu ve GATT 1994” *Dış Ticarete Durum*. Sayı no 35:6-15, (Şubat 1997), s.7.

¹⁰² Yener Dinçmen, “GATT ve Uruguay Round Müzakereleri” *Hazine ve Dış Ticaret Dergisi*. Sayı no 20:15-33, (Mart 1994), s.15.

kotalar koyulmuştur. Hizmetler sektörü anlaşma dışında tutulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler için ise gümrük koruma oranlarının indirilmesi şart koşulmamıştı. Son olarak bölgesel anlaşmalara dahil ülkeler en çok kayırlan ülke kuralı dışında tutulmuşlardır.

Son müzakereler olan Uruguay round görüşmeleri ile 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanarak GATT oluşumunun dünya ticaret örgütüne dönüştürülmesini sağlamıştır. DTÖ dünya ticaretini serbestleştirme işlevini temelde bünyesindeki anlaşmalarla ve yerini aldığı GATT gibi, çok taraflı ticaret müzakereleri yoluyla yerine getirecektir.¹⁰³

GATT'ın dünya ticaretini serbestleştirme işlev ve mekanizmaları yapılan çok taraflı ticaret müzakereleri ile zaman içinde gelişmiş ve genişlemiş Uruguay round görüşmeleri sonucunda ilgi alanı salt mallarla ilgili olmaktan çıkartılarak hizmetler, fikri ve sınai mülkiyet hakları, ticaretle, yatırım önlemleri gibi ticareti ilgilendiren diğer alanları da kapsar hale getirilmiştir.

DTÖ Uruguay round görüşmeleri sonucu ortaya çıkan anlaşmaların uygulanmasının sağlanması müzakereler için forum olması, uyuşmazlıkların çözülmesi ve ticaret politikalarının gözden geçirilmesi mekanizmalarının yönetilmesi ile görevlendirilmiştir. DTÖ ayrıca küresel ekonomi politikalarının oluşturulmasında daha fazla tutarlılık sağlanması amacıyla IMF ve Dünya Bankası ile ve bağlı kuruluşlarıyla dünya ekonomi politikalarının yaklaştırılmasında işbirliğine girme görevlerini de üstlenmiş bulunmaktadır.

7.2 ULUSLARARASI PARA FONU(IMF)

Birincidünya savaşı sürerken savaştan sonra yeniden kurulacak olan uluslararası para ve ödemeler sisteminin yeniden düzenlenmesi hususu, savaş sonrası dönemi gündeminin en önemli ekonomik sorunlarından birisi olmuştur. Savaş devam ederken ABD, İngiltere savaştan sonra uluslararası parasal işbirliğinin nasıl sağlanabileceği konusunda kendi aralarında görüşmelere başlamışlardır. Bunun sonucunda ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında Türkiye dahil 44 ülkenin

¹⁰³Büyüktaşkın, a.g.e., s.7.

katılımıyla 1-22 temmuz tarihleri arasında toplanan konferansta uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁰⁴

IMF, uluslararası para sisteminin yönetimini sağlamaktadır. Kuruluş parasal işbirliğini sağlamakta ve döviz kurlarının istikrarını sağlayarak, cari işlemleri düzenleyen çok yanlı bir sistem oluşturarak ve üye ülkelerin emrine, kısa dönem için finansal kaynak tahsis ederek çok yanlı bir ödemeler sistemi oluşturmaktadır.

IMF'nin görevleri arasında uluslararası para sorunları çerçevesinde parasal işbirliği sağlamak, prodüktif kaynakların gelişimine katkıda bulunarak üye ülkelerin istihdam düzeyini artırmak, döviz kurlarının istikrarını sağlamak için ülkelerin döviz ilişkilerinin değer kayıplarını önlemek, uluslararası ticaretin gelişmesine engel olan kısıtlamaları kaldırmak, üye ülke ödemeler dengesindeki aksaklıkları gidermek vardır.¹⁰⁵

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri de dahil olmak üzere bütün dünya Pazar mekanizmasının egemenliğine girmiştir. Küresel süreç içinde Dünya Bankası IMF gibi kapitalizmin devletler üstü, merkezi karar kurumları geliştirmekte olan ülke ekonomilerini Pazar mekanizmasına uyumlu hale getirmeye çalışmaktadırlar.¹⁰⁶ Bir ölçüde bu ülkelere rehberlik görevlerini de yerine getirmişlerdir. Ancak son yıllarda Bretton Woods sistemi de çöktükten sonra özellikle geliştirmekte olan ülkelere çıkan krizlere tam çare olamamışlardır. Eleştirilerin temelinde enflasyonun kontrolünden ziyade ödemeler bilançosu politikaları ile ortodoks politikaların bu ülkeler üzerinde ters etkiler yapması vardır. Çünkü ortodoks istikrar programında döviz kuru, nominal faiz hadleri ve kamu sektörü fiyatlarında değişiklik yapılmaktadır.¹⁰⁷ Bu yolla özellikle IMF'nin temel amacı uluslararası borç ödemeleri dengelerinde oluşacak olan aksaklıkları önlemektir.

Dünya Bankası baş ekonomisti Joseph Stiglitz'in 29 Nisan 2001'de yayınlanan söyleşisinde IMF'ye yöneltilen eleştirilerin özelleştirme ile devlet mallarının yok pahasına satılması, piyasaların denetimsiz şekilde yabancı sermayeye açılması, devletin

¹⁰⁴ Başkanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dünya Ekonomileri Bülteni* (Sayı no 4:OCAK 1996), s.11.

¹⁰⁵ Başoğlu, Ölmezoğulları, *Parasız, a.g.e.*, s.135-136.

¹⁰⁶ Gencay Şaylan, *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*,(Birinci basım.Ankara:İmge Kitabevi, 1995), s.144.

ürettiği malların fiyatlarının yükseltilmesi ve ticaretin serbestleştirilmesidir. Bu hususta göz önüne alınacak nokta gelişmekte olan ülkelerin piyasalarının, ekonomik yapısının, sermaye birikiminin, teknolojik düzeyinin yeterli olmaması nedeniyle uygulanan IMF programlarının başarısız olması gündeme gelmektedir.¹⁰⁸Dünya ekonomik düzeninin küreselleşme sürecinde düzeltilmesi, devletlere ve hükümetlere yol gösterecek bir kurum olarak IMF'nin yeniden yapılandırılması ise bu süreçte bir zorunluluktur.

Prof.Steve Hanke,ye göre güney doğu asya ülkelerinde ortaya çıkan kriz üstüne, IMF'nin çare olamaması, 1980 yılından sonra 50 gelişmekte olan ülkenin bankacılık sistemi yok olmuş ve ülkeler bu sektördeki krizleri temizlemek için GSMH'lerinin % 10'unu kullanmaları gerekmiştir. Bu yüzden IMF'nin kendini yeniden yapılandırma sürecinde, erken uyarı yapmada başarısız olduğunu ve bunun için ceza çekmesi gerektiğini ayrıca ülkelerin bu tür bir kriz olduğunda üye aidatlarının % 20'lik bir kesinti ye gitmelerini belirten Hanke'nin önerisi dikkate değer bir öneri olarak alınmalıdır.¹⁰⁹

7.3 DÜNYA BANKASI(WORLD BANK)

Uluslararası yeniden yapılandırma ve kalkınma bankası IBRD veya bilinen adıyla Dünya Bankası özellikle ikinci dünya savaşının sebep olduğu tahribat sonucu yıkılmış Avrupa'yı inşa etmek amacıyla kurulmuştur. Dünya bankası 27 Aralık 1947 yılında 28 ülkenin imzaladığı anlaşma ile kurulmuştur. Dünya bankası'nın amaçları ABD'nin Marshall yardımı çerçevesinde Avrupa'ya sağladığı destek sonucu Avrupa'nın imarından sonra değişmiş ve banka, gelişmekte olan ülkelerin yatırım kredisi gereksinimlerini karşılama amacını hedefleyen bir yatırım ve kalkınma bankasına dönüşmüştür.

Dünya Bankası'nın kuruluşunda hedeflediği amaçları ise şunlardır.2.dünya savaşının yıkıntılarını ortadan kaldırarak, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına prodüktif sermaye yatırımları ile yardım etmek, özel yabancı yatırımlara garanti vermek

¹⁰⁷ Şenses, a.g.e., s.167

¹⁰⁸ "IMF Ne Kadar Masum?" Dünya Gazetesi (4 Mayıs 2001)

¹⁰⁹ Akman, a.g.e., s.61-62

ya da krediye katılımda bulunmak yoluyla desteklemek, özel sermayenin yetersiz olduğu yerde kendi kaynaklarıyla destekte bulunmak, uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler dengesi istikrarını sürdürme gelmek için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek, diğer kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenlemek yada garanti etmek suretiyle daha yararlı ve acil projelerde öncelikli kullanılmasını sağlamak, savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun koşulların sağlanmasına yönelik uluslararası yatırımları yönetmektir.¹¹⁰

Dünya bankası IMF ile birlikte geçmişte daha çok kırsal kesim ve tarım sektörü bazında kalkınma projeleri üzerinde yoğunlaşarak yapısal uyum sürecindeki gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesi açıklarını düzeltmek üzere yapısal uyum programları uygulamaya başlaması eş zamanlıdır. Ayrıca küresel süreç içerisinde sıkıntıya düşen ülkelere Dünya Bankası'ndan yapısal veya sektörel uyum kredisi verilirken IMF'nin şartlarını, kendi programlarının ön şartı olarak ileri sürmektedirler.¹¹¹

Özellikle son yıllarda bu iki kurum beraber hareket etmektedirler. Küresel sürecin hızlandığı ve özellikle finansal krizlerin ortaya çıktığı son yıllarda bu iki kuruluşun yanlış ve hatalı öngörülleri gelişmekte olan ülkeleri çok zor durumda bırakmıştır. Örneğin Asya krizi öncesi bu kuruluşların krize maruz kalan ülkelerin ekonomik göstergelerinin iyi olduğunu ifade etmeleri yatırımcıların bu ülkelere olan ilgilerini sürdürmelerini sağlamıştır. Ancak bu yüzden bu kuruluşlar küreselleşme sürecinde hem aldıkları kararlarla hem de yaptıkları tahminlerle özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedirler.

7.4 ÇEVRE GRUPLARI

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan en önemli sorunlardan birisi çevre sorunlarıdır. Avrupa'nın en büyük doğal zenginliği olan İskandinav ormanları Almanya'da yaratılan kirlilik yüzünden yok olmaktadır. Doğal kaynakların kötü

¹¹⁰ Başoğlu, Ölmezoğulları, Parasız, a.g.e., s.146.

¹¹¹ Bilge Gürsu Nomer, "Stabilizasyon ve Yapısal Uyum Programları". İktisat Dergisi. Sayı no 405:37-40,(Eylül 2000), s.55-56.

kullanımı ve enerji kaynaklarının özellikle petrol kullanımı ile ilgili sıkıntılar çeşitli kurumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede doğal kaynakları koruma stratejisi, 1970'lerde uluslararası doğa ve doğal kaynakları koruma birliği, dünya vahşi hayat fonu ve Birleşmiş milletler çevre fonu tarafından hazırlanmış ve 1980'de yayınlanmıştır. Strateji doğal kaynakları koruma da önemli bir dönüm noktasıdır. Doğal kaynakları koruma ile kalkınmanın amaçlarının birbirine yedirilmesinin sürdürülebilir toplumun anahtarı olduğuna dikkat çekilmiştir.¹¹²

Küresel boyuttaki çevre sorunlarının ancak küresel mücadele ile çözümlenebileceği gerçeğinden hareketle 1992'de gerçekleştirilen Rio zirvesi hem çevrenin sosyal boyut içeren bir sürdürülebilir kalkınma kavramına öncülük etmiş hem de genel çevresel politika amaçlarının spesifik ve somut eyleme dönüşmesini sağlayacak ulusal yöntemlerin sivil toplum örgütleri ile yeni iletişim yolları üretmesine zemin hazırlayarak mevcut sorunlarla ilgili bilincinin oluşmasına neden olmuştur.¹¹³

Küresel ısınmanın önlenmesine yönelik olarak Aralık 1997 Kyoto'da iklimsel değişim üzerine çerçeve sözleşmesinin bir çok ülke bir protokol yapmışlardır. Bu protokolda gelişmiş ülkeler 2008-2012 yıllarına kadar sera etkili gaz emisyonlarının 1990 yılında kaydedilen düzeyin %5'ten fazlasını kısmasını öngörmektedir. Ancak protokol çerçevesinde 1998'de Buenos Aires'te 1999'da Bonn'da, 2000 yılında Lahey'deki toplantılarda protokole işlerlik kazandırılmamıştır. Çünkü dünya nüfusunun yüzde 4'ünü teşkil ettiği halde sera gazlarının %25'inden sorumlu olan Amerika bu protokole karşı çıkmaktadır.¹¹⁴

7.5 TERÖR OLUŞUMLARI

¹¹² Bill Adams, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Kalkınma teorisinin Yeşermesi" *İktisat Dergisi*. Sayı no 366-367:116-124, (Nisan- Mayıs 1997), s.166-117

¹¹³ Murat Ali Dulupçu, "Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler" *Dış Ticaret Dergisi*. Sayı no 20:46-71,(Ocak 2001), s.46-47

¹¹⁴ Behçet Yücel *Dünya Gazetesi* (18 Temmuz 2001)

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bazı gruplarda terör gruplarıdır. Bu gruplar belli bir amaç çerçevesinde ulus-devletlerle mücadele eden örgütlerdir. Terör gruplarının nihai amacı politiktir.

Ancak terör örgütlerinin çoğu hareketlerini bir çok zaman yalnızca siyasal amaçla değil evrensel doğrularla da gerekçelendirmektedir. Terörizmin en korkunç yanı çok küçük grupların bile koskoca ülkeleri rehine durumuna düşürebilmesidir.¹¹⁵

Terörist gruplar baskı oluşturmak ve kamuoyu yaratarak devlet politikalarına etki etmek açısından en yaygın yöntem kitle iletişim araçlarıdır. Medya terörizme ilişkin haberler yapmak ve onları kitlelere tanıtmak yoluyla terörizmi meşrulaştırmaktadırlar. Devletler özellikle belli siyasal amaçlarını sağlamak için çeşitli örgütler destek vermektedirler. Örneğin Noam Chomsky “ABD Terörü”adlı kitabında ABD hükümetinin Orta Amerika’daki operasyonlarda Nikaragua, Guatemala ve El Salvador’daki örgütleri desteklediğini iddia edilmektedir.

Ayrıca bu grupları çeşitli şekillerde elde ettikleri çok büyük gelir kaynakları bulunmaktadır. Örneğin Kolombiya’da faaliyet gösteren FARC ve M19 örgütleri yıllık 150 milyon dolar gelir, 10000 kişilik askeri örgütleri ile büyük bir güçtür.¹¹⁶ Terörist gruplar genellikle toplum içindeki çelişkileri ve potansiyel çatışma konularını kullanarak kitlesel destek sağlarlar, bu da ulus-devletlere mücadelede bir hayli zorluk çıkartmaktadır.

¹¹⁵ Kutlu, a.g.e., s.189.

¹¹⁶ Arıboğan, a.g.e., s.249.

2.BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESELLEŞME

1.KÜRELLEŞMENİN DÜNYA'DA GELİŞİMİ

1.1 Merkantilist Dönem

Dünya tarihinin gelişimi her zaman bir etkileşim içinde ve insanlar arasındaki ilişkilerden soyutlanamaz bir şekilde gelişmiştir. Küreselleşme sürecinin temelinde bu etkileşimlerin yol açtığı sosyo-ekonomik durum yer almaktadır. Küreselleşmeye yol açan bir çok dinamik daima var olagelmıştır. 15.yüzyıla kadar bunların ivmesi oldukça yavaş olmuştur. 15.yüzyıla kadar küreselleşmenin gelişim süreci doğrusal değildir. Bu süreçte kopukluklar olmuştur. Eski antik imparatorlukların yayılma dönemlerine yada ticari, askeri ve dini amaçlarla girilen serüvenlerin göze alınma sıklığına bağlı olarak dönem dönem hız kazanmakta yada duraksamaktadır. 15.ve 16.yüzyıllarda modernleşme olarak da adlandırılan Avrupa'daki toplumsal dönüşümle birlikte küreselleşme artış yönün de ilerleyen doğrusal bir gelişme sürecine girmiştir.¹¹⁷

Küreselleşme sürecinin temelinde insanların toplumların yada ulusların birbiriyle olan etkileşimi neden olarak karşımıza çıkar. Ülkelerin özellikle kendi ekonomik çıkarlarını dizayn ettiği teoriler ve bu teorilerin bilinçli olarak geçerli olmaya başladığı zamanlar 15.yüzyıl olarak görebileceğimiz merkantilizm dönemidir.

Ekonomik ve sosyal bir doktrin olarak ortaya çıkan merkantilizm 18.yüzyıla kadar sürmüştür. O dönemlerde dünya ekonomisinin merkezi Batı Avrupa ve özellikle İngiltere idi. Amerika ve Avustralya henüz Avrupa'dan gelen göçlerin yerleşim alanları durumundaydılar. Afrika uzak doğu ve dünyanın öteki yöreleri genellikle İngiltere Hollanda, İspanya, Portekiz ve Belçika gibi Batı Avrupa ülkelerinin sömürgelerini oluşturuyordu.¹¹⁸

¹¹⁷ Eşkinat, a.g.e., s.9

¹¹⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s.12.

Merkantilizm feodalitenin yerine ekonomik doktrinlerin geliştiği dönemlerde ulusal devletlerin kurulmakta olduğu bir döneme ait görüşleri yansıtır. Modern ulus devletler bu dönem içinde belli bir ekonomi politikasına öncelik vererek uygulamaya koymuşlardır. Bu ekonomi politikasının dayandığı temel anlayış bir ülkenin ekonomik zenginliğinin yani o ülkedeki toplam kıymetli maden miktarının o ülkenin gücü ve refahını belirleyen en temel etken olduğudur. Dünya üzerinde küreselleşme sürecinin bugünkü anlamına eşdeğer bir şekilde rekabet içinde olan ülkeler, kıymetli maden miktarı dünya üzerinde sınırlı olduğundan o dönemlerde bu madenlere ulaşmak için birbirleri ile rekabet içinde olmuşlardır. Her ülke bir devlet politikası olarak elindeki altın ve gümüş miktarını artırmaya çalışmıştır.¹¹⁹

Uluslararası ekonomik ilişkilerin özellikle yön verdiği küreselleşme süreci sanayi devrimi ile yerini klasik döneme veya klasik liberalizme bırakmış. Bu dönemde çeşitli iktisatçılar dünya ekonomisinin gelişimine uygun olarak çeşitli teoriler ortaya atmışlardır.

1.2 KLASİK DÖNEM

1.2.1 Sanayi Devrimi

Sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla merkantilist dönem sona ermiştir. O dönem iktisatçıların söylemlerinde bunu görebiliriz. Quesnay tarımsal üretim ve dolaşım sürecinden ayrılarak, imalat ile kurduğu bir ekonomik döngü kavramını var etmiştir. Quesnay'ın anlayışı dolaşım, ticaret ve finansal sektörü verimli gören bunun dışındakileri verimsiz gören bir anlayıştı. Aslında tarih bize göstermektedir ki uluslararası ticaret modern ulusal ekonomilerin oluşmasına ön ayak olmuştur. Uluslararası ticaret yoluyla ulusal ekonomiler global ekonominin temeli olduğu tezi tarihsel ve metodolojik olarak ortaya çıkmıştır.¹²⁰ Ekonomi biliminin ve ulusal ekonomilerin, dış dünya ilişkilerini gözardı edemeyen ulusal ekonomik sistemlerce biçimlendirmesi kaçınılmazdı.

¹¹⁹ Şaylan, ag.e., s.23.

¹²⁰ Theotonio dos Santos, National and International Economics, [www.http://csf.colorado.edu/jwsr](http://csf.colorado.edu/jwsr) s.456-457-458

Bu yüzden önce Adam Smith mutlak üstünlükler teorisi ile sonra David Ricardo karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile uluslararası ticaretin ülkelerin dışa açılması ve refahlarının artmasında önemli bir etken olduklarını öne sürmüşlerdir. Ayrıca bu zamanda özellikle İngiltere, Portekiz, İspanya, Belçika, Hollanda, Fransa kolonileştirme yolu ile koloni ülkelerinden ticaret yolu ile elde ettikleri kapitalist birikimleri onlara temel kaynaklar olarak kullandırmışlardır..

Dünya devletlerinin sanayi devrimi ile uluslararası ticaretin önemini bir kez daha keşfetmişlerdir. Sanayi devrimine yön veren ise teknolojik gelişmenin oluşturduğu atılımdır. 150 yıllık bir dönem içinde yani 1750'den 1900'e kadar kapitalizmle teknoloji dünyayı fethetmiş, bir dünya uygarlığı oluşturulmuştur. Kapitalizm de teknik yenilikler de aslında yeni bir şey değildi. Her ikisi de batı da ve doğu da yüzyıllardır hep tekrarlanan olgulardı. Asıl yeni olan bunların yayılış hızları , birde kültürleri, sınıfları coğrafi uzaklıkları aşip dünyanın her yanına yayılabilmeleri idi. İşte kapitalizmi “kapitalizme” yani bir sisteme çevirende bu hız ve kapsam olmuştur. Teknik ilerlemeleri sanayi devrimine çevirende yine bu gelişmedir.¹²¹

Birinci sanayi devrimi buhar makinesinin 18.yüzyıl sonunda İngiltere’de sanayide uygulanması ve kol gücünün ikamesiyle başlamıştı. Devrim buhar makinesinin demir yollarında ve deniz yollarında uygulamaya girmesiyle 19.yüzyıl ortasında dünya pazarının oluşmasını sağladı. Telgrafın devreye girmesi ve fotoğraf , haberleşmenin hızlanmasını ve haber malzemesinin zenginleşmesini sağlayan yeni buluşlar oldu. İngiltere bunlara öncülük etmekle kalmadı. Aynı zamanda bunları sanayide uygulayarak sanayi devrimiyle olanaklı hale gelen yeni araçları da üretti.¹²²

1.2.2 Sanayi Devrimi Sonrası (Sanayi Toplumu)

Dünya ekonomik tarihinin gelişim sürecinde sanayi devrimi çok önemli bir yer tutmuştur. Maddesel anlamda dünya üzerinde değişikliğe yol açan bu devrim toplumsal olarak da değişikliklere neden olmuştur. Sanayi toplumu sanayi devrimini oluşturan

¹²¹ Drucker, a.g.e., s.33

¹²² Kazgan, a.g.e., s.25.

teknolojilerine üretimde, yani ekonomik alanda artan ölçüde kullanılmasına ve yeni sosyal yapıların doğmasına yol açmıştır.

Tarıma dayalı geleneksel toplumda üretim evlerde, el tezgahlarında yürütülürken sanayi devrimi sonrasında üretim fabrikalarda yapılmaya başlandı. Fabrikalara dayalı kitlesel üretim kentleşme ve kent yapısını değiştirdi. Geleneksel tarım toplumunun köylüleri serflikten endüstri işçiliğine geçti. Kendi emeğini kendisi pazarladığı için emeğin özgürleşmesi gerçekleşti. Toprak sahipleri olan aristokratlar yerine sermayenin sahibi olan burjuvazi toplumun üst ve saygın sosyal kesimi olarak ortaya çıktı. Toplumun geleneksel davranışları değişirken giderek rasyonel (akılcı) davranışlar ortaya çıkmıştır..¹²³

Bu tür bir ekonomik devrim ile oluşan fabrika kentlerinde bebek ölümlerinin azaldığı ise diğer bir gelişmedir. Küreselleşmenin temelinde yatan teknolojik sıçrama ve gelişme ile önemi ortaya çıkan bilgi o zamana kadar üretim sürecinde fazla kullanılmamaktaydı. 1751-1772 tarihleri arasında Denis Diderot ve Jean D'Alembert tarafından redaksiyonu yapılan Encyclopedie beceriden teknolojiye geçişin önemli bir aşamasıdır. Kitabı analistler, matematikçiler, mantıkçılar yazmıştı. Ancak o devirlerde yapılan endüstriyel üretimin sadece görünen tanımları kitapta verilmekteydi. İş uygulamalarının anlatımı olduğu gibi anlatılmaktaydı. Ancak sanayi devrimi ile birlikte bilimi aletlere, ürünlere uygulamaktan yani teknolojiden hiç söz etmeyen önceki yayınlar ve kitaplar değişmiştir. 1840'lı yıllarda Justus Liebig adlı bir alman kimyageri bilgiyi kullanarak önce yapay gübreyi ardından da hayvansal proteini saklayacak bir yol buldu. Bu teknolojinin artık insan hayatına girdiğinin işaretiydi. İşte bilginin anlamındaki bu değişiklik çağdaş kapitalizmi ortaya çıkarmıştır. Teknik değişikliğin hızı, zanaatçıların asla ortaya koyamayacağı kadar büyük sermaye talebi ortaya çıkarmış küçük atölyelerden üretim yoğunlaşması nedeniyle fabrikalara geçilmiştir..¹²⁴

Ekonomik yaşamın en önemli özelliklerinden birisi işbölümü idi. Artan işbölümü sayesinde üretim sürecinde verimlilik artışı sürekli sıçramalar yaşıyordu. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması insanlığın o güne kadar görmediği üretim

¹²³ Erkan, a.g.e., s.4.

¹²⁴ Drucker, a.g.e., s.47-50.

artışlarına yol açmıştı. Yeni teknolojilerin üretim sürecine aktarılması fabrika tipi örgütlenme gerektirdiği için yeni sermaye koymak ve yatırım yapmak önem kazanmıştı. Üretimin ihtiyaç duyduğu hammaddeler ile yeni pazarlar sanayi devrimin ortaya çıkaran ülkeleri dış pazar aramaya itmişti. Bu konuda ise ilk olma avantajı İngiltere’de olmuştu.

1.2.3 İkinci Sanayi Devrimi

Sanayi devriminin ikinci aşaması olan ikinci sanayi devrimi esas olarak içten patlamalı motorların icadı ve sanayiye uygulanmasından güç aldı. Ulaştırma haberleşmede devrimci gelişmelerle sürdü. 19. Yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başına tarih denebilen bu icatlar yanında mikropların bulunmasıyla birlikte kimya ilaç sanayisindeki gelişmeler 19.yüzyılda korkunç salgınların dizginlenmesinde önemli bir adım olmuştur. Avrupa ve ABD’de kitlesel eğitim yaygınlık kazanmıştır. Daha sağlıklı daha iyi yetişmiş insan gücü ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme sürecinde önceki icatlardan daha fazla yenilik ortaya çıkmıştır. Pervaneli uçakların yapımı bu aşamada çok önemlidir. Karayolları araçlarının ortaya çıkması ulaştırmayı canlandırmıştır. Telefon, radyo ve fotoğraf ile birlikte filmlerin icadı haberleşmenin yoğunlaşması ile dünya daha küçük bir hale geldi. İçten patlamalı motorların sanayide kullanılmasıyla daha güçlü makinelerle üretilen mallar kitlesel tüketime yönelik üretimleri ortaya çıkarmıştır.

Birinci sanayi devriminden farklı olarak hem gerekli bilimsel keşiflerin yapılmasında hem bunların sanayiye uygulanmasında tek başına İngiltere değil diğer devletlere de sıçrayan ikinci sanayi devrimi bir çok güçlü devlet doğurmuştur. Almanya, Fransa, ABD aynı ölçüde önemli ülkeler haline gelmişlerdir. Rusya’yı yenen Japonya da Meiji restorasyonu sayesinde önemli atılımlar yapan ülkeler arasına girmişlerdir.¹²⁵

Ayrıca bu dönem de Hirst-Thompson’ a göre çok büyük bir ekonomik serbesti vardı. Onlara göre bugün yaşadığımız küresel süreç biraz farklı da olsa 1870-1914 arasında yaşanmıştı.

¹²⁵ Kazgan, a.g.e., s.27-28.

Dönemin en güçlü ülkesi İngiltere'nin ticaretinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %44 ile Fransa'da %35 , Almanya'da %35, Japonya'da ise %31 civarındaydı. Ancak birinci dünya savaşından sonra bu rakamlar hızla düşmüş ve aynı seviyesine henüz günümüzde bile ulaşmamıştır. İhracatın gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise günümüzden daha fazladır. Sermaye hareketlerinde ise portfolyo yatırımları ticaret, doğrudan yabancı yatırım ve üretimden daha fazla olmuştur. İngiltere, Fransa ve Almanya bu dönemde en önemli sermaye ihracatçısı idiler. İngiltere 1870-1914 yılları arasında milli gelirin yaklaşık %4'ünü ihraç ederken dönemin sonunda '9'a kadar çıkmıştır.¹²⁶

1.2.4 İki Savaş Arası Dönem

1914'te dünya üzerinde güçlü sayılan 8 askeri ekonomik güç vardı. Avusturya-Macaristan, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Japonya, Rusya, ABD idi. Bugün belli başlı ekonomik güçlerden olan G-7 ülkeleri içinde Avusturya-Macaristan dışında Kanada bulunmaktadır. Rusya ise eski gücünü kaybettiği için gözlemci statüsünü almıştır.

Bu ülkelerin hepsinin hemen hemen eşit güçte olması, ülkelerin dünyaya egemenlik kurma yolu, serbest piyasa ekonomisi şeklinde olmadı. Aksine eşitler arası savaş, egemenliğin kurulmasında başlıca araca dönüştü. İki dünya savaşı ve ikisinin arasındaki Büyük Depresyon dönemi bugün felaket yılları olarak anılmaktadır. Bu dönemde yeni teknolojilerin yayılması, yenilerinin ortaya çıkması hiç durmadı. Hatta savaşlar yeni teknik buluşların yapılmasında ve yayılmasında büyük etken oldu.¹²⁷

Birinci dünya savaşından sonra yenilen Almanya özellikle bu döneme damgasını vurmuştur. 1920'de ortaya çıkan büyük bunalım 1929 depresyonu Almanya'da milliyetçi akımların önünü açmıştır. Tüm Avrupa'da bu ara dönemin özelliği olarak uzun bir süre sürecek korumacılık fikri yer almaya başlamıştır. Avrupa'nın sanayi üretimi 1914-1939 arası çeyrek yüzyıl içinde tüm ekonomik sorunlara rağmen üçte bir

¹²⁶ Hirst, Thompson, a.g.e., s.8-9.

¹²⁷ Kazgan, a.g.e., s.28.

oranında genişlediği halde Avrupa içi ticaret %10 daralma göstermiştir. Korumacılık daha fazla artmıştır.¹²⁸

1.3 Klasik Sonrası Dönem

1.3.1 1945 Sonrası Dönem

İkinci dünya savaşından en az zarar görerek, en çok yararı sağlayan ülke olarak çıkan ülke ABD olmuştur. Bu dönemde 1930'lu yılların sonunda dahi tam atlatılamamış olan Büyük Depresyon savaşın sona teknolojiye ortaya çıkan gelişmeler ile, silah sanayiinden her türlü tüketim-yatırım malı sanayine ihracat artışı yoluyla bu sayede atlatılmıştır. Güçlü bir büyüme baskısı ortaya çıkmış bu da yeni teknolojik yeniliklere kaynak olmuştur. Savaş Avrupa'ya verdiği zarar kadar diğer bölgelerdeki müttefik ülkelerin altın stoklarını, ithalatı finanse edebilmek için ABD'ye kaydırmıştı. Savaşın baskısı ile ortaya çıkan buluşlar çoktu. Atom çekirdeğinin parçalanmasından sentetik yapımına tarımda melez mısır tohumundan hareket programlama tekniklerine kadar uzanan bir çizgide yenilikler ABD'den kaynaklanmıştır. Savaş Amerika'yı başlıca besin maddesi sağlayıcısı konumuna getirmiştir. ABD savaş sırasında elde ettiği ekonomik gücü savaş sonrasında kullanmak için ve diğer ülkelerin savaş yorgunu olmaları nedeniyle uluslar arası düzende kendine göre stratejiler belirlemiştir.

Amerika Birleşik devletleri bu durumundan dolayı ekonomik ve politik açıdan güçlü ülke konumundaydı. Savaş sonrası dönem boyunca dünyaya yaydığı sermaye ve teknoloji transferleriyle, ticaret artırıcı politikalarla dünya ekonomisinde oluşan yeni iş bölümü ve büyümenin genel koordinatörü görevini yüklenmiştir.¹²⁹

Küreselleşme sürecinin savaşın sona hız kazanması 1970'lere kadar sürmüştür. Ancak hemen savaş sonrasında küreselleşme sürecine yön verecek kurumlar kurulmaya başlandı. Savaş öncesi korumacılığa dayalı sistem yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlıyordu. Uluslar arası ticaretin büyümesini, ikinci dünya savaşı ertesinde oluşturulan

¹²⁸Mustafa Özel, "Yeni Dünya Düzeni ve Körfez Bunalımı" *Dış Ticarette Durum*. Sayı no 25-26:25-32, (Temmuz 1991), s.28.

¹²⁹Ergün Yener, "Türk Sanayinin Yeniden Yapılanma Gerekleri" *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı no 27:651-665, (Mayıs-Haziran 1999), s.651

Bretton Woods sistemi adıyla tanınan uluslar arası sistem sağlamıştır. Sistem ABD dolarına rezerv para olma rolünü vererek Uluslar arası Para Fonu'nun (IMF) vesayetinde sabit döviz kurları sistemini de yerleştirmiştir. Amaç iki savaş arası dönemde uluslar arası ekonomiyi önemli ölçüde sarsan uluslar arası para istikrarsızlığından kaçınmaktır.¹³⁰ Ayrıca bu dönemde yine uluslar arası sisteme yön veren Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

Bu dönemde güçlü kamu sektörleri ve büyük bürokratik merkezi şirket yapılanmaları, 1950'li ve 1960'lı yıllarda, işletmecilik uygulamalarını ve iş dünyasını şekillendiren iki temel güç olmuştur. Kamu sektörlerinde, devletleştirme istimlak etme gibi uygulamalar genel kabul görmüştür. Hükümetlerin geleneksel yükümlülükleri arasında düşünülen eğitim, adalet, savunma, sosyal güvencelerin sağlanması, ekonomik sosyal altyapıların geliştirilmesi faaliyetlerinin yanında üretim, madencilik, tarım, ticaret, bankacılık gibi sahalarda da aktif olarak sorumluluklar üstlenmeleri normal uygulamalar olarak kabul edilmiştir.¹³¹ 1930'lu yıllarda serbest piyasa ekonomisinin çökmesi, yüksek oranlı işsizlik ve yoksulluğun ABD, Avrupa ve deniz aşırı topraklarda yayılmasının başlattığı sosyal devlet anlayışı 1970'li yıllara kadar devam etmiştir.

İkinci dünya savaşından sonraki dönem 1970'li yılların öncesi ve sonrası olarak sınıflandırılabilir. Uzun hızlı bir ekonomik büyüme dönemi olarak 1948-1973 yılları arası sanayi üretiminde %6 oranında artmıştır. İkinci dünya savaşından sonra sağlanan bu yüksek büyüme soğuk savaşın etkisiyle kamplaşan dünyada bir barış dönemi olarak özellikle gelişmiş ülkelere ve az sayıda gelişmekte olan ülkeye fayda sağlamıştır.

Gelişmiş ülkelerde ikinci dünya savaşını izleyen yeniden inşa dönemi imalat sanayine hız kazandırmıştır. Dolayısıyla büyüme bu dönemde başta tarım olmak üzere diğer sektörlerden emek kullanmaya dayalıydı. 1970'li yılların başına gelindiğinde dünya sanayi ürün ticaretinin dörtte üçü gelişmiş ülkeler arasında yapılmaktaydı.

¹³⁰ Şenses a.g.e., s.216-217

¹³¹ Tunç a.g.e., s.50

1.3.2 Yeni Dünya Ekonomik Düzeni

Yeni dünya ekonomik düzeni yada küreselleşme sürecinin hızlanması 1970 yılı başlarına rastlamaktadır. Bu yıllarda patlak veren bir dizi ekonomik ve sosyal olayın sonucunda stratejik bir planla ABD tarafından gündeme getirildi. Petrol fiyatlarının artması 1973 yılı petrol krizi ile birlikte 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çökmesi ve serbest kur uygulamalarına geçilmesi, özellikle ABD şirketlerinin karlılıklarının azalması nedeniyle yeni pazarlar elde etme isteği ve AB'nin rakipleri ile arasındaki rekabette geriye düşmek istememesi, Japonya'nın bir sanayi ve ihracat devi olarak ortaya çıkması ve bir dizi Asya ülkesini de onu izlemesi, ayrıca Avrupa ekonomik Topluluğunun hem genişliğine hem derinliğine büyümesi ve serbest piyasa ekonomisine aykırı uygulamalarda bulunması yeni bir ekonomik düzeni ortaya çıkardı.

Bir yandan 1970'li yılların başından itibaren yaşanan krizde, sermayenin her biçimiyle karlılığını artırmak için küreselleşme baskısı altına girmesi ve yeni teknolojilerin bunu kolaylaştırması; bir yandan gelişmiş ülkeler içinde çekişme-ticari çatışmaların artması ve ABD'ye AB ile Japonya gibi yeni güçlü rakiplerin ortaya çıkması; diğer taraftan ise gelişmekte olan ülkelerin yoğun dış borçları nedeniyle dışa açılmaları yeni düzenin temelinde yatmaktadır.¹³²

1960'lı yılların başında ve ortalarında Amerikan şirketlerinin deniz aşırı pazarlardaki hareketleriyle birlikte, küreselleşme çalışmaları daha da artmıştır. Yerli pazarlarda yavaşlayan büyüme hızı, birçok şirketi Amerika dışındaki zengin pazarlara yatırım yapmaya yöneltmiştir. Amerikan şirketlerinin yurtdışı yatırımları 31 milyar dolardan, 70 milyar dolara çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin 1970'li yıllarından itibaren içine düştükleri borç krizi ve dış ödeme güçlükleri söz konusu ülkeleri bu dar boğazdan kurtarabilmek için ihracata yönelik stratejiler belirlemeye yönelmeleri bu ülkeleri de küreselleşme sürecine dahil etmiştir.

Dünya üzerinde çok uluslu şirketler küreselleşme sürecine ivme kazandırmışlardır.

¹³² Kazgan a.g.e., s.95

Küresel işletmelerin dünya ticaretinde ve ekonomisinde ağırlıklı olarak görülmeye başlandığı 20.yüzyılın ikinci yarısıdır. 1980'li yıllarda endüstrileşen ve gelişen ülkelerden çıkan çokuluslu işletmeler yeni bir güç olarak dünya pazarlarına girmişlerdir. Bu işletmeler Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong gibi endüstrileşen uzak doğu ülkeleri ile Brezilya Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerine yönelmişlerdir.¹³³ 1988 verilerine göre satış cirosu 119 milyar ile 1 trilyon dolar arasında olan firma sayısı sıfır iken GSYİH'sı bu çapta olan 14 devlet vardı. 10-119 milyar dolar arasında 105 firma, 43 ülke; 1-9 milyar dolar arasında ise 620 firma 52 ülke mevcuttur. Yine 1988'de OECD'nin gelişmiş ülkelere ait dünyanın en büyük 500 firması, OECD'nin ürettiği GSH'nin %30'unu, katma değer ise neredeyse yarısını üretmekte idi.. Yeni dünya düzeni öyle bir değişikliğe neden olmuştu ki ülkeler kadar hatta onlardan daha büyük şirketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünya ekonomisinde rekabet güçlerini kaybetmek istemeyen şirketler birleşme ve satın alma yoluna başvurmaları bu şirketler yoluyla artık sınırların ortadan kalkmasına tanık olunmuştur. İngiltere'de 1995 yılı içinde 346 milyar frank değerinde 1340 şirketler arası birleşme devir olmuştur. Bunlardan 136'sı Avrupa şirketlerince 125'i Amerikan şirketlerince gerçekleştirilmişlerdir. Almanya'da 1995 yılında 424'ü yabancı firmalarca olmak üzere 1675 birleşme-devir işlemi söz konusu olmuştur.¹³⁴

Bu dönemde üretim ve ticarete artışlar olmuştur. Yüksek gelir grubu ülkelerinde GSYİH artışları 1974-1990 arasında %2,9, 1991-1995 arasında %2 olmuştur. Düşük ve orta gelirli ülkeler grubunda ise 1974-1990 arasında %3,3 1991-1995 arasında 2,3 olmuştur.¹³⁵ Bu dönemin bir diğer özelliği dünya çapında serbestleşme uygulamaları arttıkça ekonomik krizlerin daha fazla ve daha sık ortaya çıkması gündeme gelmiştir. Buda özellikle 1990 sonrası büyüme hızlarında azalmalara neden olmuştur.

¹³³ Güzelcik a.g.e., s.22

¹³⁴ Abdulkadir Göktaş, *Küresel Kriz ve Türkiye* (Birinci basım, Ankara: Özen Yayıncılık, 2000), s.138.

¹³⁵ Emin Çarıkçı, "20.Asırdan 21.Yüzyıla Dünya Ekonomisi ve Türkiye" *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı no 20:971-978,(Mart-Nisan 1998), s.972 .

1.3.3 BİLGİ ÇAĞI

i

İkinci dünya savaşından sonra ortaya çıkmaya başlayan ve 1970 yılından sonra hız kazanan küreselleşme, üretim, finansal piyasalar, siyaset, sosyal ve kültürel yaşam gibi hayatın birçok kesimine yayılarak etkili olmaya başlamıştır. Ulusal kültürlerin, ulusal ekonomilerin ve ulusal sınırların çözüldüğü, sosyal yaşamın büyük bir bölümünün artan küresel ilişkiler tarafından belirlendiği bir süreçtir. Bu öyle bir süreçtir ki ulusal ekonomi ve teknoloji politikalarının etki alanı daralmakta, dünya ekonomisinin uluslararasılaşma derecesi arttıkça denetim dışı piyasa güçlerinin baskısı çoğalmakta ve hiçbir ulusal devlete tabi olmadan piyasa avantajlarının belirlediği alanlara istediği gibi girip çıkabilen çok uluslu şirketler global ekonomik faaliyetlerin yönünü ve büyüklüğünü belirleyen yegane unsurlar haline gelebilmişlerdir.¹³⁶

Sanayi devrimi ve sanayi toplumunun insanlığa getirdiği köklü değişim ve dönüşümlere benzer bir süreç bugün yaşanmaktadır. Yeni teknolojilerin, sanayi devrimine göre, çok hızlı üretimin yapılması ve yaşam biçimimizi etkilemesi, bilgi toplumuna dönüşümün çok daha kısa sürede gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Tarıma dayalı geleneksel toplum yapısından sanayi toplumuna dönüşüm uzun yıllar almıştır. 100 yılı aşkın bir sürede sanayi toplumu ve kurumları dönüşümün gerçekleştirmiştir. Bilgi toplumu ise bu süreci daha da kısaltmıştır. Sanayi toplumunda bilgi toplumuna dönüşümün çok daha hızlı olmasının nedeni yeni teknolojilerin gelişme hızı ile insanların bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmıştır. İnsanoğlu, sanayileşme sürecine göre teknolojik yenilikler konusunda daha bilinçli hale gelmiştir. Ve daha geniş olanaklara sahip olmuşlardır. Bu durum, toplumun insanlığa getireceği değişim ve dönüşümün sanayi toplumunda daha derin ve köklü olacağını bize göstermektedir. Bundan dolayı bilgi toplumuna geçişin yakında incelenmesi ve bu değişim sürecine ayak uydurulması geleceğin dünyasında kendine saygın bir yer edinmek isteyen toplumlar için zorunlu ve kaçınılmazdır.¹³⁷

¹³⁶ Kadir Eser, Nuran Halise Belet, "Yeni Bir Uluslar arası Ekonomik Düzene Doğru..." *İşletme ve Finans*. Sayı no 173:64-82, (Ağustos 2000), s.66.

¹³⁷ Erkan, a.g.e., s.11

Bilgi toplumunda devletin rolü de farklılaşmış eğitim, sağlık ve sosyal alt-yapıya ait her türlü yatırım diğer yatırım harcamaları gibi pazar ekonomisi içinde düşünölmeye başlanmıştır. Böylece ulus devletlerin bu alanlardaki etkinliğı piyasa ile birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Dünya üzerindeki gelişmelere bağılı olarak tüm mal ve hizmetler artık piyasa koşullarında değeriendirilmeye başlanmıştır.

2. DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESEL EĞİLİMLER

2.1 Ulus-Devlet ve Küreselcilik

Küreselleşme siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel değışimleri kapsayan çok yönlü bir süreçtir. Ulus-devlet ise bu süreç içinde kendine yer arayan ya da yerini tam olarak benimsemeye çalışan bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. 200 yıldır kapitalizm ayrılmaz bir şekilde ulus-devlet ile ilişkiliydi. Kapitalizm milli pazarlarda doğmuş, milli sınırlar içerisinde temel bulmuş ve 19. yüzyılda Britanya, 20. yüzyılda ABD kapitalizmin hakim gücü olmuşlar idi. Teknolojik gelişmeleri ticaret ve üretimin kurallarını ve dünyadaki sistemin sınırlarını bu ulus devletler düzenlemişti.¹³⁸

Bununla beraber artık ulus-devlet ile kapitalizm arasındaki ilişki sonlanırken ulus-devleti gereksiz, siyaseti alakasız, milli egemenliğin tanımlarını ise değıştiren bir yapı meydana gelmiştir. Kapitalizm tarihinde ilk defa dünyanın en ücra köşelerine ulaşmıştır. Küresel bir sistem görüntüsü vermektedir.

Küreselleşme ile ulus-devlet arasında bir gerilim olduğu açıktır. Her ülke dünya ekonomisi ile bütünleşirken daha avantajlı bir konum yakalamak istemektedir. Ve bu eğilimler devlet politikası biçiminde yansıma bulmaktadır. Diğer taraftan ise küreselleşme süreci içinde kimin nasıl bütünleşeceği ve bütünleşme içindeki konumunun ne olacağı kararları sermaye, özellikle uluslar arasılaşmış mali sermaye tarafından verilmektedir.¹³⁹

¹³⁸ Noelle Burgi, Philip S.Golup, “ Küreselleşme Gerçekten Ulus devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi ?” *Türkiye Günlüğü Dergisi* Çeviren:Abdulkadir Atalık, Sayı no 64:44-49,(Kış 2001), s.44.

¹³⁹ Şaylan, a.g.e., s.218.

Ulus-devletler küreselleşme sürecinde çoğunluk görüşlerine göre sona yaklaşmaktadır. Kontrolü dışında olan ekonomik baskılara karşı ulus-devlet güçler dengesinin küresel pazarlara kaydığını çaresizlik içinde izlemektedir. Tarihi sınırlar içinde politik faaliyet ve kimliği, sosyal uyum ve genel menfaatin merkezi olma durumu yavaş yavaş sona ermektedir. Sınırların ötesinde çoğunlukla artık sadece resmi egemenlik simgesi olarak kullanılmaktadır.

Son yüzyıl içinde bir çok piyasaya yönelik, siyasete yönelik kararlar artık uluslar üstü kuruluşlar tarafından verilmektedir. Örneğin fiyat, yatırım, üretim gibi kararlar yüzeyden bakıldığında hükümetler ve seçilmiş siyasi kurum ve organlar tarafından değil WTO, IMF, DB gibi milli ekonominin ve seçilmiş siyasi organlar dışındaki uluslararası kuruluşlar ile ve uluslar arası şirketler tarafından verilmektedir. Bu durum pek çok görüş çerçevesinde milli egemenliğin sınırlandığı düşüncesini doğurmaktadır.

Bu konu da şöyle ifade edilebilir ki önceki yıllarda ulus-devletlerin milli ekonomiyi geliştirmek için ekonominin bütün alanlarına müdahale etmesi ekonomik gelişmeyi kösteklemiş, ekonomik ve siyasi rant ve imtiyaz yaratmak peşinde koşmuş, enflasyon oranları yükselmiş, gelir dağılımı bozulmuş, kapalı ekonomi ve korumacılık ise tüm ülkelerin büyüme hızını düşürmüştür. Bu yüzden devlet müdahalelerinin gerekli olduğu sınırlara çekilmesi gündeme gelmiştir. Devlet fiyat istikrarını ve piyasa ekonomisinin başarısı için küreselleşmenin vazgeçilmez şartlarını yerine getirmelidir.¹⁴⁰

Ancak yine de ulus-devletin yerini alacak bir kurum şu andaki düşünce alt yapısıyla mümkün görünmemektedir. Sadece Avrupa Birliği'nin ekonomik bütünleşme ile birlikte bir siyasal bütünleşmeye doğru yöneldiği Amerika ile rekabet edebilmesinin tek şartı olarak görülmektedir. Bu nedenle Avrupa ülkeleri belli yetkilerini uluslararası karar organlarına bırakmak gereği duymuşlardır. Bazı görüşler ise küresel süreçte devletin yabancı sermayeyle rekabet etmekte olduğunu ulus-devletin kendi sermayedarlığını desteklemek için var olacağını ve ülke içindeki dengeleri sağlamak açısından varlığını devam ettireceğini ifade etmektedirler.¹⁴¹

¹⁴⁰ Mükerrrem Hiç, "Küreselleşmeye Yanlış Eleştiri ve Endişeler" İstanbul Sanayi Odası Dergisi. Sayı no 418:46-49,(Ocak 2001), s.49.

¹⁴¹ Bob Jessop, "Küreselleşme ve Ulusal Devlet" Türkiye Günlüğü Dergisi, Çeviren:Efkan Kala-Ahmet Altıparmak, Sayı no 64:61-79,(Kış 2001), s.65.

Küreselleşme süreci ulus-devletin görevlerinde 19. ve 20. yüzyıldan kalan özellik ve kalıntıları değiştirmeye zorlamıştır.

2.2 Bölgecilik, Aşiretçilik ve Küreselcilik

Bölgeselleşme küresel eğilimler içinde ortaya çıkan bir durumdur. Bölgecilik bir süper devlet yaratıp ulusal hükümetin yerine geçmesi demek değildir ama ulusal hükümet yanında önemli alanları kapsayacak bir takım bölgesel yönetim kurumları yaratır. Böylelikle de ulusal hükümet giderek önemini yitirir.

Bölgeciliğe doğru gidiş Avrupa Topluluğu tarafından başlatılmıştır ama onunla sınırlı kalmamıştır. Avrupa Topluluğu esasen bir ortak Pazar olarak ortaya çıkmış, yani tümüyle ekonomik bir örgüt olarak başlamıştır. Ama giderek daha çok siyasal işlevler üstlenmeye başlamıştır. Şu anda bir Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa parası yaratılmıştır. Avrupa Topluluğu ticarete ve mesleklere giriş konusunda da yetki almıştır. Avrupa Topluluğu daha sonra Kuzey Amerika topluluğuna öncülük etmiştir.¹⁴² Bölgecilik küreselleşme içinde bir eğilim olarak bu sayede ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte uluslararasılık ve bölgecilik egemen devleti dışardan sıkıştırmaktadır. Aşiretçilik ise içerden ulus-devleti içerden etkilemektedir. Bu akım ulus -devletin birleştirici gücünü yok etmektedir. Aslında aşiretçiliğin önemi küreselleşme sürecinde ülke içinde bulunan insanların kendi köklerine kendi benliklerine dönme ihtiyaçlarının görünür hale gelmesinden başka bir şey değildir.

2.3 Küresel Vatandaşlık

Bu kavram küreselleşme eğiliminin ortaya çıkardığı bir sosyal ve bütünsel bir etkileşimin sonucudur. özellikle 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve Çin'deki güçlü demokrasi hareketlerinin bastırılmasında açıkça görüldüğü gibi vatandaşlık hakları için yapılan mücadeleler küresel bir nitelik kazanmıştır.

¹⁴² Drucker, a.g.e., s.211.

Küresel haberleşme sisteminin olayları anında dünyaya duyurmasının bunda büyük katkıları olmuştur. Genel bir çerçeve içinde dünya para piyasaları, dünya turizmi, Internet uluslararası markalar çok uluslu şirketler birer dünya vatandaşı gibi yaşayan ünlü kişiler ve benzerleri. Bütün bunlar sosyal hayatın meydana çıkardığı ilişkilerin milli devlet ve onun milli vatandaş yapısının çok ötesine geçtiğini ortaya koymuştur.¹⁴³

Bu durum çerçevesinde ortaya çıkan küresel vatandaşlık tiplerleri ise dünya vatandaşlığı kavramının geçerli olmaya başladığını bize yavaş yavaş hissettirmeye başlamıştır.

- Küresel Kapitalistler: Bütün dünya üzerindeki çıkarlarını birbirine bağlamaya ve küresel etkinlikler içindedirler. Aynı zamanda milli kimliklerinden sıyrılmaktadırlar.

- Küresel Reformcular: bunlar küresel kapitalizmi düzenlemek ve yumuşatmak için uluslararası organizasyonlar kullanırlar.

- Küresel Çevreciler: Bunlar çevre sorunları ile ilgili teknik ve idari çözümleri ortaya koyarlar.

- Küresel Yayıncılar: Bunlar herhangi bir devlet düzenlemelerine tabii olmayıp milli sınırları da aşan yayın şebekeleri kurup işletirler.

- Dünya (Yeryüzü) Vatandaşları: Bunlar farklı ve büyük ölçüde yerelleşmiş hassasiyetlerden öte bütün dünya için sorumluluk üstlenmeye isteklidirler.

- Küresel Kozmopolitler: Bu grup diğer kültürler, halklar ve çevreye dönük bir fikir ve duruşu geliştirmişlerdir.

-Küresel Yeşil Marifetçiler: Bunlar komünizm sonrası ortaya çıkan çevreciler basın yoluyla ve hatta fiziki olarak eleştiri ve saldırıların hedefi olan yeni küreselcilerdir.¹⁴⁴

¹⁴³ John Urry, "Küreselleşme ve Vatandaşlık" Türkiye Günlüğü Dergisi. Çeviren: Davut Haner, Sayı no 64:88-100,(Kış 2001), s.88

¹⁴⁴Urry, a.g.e., s.91.

3. DÜNYA EKONOMİSİNDE KÜRESEL BOYUTLAR

3.1Ekonomik Boyutlar

Küreselleşme sürecinde kapitalizm sürekli bir gelişim göstermiştir. Bu süreçte hiçbir ülkenin ekonomik yönden kendi içinde yeterli olamayacağı anlaşılmıştır. Ülkeler gerek hammadde kaynakları, gerek işgücü, teknoloji, mamül ve Pazar açısından birbirine muhtaç hale gelmişlerdir. Eldeki imkanları ekonomik işbirliği içinde paylaşarak birlikte büyümenin, çatışarak büyümekten daha rasyonel olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle dünya önce ekonomik birlikler içinde birleşerek daha sonraki siyasal bütünleşme aşamalarına geçilmesi muhtemel hale gelmiştir. Serbest ticaret bölgeleriyle başlayan küreselleşme hareketinin ülkeler arası sermaye ve emek dolaşımını başlatacak tek Pazar kurulmasını hızlandıracağı ve bunu izleyen aşamada oluşturulacak sosyo-ekonomik politikaların bütünlüğü ile dünya ekonomik bir bütünleşmeye doğru yürüyeceği öngörülmektedir.

Diğer taraftan küreselleşme gerçekte uluslararası ve ulus ötesi ticaret, tüketimin uluslar ötesileşmesi, mali devrelerin ve araçların uluslar arasılaşması, para ve sermayenin büyümesi ekseninde gelişirken bu ara ekseninde bölgesel oluşumlara hatta bloklaşmaların ortaya çıkışı da bir gerçektir.¹⁴⁵

Küreselleşme olgusunun en belirleyici özelliği finans kapital olmuştur. Bretton Woods sistemi içinde 1945'te başlayan ve 30 yıllık süre içinde kısa vadeli sermaye hareketleri kontrol altında tutan bir sistem idi. Ancak uluslararası finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ile yatırım ortaklıkları gibi kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması finansal küreselleşmeyi getirmiştir.

¹⁴⁵ Mor, a.g.e., s.39.

Finansal küreselleşme hem küreselleşmenin bir parçası hem de küreselleşmeyi hızlandıran önemli bir unsur olmuştur.¹⁴⁶ Dünya piyasalarında dolaşan dolar işlem hacminin 1.5 trilyon dolar olduğu ayrıca 500 büyük bankanın dünyada özellikle yükselen piyasalara açmış olduğu kredilerin 2.4 trilyon dolar olması küreselleşmenin ekonomik ve/veya finansal boyutlarını gözler önüne sermiştir.¹⁴⁷

Bilgi işlemin ve haberleşmenin hızlanması, yaygınlaşması ve ucuzlaması sayesinde sermayenin dolaşımı gerçek zaman kavramı ile ifade edilebilecek işlemler yoluyla, doğrudan birebir ilişkilerle aracıları tasfiye ederek (direct banking, online trading, teleshopping, v.b.) gerçekleşmiştir. Sermaye zaman ve mekan ile kesintiye uğramadan yaşamında bir süreklilik kazanmakta, dünyanın hemen her yerindeki ekonomik ve mali birimler, birbirleriyle entegre hale gelir olmuşlardır.

Üretim ve tüketim kalıplarındaki değişiklikler ve ilerlemeler insanoğluna çok geniş imkanlar ve çeşitlilikler sağlamıştır. Japon üretim tekniğinin en temel ögesi olan esnek üretim sistemi ve müşteri odaklı üretim, üretimdeki fevkalade artışı meydana getirmiştir. Just-in time (tam zamanında) üretim ve kalite kontrol çemberleri oluşturulmuştur. İşçiler önceki üretim sistemi olan Fordist üretim sisteminden farklı olarak belirli bir parça işi değil çok değişik işler yapabilecek vasıflı hale gelmişlerdir. 1970'li yıllardan bu yana Japonya başta olmak üzere G. Kore, Tayvan, Singapur bu şekilde yapılan üretimlerde dünya pazarlarına yaptıkları ihracat artırmışlardır. Bu üretim tekniklerine diğer ülkelerde büyük ilgi duymaya başlamışlardır.¹⁴⁸

Küreselleşme ile birlikte teknoloji ve diğer sosyo-ekonomik şartların değişimine paralel olarak yönetim kavramında ve işletmelerin yapısında da değişimler ortaya çıkmıştır. Zamanla endüstrilerin daha karmaşık hale gelmesi ile işyerindeki bütün faaliyetleri bir kişinin yönlendirmesinin imkansızlaşması, farklı işlevlerden sorumlu farklı kişilerin yönetimi üstlenmeleri ile kontrol fonksiyonunun bölünmesini ve bunun sonucu olarak hiyerarşik yapılanmalar ortaya çıkmıştır.

¹⁴⁶ Durusoy, Serap "Finansal Liberalleşme.." *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı no18: 15-26, (Temmuz-2000).s.15

¹⁴⁷ Osman Ulagay, *Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü* (İkinci basım. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000), s.65.

¹⁴⁸ Yener, a.g.e., s.654.

Çok ortaklı çok uluslu büyük şirketlerin gelişmesi sonucu eski tür girişimci kapitalist yöneticilerin sayısında önemli azalmalar olmuş, onların yerine özellikle çok iyi eğitim görmüş tecrübeli profesyoneller gelmiştir. Şirket yapılanmalarında değişiklik olmuş işyerinde demokrasi ve katılımcılık, işbirliği kültürü gibi kavramlar geleneksel bürokratik yönetim kavramları ise gerilemiştir. Yerinden yönetim ve çalışanların kendilerini yeniledikleri karşılıklı işbirliğini artırdıkları çağdaş yönetim anlayışı öne çıkmıştır.¹⁴⁹

3.2 Siyasi Boyutlar

Küreselleşme sürecinde ekonomik alandaki bütünleşmeler dünyanın siyasi konjonktürünü de etkilemektedir. Bilgi toplumunda ulus-devlet anlayışı yerini uluslar üstü devlet anlayışına bırakmıştır. Bu bütünleşmede ise en önemli rolü anavatani olmadığı kabul edilen bilgi oynamaktadır. Bilgi dolaşımının hız kazanmasıyla insan toplulukları aynı bilgiyi paylaşmışlar, dünyanın birçok bölgesinde aynı bilginin paylaşılması ile amaçlarda yakınlaşma ve hatta bütünleşmenin yaratılması mümkün olabilmektedir. Ekonomik küreselleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan siyasi küreselleşme iktisadi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak devletin otoritesini azaltmıştır.

Geleneksel olarak devlet kamu hizmetlerini sağlamak ve değerli kamu mallarını korumak için etkin bir yapı oluşturmuştur. Devlet kamu hizmetini düzenler, endüstrilerin gelişmesini destekler, gerekli alt yapıyı kurar. Bunun yanında ulusal savunma sistemi, ulusal kültür ve ideolojiyi korur ve destekler. Ancak küreselleşen dünyada devletin klasik kamu hizmetlerini sağlaması zor görülmektedir. Ekonomik değişimle birlikte devletin işleri ile kesişen güç odakları ortaya çıkmış, devletin kontrolü dışında ulus ötesi ve uluslararası kuruluşlar, şirketler politik ve ekonomik yapıda söz sahibi olmuşlardır. Devlet içerdeki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Örneğin ekonomide kurlar ve faizler kontrolü dışında sürekli değişmektedir. Kıyı bankacılığı, serbest bölgeler devletin kontrolü dışında sermayenin kaçmasına yol açmıştır. Ulus ötesi şirketler devletin kontrolü dışında kalmıştır.

¹⁴⁹ Güzelcik, a.g.e., s.27.

Ekonomide devletin belirli sınırların içinde kalmasını isteyen bazı kesimler de yerli sermayedar kısmı kendisini küresel sermaye ile sürdürecekleri ilişkinin sağlığına bağlamışlardır. Bu kesim devletle eski ilişkilerini değiştirmek istemekten öte devletin alıştığı ayrıcalıklardan vazgeçmesini keyfiliğe son vermesini bunların yerine öngörülebilir ve kurallı bir çerçeve istemektedir. Devletin ekonomiye gereksiz müdahalelerini reddetmektedirler.¹⁵⁰

Dünya düzeni değişirken devletin de kendine atfedilen görevlerinde çağın gereklerine göre değişiklikler yapılması gerekmiştir. Küreselleşme sürecinde devlete düşen en önemli 3 görev; a) uluslararası plandaki tehdit ve olanakları da hesaba katarak ulusal bir strateji belirleme ve yönlendirme işlevi b) Bölüşüm yönetimi işlevi içinde makro ekonomik istikrarı sağlama c) Kural koyma ve denetim işlevi.

Küreselleşen dünyada birinci işlev büyük önem taşımaktadır. Küreselleşmenin ulusal devletlerin gücünü sınırladığı bir dünyada dışardan gelebilecek tehditlere ve uluslararası arenada yakalanabilecek fırsatların büyüklüğü ulus-devlete önemli sorumluluklar yüklemektedir. Uluslararası anlaşmalarda ve benzeri düzenlemelerde ulusal çıkarların korunmasının yanı sıra ülke vatandaşlarının ve firmalarının uluslararası alanda başarı şanslarını artırıcı biçim yönlendirmesi ve desteklemesi önem kazanmaktadır.¹⁵¹

Ekonomiye küresel boyutlar kazandıran ve dev şirketlerle uluslararası kuruluşları öne çıkartan süreci dünyadaki güç dağılımını değiştirdiği ve ulusal devletlerin hükümrانlık alanını sınırladığı bir gerçektir. Maliye ve para politikalarını uluslararası koşulları hesaba katarak saptamak durumunda olan devletlerin toplumun zafiyet gösteren kesimlerini korumak için yapabileceklerinin bile belirlenmiş sınırları ortaya çıkmıştı. Ulus-devletin bu biçimde güçsüzleşmesi, kendi ulusal sınırları içinde iktidarın oluşmasına katkıda bulunduğunu düşünen insanların tepkisine yol açmaktadır. Bugün küresel sürecin karşısında olan insanlar yaşadıkları dünyanın kendi

¹⁵⁰ Çağlar Keyder, *Ulusal Kalkınmacılığın İflası* (İkinci basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1993), s.50.

¹⁵¹ Ulugay, a.g.e., s.104.

kontrollerinde çıkmasını yadırgadıklarından dolayı çeşitli tepkiler ortaya koymuşlardır.¹⁵²

Süreç içinde milli sınırların önemini yitirmesi ve ulus-devletin ekonomi üzerindeki denetimi yavaş yavaş ortadan kalmaya başlamıştır. Bu nedenle küresel sermaye nerede ve ne zaman yatırım yapacağını ve nereden çekileceğinin seçimini giderek daha fazla yapabilmektedir. Sermaye dünyanın neresinde daha fazla kar elde edecekse o yöne gitmektedir. Böylece uluslararası ekonomik ilişkilerin bu yönde geliştirilmesindeki öncülüğü de çok uluslu şirketler yapmaktadır.¹⁵³

Bu nedenlerden dolayı ulus-devlete düşen görev küreselleşmeyle çatışmak değil, bu süreçte kendi vatandaşlarına nasıl destek olabileceğini göstermesi gerekmektedir. Küreselleşme ulus-devletin hükümranlık alanını bir ölçüde sınırlamıştır. Ancak küreselleşmeyi doğru değerlendirebilen İrlanda, İsrail, Güney Kore gibi ülkeler bu çerçevede diğer ülkeler karşısında bir fark gösterebilmişlerdir.¹⁵⁴

3.3 Kültürel Boyutlar

Küreselleşmenin kültürel boyutu son yıllarda çok tartışılan bir konu olmuştur. Ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkan küreselleşme hareketi içinde milli kültür kurumları, uluslararası kurumlar karşısında varlıklarını koruyamamakta, uluslararası kurumlar içinde yer alma zorunluluğu ortaya çıkmış bulunmaktadır. Medeniyetin yarattığı ortak vasıtaların kullanımı ile kültürde bir değişim ve bütünleşme süreci başlatılmıştır. Konuşulan ulusal dilin yanında İngilizce giderek dünya iletişim ağının ortak dili haline gelmektedir. İngiliz sömürgeciliği ve Amerikan siyasi ve ekonomik gücü neticesinde yaygınlaşmış olan İngilizce 320 milyon insanın ana dili ve 30'dan fazla devletin resmi dilidir. Dünya nüfusunun dörtte biri tarafından da öğrenilip kullanılmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵² Ulagay, a.g.e., s.34.

¹⁵³ Şükrü Durgut, "Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye'ye Etkileri" *Standard Dergisi*, Sayı no 466:16-22, (Ekim 2000), s.16.

¹⁵⁴ Ulagay, a.g.e. s.26.

¹⁵⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.3

Buna paralel olarak dünyada reklamcılık, tüketim kalıpları, yayın içerikleri ve bilgi standartları giderek birbirine yakınlaşmaya yönelmiştir. Aynı zamanda ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler kitle iletişim araçlarının devlet denetiminden çıkarılarak özelleştirilmesini ve ticarileşmesini teşvik etmektedir. Böylece küresel kitle iletişimi yoluyla bölgesel ve yerel kültürlerin evrensel bir tek kültüre doğru yönlendirilmeleri hızlandırılmaktadır.

Sosyal ve kültürel alanda küresel bütünleşmenin gelişimi seyahatlerin ve turizm hacminin artışında profesyonel iş, emek ve diğer çıkar gruplarının kurduğu dünya birliklerinde, televizyon, radyo basın ve filmler aracılığıyla batının tüketim modellerinin fikirlerinin modanın ve müziğin yaygınlaşması da gözlenmektedir.

Küreselleşme daha fazla üretimi ortaya çıkardığı, daha fazla tüketim yoluyla dünya toplumu üzerinde bir tüketim patlamasına neden olmuştur. Bu şekilde insanların ortak tüketim kalıpları oluşmuştur. İnsanlar arasında daha fazla etkileşim ve bilgi sahibi olmanın getirdiği bir bütünleşme ortaya çıkmıştır ve bu tüketim için gerekli her türlü malı müşterilere sunulabildiği mega marketler, görkemli ticari merkezler dünyanın dört bir yanında yer alan Internet sayesinde hayat bulan alış-veriş platformları ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶

İş bağlantılı olsun olmasın tüketicilerin ulusal sınırlar dışarısında olan seyahat ve iletişimleri dünya çapında benzer ihtiyaç ve ilgileri olan Pazar segmentlerinin oluşmasına neden olmuştur. Fast food , alkolsüz içecek giyim, hotel ve araba kiralama servisleri gibi endüstriler bu talebe karşılık uluslararası boyutlarda genişlemiştir. Mc Donalds, Pizza Hut gibi işletmeler dünya çapında yemek ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde karşılamak isteyen tüketicileri hedef seçmişlerdir. Hilton, Meridien, Hyatt gibi otel zincirleri ile Avis, Hertz gibi araba kiralama şirketler gittikleri her yerde aynı servis ve kaliteyi bulmaya amaçlayan üst düzey yöneticileri hedef seçmişlerdir.¹⁵⁷

Kapalı toplumlar başka kültürlerle etkileşim içinde bulunmaya bir ortamda kendi kültürleri ile yaşayan ve dış etkenlerden uzak kalanlardır. Ancak dünyada çok ücra

¹⁵⁶ Mor, a.g.e., s.37.

¹⁵⁷ Güzelcik, a.g.e., s.31-32.

köşelerindeki kabile ve topluluklar haricinde kapalı toplumlara rastlanmamaktadır. Çünkü gazete, dergi, telgraf, telefon, radyo, televizyon ve son olarak da Internetin kitle iletişiminde etkin rol oynamasıyla, diğer bir deyişle 17. yüzyılda gazetelerin ortaya çıkmasından başlayarak günümüze toplumların kapalı bir kültür içinde yaşaması ortadan kalkmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçları toplumların bilinçlenmesini ve başka toplumlardan etkilenmelerini sağlamış dünyanın farklı ülkelerine ve kültürlerine ait yeni bir şeyler öğrenmelerini olanaklı kılmış, buna bağlı olarak kültürel yaşamda ister istemez küçük yada büyük değişimlerin yaşanması söz konusu olmuştur.

İletişim tarihinde Internet dışında hiçbir araç ortaya çıkışından sonra bir kaç yıl gibi çok kısa bir sürede gelişip dünya genelinde yaygınlaşmamıştır. Internet'in bu denli hızlı yaygınlaşmasının temel nedenleri arasında artık günümüz insanının enformasyona eskisinden daha fazla ihtiyaç duyması ve bunu hızlı yoldan ve ucuz maliyetle elde edip tüketmesi iletişim ve bilgisayar teknolojilerinin insanları eskiden olduğundan daha fazla etkilemesi olarak ifade edilebilir. 98 yılı verileriyle Internet'in 150 milyon insan tarafından kullanıldığı ve her ay 1 milyon kullanıcının eklenmesi Internet'in yaygınlaşma hızını daha iyi göstermektedir.¹⁵⁸

Dünyada süregelen hızlı kültür alış-verişi insanlığa çeşitliliğin güzelliğini tattırmaktadır. Bir çok ülkede Çin, Japonya, Meksika, Fransız, Amerikan ve Türk mutfaklarının yemek çeşitlerine rastlanmakta, müzik sınır tanımaz biçimde insanları etkilemekte, sanat eserleri uluslar üstü bir anlatıma beğeni kazanmakta, moda rüzgarları giyimde millet ayırımı yapmaya imkan vermez bir biçimde etkili olmaktadır. Edebi ve bilimsel eserler pek çok dile çevrilirken, insanlar kendinden binlerce kilometre uzaklıktaki bir yazarı düşünürü, bilim adamını, duygu ve düşünceleriyle tanıyıp onunla özdeşleşebilmektedir. Yani küreselleşme ile birlikte fikirler, düşünceler, izlenimler dünya çapında bir dolaşım içine girerek bir küresel kültür piyasası oluşturmuştur.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Halil İbrahim Güran, "İnternet, Küreselleşme ve Sanal Toplum" Yeni Türkiye Dergisi.Sayı no 20:1445-48, (Mart-Nisan 1998), s.1445-1446.

¹⁵⁹ Güzelcik, a.g.e., s.33.

4.KÜRESELLEŞMENİN GELİŞMİŞ ÜLKELERE ETKİLERİ

Gelişmiş ülkeler olarak adlandırılan ve dünya ekoomisine yön veren ülkeler bugün dünya ölçeğinde küreselleşmeden en fazla yarar sağlayan ülkeler olarak görülmektedir. Kapitalist düzenin yeni gelişen evresi olarak bu süreçte daha önceden hazırlıklı olan bu ülkeler kendileri için önemli olan büyümeyi bu yolla gerçekleştirmişlerdir.

Gelişmiş ülkeler şu 3 noktada kendi büyümeleri için zorunlu şartları öngörmektedir. Artan rekabet nedeniyle rekabet avantajları sağlamak; dünya pazarlarında rekabet edebilmek isteyen işletmelerin pazarladıkları mal ve hizmetleri rakip işletmelere kıyasla daha düşük fiyatla pazarlamaları, daha kaliteli mal ve hizmet sunmaları, daha çabuk ve flexible olmaları gerekmektedir. Daha düşük fiyatlarla satış yapabilmek için üretim maliyetlerinin rakiplerden düşük olması gerekir. Maliyetlerin daha düşük olması için işletme faaliyetleri verimli, girdi fiyatları düşük olmalıdır. Çok uluslu şirketler bu şekilde rekabet avantajlarını artırarak üretimlerini dünyanın başka bölgelerine kaydırmışlardır. Böylece karlılıklarını artırarak geldikleri ülkenin refahına katkıda bulunmaları mümkün hale gelmiştir.

Gelişmiş ülkeler maliyet artışları nedeniyle iç ve dış pazarlarda kaybettikleri fiyat rekabetini yeniden elde edebilmenin yolu olarak işletmeler kuruluş yerlerini değiştirmişlerdir. Fiyat rekabetini kaybeden kuruluşlar girdi fiyatlarının düşük olduğu veya hammadde kaynaklarını kontrol edebilecekleri ülkelere faaliyetlerini kaydırmışlardır. Çok uluslu şirketlerin çok büyük bir çoğunluğu gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır. Ancak öyle bir yayılım göstermişlerdir ki bu şekilde bütün dünyada yatırım yapan kuruluşlar haline gelmişlerdir. Örneğin golf veya ford escort'un montajı için firmalar farklı kıtalardan ara ürünleri bir araya getirmektedirler. Siemens firmasında kullanılan elektronik ve mekanik 55000 parçanın hangi yoldan geldiğini bulmak gerçekten güçtür. Çünkü 131 ülkede 87 yan kuruluşu ile faaliyet göstermektedir.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Saruhan Oluç, "Çok Kutuplu Dünyada ABD-Avrupa-Japonya Şeytan Üçgeni" İktisat Dergisi. Sayı no 362 :51-56, (Nsan 1994), s.54.

İkinci olarak ekonomik büyümenin devam ettirilmesidir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme hızlarını belirleyen faktör nüfus artış hızları ve prodüktivite artışlarıdır. Nüfus artışları piyasa talebini doğrudan etkilerken prodüktivite artışları maliyetleri azaltarak fiyatların düşmesine azalan fiyatlarda talep artışına yol açmaktadır. Prodüktivite artışları için büyük miktarlarda yatırım gerekmektedir. Ayrıca teknolojik yenilikler büyük uzun süre almaktadır.

Ve bu teknolojik yenilikler rakipler tarafından hemen taklit edilebilmektedir.

Bu yüzden nüfus artış hızı ve yenilenen malların oluşturduğu talep gelişmiş ekonomilerin talebini belirlemektedir. Nüfus artış hızları da Avrupa için % 0, ABD için ise % 1 civarındadır. Bu denli doymuş piyasalar nedeniyle gelişmiş ülke şirketleri yönlerini dış ülkelere çevirmişlerdir.¹⁶¹

Gelişmiş ülkelerde bu nedenlerle arzulanan talep seviyelerine ulaşamaması onları dış ülkelere yöneltmiştir. Bu yolla iç pazarlarda oluşan talep noksanlığı yurt dışı pazarlara açılarak telafi edilmektedir.

Üçüncü olarak pazarlama ve üretimde standardizasyon ve ölçek ekonomilerinden yararlanma; şirketler ürün standardizasyonu ve ölçek ekonomisi sayesinde üretim maliyetlerini azaltarak tüm dünyadaki tüketicilere ulaşmayı amaçlamışlardır. Böylece karlılıklarını devam ettirme imkanı bulmaktadırlar. Özellikle kimya, araba, parça, ulaşım, gıda, ağır iş makineleri sanayilerinde azalan maliyetlerle bu şekilde bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Ölçek ekonomisini elde etmek ve ürün standardizasyonunu sağlamak için piyasaların birbirine bağlanması, yaklaştırılması yani küreselleştirilmesi gerekmiştir.¹⁶² Aslında çok uluslu şirketlerin geliştirilmesine ortaya çıkmasına neden oldukları küreselleşme olgusu bu şirketlerin daha fazla kazançlı çıkması için geldikleri ülkelerle beraber hareket ederek bir küresel piyasa oluşturma çabası içine girmeleridir.

¹⁶¹ Tunç, a.g.e., s.56.

¹⁶² Tunç, a.g.e., s.57.

Dünya piyasalarına yön veren ilk 500 şirketin dünya ticaretini denetlemektedirler ve bu şirketlerin yönetim mekanizmalarının çok büyük bir miktarı ABD, Avrupa ve Japonya'da bulunmaktadır. 1998 yılı verilerine göre dünya ithalat ve ihracatının ilk üç sırasında bu ülkeler bulunmaktadır. Dünya ihracatı 4 trilyon 18 milyar dolar bu üç ülke grubu ise bunun % 48 ini yapmaktadırlar. İthalat ise 4 trilyon 20 milyon dolar yine % 48 dolayında bir büyüklük elde etmişlerdir. Şu anda küresel ekonomi bu 3 ülke grubu arasında yol akmaktadır.

Toplam dünya ticaretinin % 70'i bu ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Ayrıca toplam yabancı yatırımın % 75'i bu ülkelere yönelmektedir.¹⁶³

Ayrıca bu küresel süreç içinde gelişmiş ülkeler arasında gruplaşmalar olmuştur. Dünyanın siyasal ve ekonomik platformlarda belirsizlikler ve başı boşluklar ortamına sürüklenmekte olduğu bir konjonktürde söz konusu ultranasyonal entegrasyonlar, küresel sistemin kapitalizm lehine 40 yıl sonra soğuk savaşı kazanması ile bütünleştirici misyonunu kıtasal ayrımlar temelinde yeni bir yapılanmayla insanlığın gündemine getirmiştir.¹⁶⁴ Avrupa kendi birlik içi ve doğu Avrupa ülkeleri ile bir ticari yakınlaşma şeklinde bütünleşmeye gitmeye başlamıştır. Özellikle Amerika ve Avrupa yakın oldukları ülkelere gelecek göçlerden çekinmeleri nedeniyle özellikle emek yoğun sektörlerde bu ülkelerdeki işgücünün istihdamına yaptıkları yatırımlarla yardımcı olmaktadır.

Küresel ekonomik sistem gelişmiş ülkeler açısından çok kompleks bir hale gelmiştir. Tüm ülkelerin diğer ülkelerin bir çoğunda yatırım ve bağlantıları vardır. ABD'nin Pasifik'e kıyısı olan ülkelerle ticareti 1998 yılında 510 milyar dolar düzeyinde olmuştur. Özellikle Amerikan şirketlerinin bu ülkelerde çok büyük yatırımları olmuştur. ABD'nin yatırımlar toplamı 110 milyar dolar tutarındadır. ABD'deki doğu Asya yatırımları ise 125 milyar dolardır. Japonya ve Çin ellerinde tuttıkları ABD hazine bonoları sayesinde ABD maliyesine katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁵

¹⁶³ Hirst, Thompson, a.g.e., s.12.

¹⁶⁴ Mor, a.g.e., s.39.

¹⁶⁵ Mehmet Ögütçü, "Asya-Pasifik Bölgesi'nde Yeni Jeopolitik / Ekonomik Dengeler ve Türkiye" Dış Ticarete Durum Dergisi. Sayı no 41:27-46, (Nisan 1999), s.30.

Ancak küresel gelişim sürecinde gelişmiş ülkelerin yararları çok olsa da bazı zararları da mevcuttur. Özellikle ABD içinde tüm dünyada olduğu gibi gelir dağılımında bozukluklar ortaya çıkmıştır. 1967 yılında 0,34 olan Gini katsayısı 1998 yılında 0,40'a çıkmıştır. 1967'de yoksul olan nüfus oranı %11 iken 1998 yılında %13'e çıkmıştır.¹⁶⁶

Küresel süreçte gelişmiş ülkelerde de ,işsizlik bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyi en çok hissedenler uluslar arası ticarete konu olan endüstrilerde çalışmakta olanlardır. Örneğin Amerikalı çelik işçileri serbest ticaret nedeniyle yurt dışından daha ucuza ve aynı kalitede çelik gelmesi sonucunda işsizlikle karşı karşıya kalmışlardır.¹⁶⁷

Amerika'da gayri safi milli hasılanın içinde imalat 1975'te %22 iken 1990'da %23'e çıkmıştır. Bu yirmi yıl içinde Amerika milli hasılası iki buçuk kat artmıştır. Ancak imalat istihdamı hiç artmamıştır. Tam tersine 1960'dan 1990'a kadar işgücünün yüzdesi düşmüştür. 1960'ta toplam işgücünün %25'i iken 1990'da %16-17 oranlarına düşmüştür. Ancak toplam Amerikan işgücü iki katına çıkmıştır. Japonya'da da aynı durum geçerlidir. 1970-1990 arası imalat üretimi iki buçuk kat artmıştır. Ancak imalat istihdamı azalmıştır.¹⁶⁸ Bunun anlamı hem teknoloji geliştikçe emeğe dayanan işlerin azalıp teknolojik alet ve araçların yerini alması hem de dış ülkelerde ki ucuz işgücü nedeniyle gelişmiş ülkelerin bu noktalara yatırımlarını kaydırmaları sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin istihdamında azalma ortaya çıkmıştır.

5. KÜRESELLEŞMENİN GELİŞMEKTE ÜLKELERE ETKİLERİ

Küresel gelişim süreci içinde ortaya çıkan en önemli iki konu teknolojiye müthiş ilerleme değişim ve hız ile bu sayede ortaya çıkan ürünlerin üretim artışı ve bunlara pazar bulma gerçeğidir. Küreselleşme sürecine katılan gelişmekte olan ülkeler

¹⁶⁶ Tahsin Bakırtaş, Sohbet Karbuz, "Yirmi birinci Yüzyılda Küreselleşme, Gelişme ve Yoksulluk"

İşletme ve Finans. Sayı no 177:32-49,(Aralık 2000), s.36.

¹⁶⁷ Abdullah Akyüz "Türkiye'nin Dünya İçindeki Yeri ve Önemi..." *İşletme ve Finans*. Sayı no 176:17-36, (Temmuz 2000), s.26.

¹⁶⁸ Drucker, a.g.e., s.102-103.

kapitalizmin geldiği noktada kendilerine bu süreç içinde bir yer edinmeye çalışmaktadırlar. Küreselleşme olgusunda fırsatlar, yararlar olduğu kadar sakıncalar da vardır. Gelişmekte olan ülkeler için kendi ekonomilerine çeki düzen vermeleri amacıyla bir çok fırsat ve gelişme ortaya çıkmıştır.

Teknolojik yeniden yapılanma süreci ile bilgi teknolojisinin ve özellikle internetin geniş kitleleri hızla eğitip nitelikli insan konumuna getirmeye çalışması, bilginin sermayeden daha önemli bir faktör haline gelmesi ile bilgi sahibi insanın özellikle söz konusu ülkeler için öneminin artmış olması, eğitim seviyesinin yükselmesi ile kısa sürede eğitilmiş insan sayısının okur yazar oranının artışı, bilgi teknolojilerini kullanan insanların istediği bilgiye erişerek kendisine mal ve hizmet sunan firmaların rekabeti nedeniyle daha kaliteli ürün elde edebilme imkanı, tarım gibi geleneksel yöntemlerle üretimin sürdüğü alanlarda bilgi teknolojilerini kullanarak rasyonel üretim ve pazarlama imkanının ortaya çıkmış olması, teknolojik gelişme sayesinde tıpta ortaya çıkan gelişmelerle uzun ve sağlıklı yaşama imkanı ayrıca çevreyi daha az kirleten üretim ve tüketim yöntemlerini geliştirmesi ve insanlığın hizmetine sunması.¹⁶⁹

Gelişmekte olan ülkelerin özellikle finansın küreselleşmesi sonucu yabancı sermaye girişleri şeklindeki fonlarla hem kaynak elde ederlerken hem de yurt içine doğrudan yabancı sermaye kabul ederek rekabetçi bir ortam oluşturmaktadırlar. Bu fon girişleri sayesinde ülkeler ithalatın finansmanında yeni kaynaklara sahip olmaktadır. Bu yolla tüketim artmakta ekonomik büyüme hızlanmaktadır.¹⁷⁰ Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bu durumu yetersiz tasarruf oranları nedeniyle ortaya çıkan finansman açığını bu yolla bertaraf etme yoluna gitmişlerdir.

Yeni gelişen ekonomiler olarak adlandırılan Güney doğu Asya ülkelerinden G.Kore, Singapur, Hong Kong sergiledikleri başarı ile küreselleşme sürecinde ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmışlardır. Örneğin bu ülkelerin GSMH büyüme hızları 1960-1990 arasında G.Kore’de %8,9, Singapur ve Hongkong’da %8,5 olmuştur. Enflasyon oranları hızla düşmüştür. Yıllık ihracat artış oranları G.Kore için %28 Singapur için

¹⁶⁹ Ulagay, a.g.e., s.25.

¹⁷⁰ Göktaş, a.g.e., s.39.

%11,6 Hongkong için ise %15 olmuştur. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan eğitimin bütçe içindeki payı %3,5 dolaylarında olmuştur.¹⁷¹

Gerçek anlamda teknolojinin hızla ilerlemesi ile daha büyük bir ivme kazanan küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkeler arasında da bir fark ortaya çıkmıştır. Doğrudan yatırımlar ve teknolojik gelişmenin en önemli kollarından birisi olan bilgi teknolojileri için uygun politikaları uygulayamayan, kurumsal ve fiziki alt yapısını geliştiremeyen ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların ticaret genişlemesi ve uluslar arası üretimin yararları da sınırlı kalmıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin Batı Avrupa'da, Kuzey Amerika'da ve Doğu ve Güney Doğu Asya'da yoğunlaştığı görülürken Afrika'nın büyük bir bölümü güney ve batı Asya ve Doğu Avrupa küreselleşme sürecinin ve bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla entegre olan dünya ekonomisinin yarattığı nimetlerden yeterince yararlanamamışlardır.¹⁷²

Küreselleşme sürecinde bu süreçten yararlanan ülkeler arasında da bir eşitsizlik veya sürece tam uyum sağlayamama gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır. Uyum sağlamakta fazla zorlanmayan ülkeler ulusal gelirlerini daha fazla artırmışlardır. Eğitim harcamalarını daha fazla artırmışlardır. Devletin sosyal harcamaları artmış, siyasal özgürlükler ve insan hakları konusunda iyileşme sağlanmıştır. Bebek ölümleri azalmış ve yaşam süreleri uzamıştır.

Eğitime önem vermeyen veya bu yöndeki çalışmalarına geç başlayan ülkeler teknolojik atılımlarını yapamamışlardır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki bu dönüşüm eşitsizliği artırıcı bir etki yaparak gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkı açmıştır. 1870 yılında en yoksul ülkeler ile en zengin ülkeler arasındaki kişi başına milli gelir farkı 11 kat iken şu anda bu fark 100 katına yükselmiştir.

Küreselleşme ile teknoloji iletişim mikro elektronik ve sermaye ile ticarete bir çok gelişme sağlanmıştır. Ancak şu anda işgücünün serbest dolaşımı aynı oranda söz

¹⁷¹ Eser, Belet, a.g.e., s.73.

¹⁷² Odyakmaz, a.g.e., s.100.

konusu değildir. İşgücünün küreselleşmesi bu sürecin dışında kalmıştır. Dünya nüfusu artmakta ve özellikle gelişmekte olan ülkeler de bu artış daha fazla olmaktadır. Bu durum zengin ve fakir ülkeler arasında demografik dengesizliklere neden olmaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler bu ülkelerden gelecek göç dalgasına karşı çeşitli önlemler almaktadırlar.¹⁷³ Ancak son yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan bilişim sektöründeki vasıflı eleman eksikliği ve bu ülkelerde ortaya çıkan yaşlanma sorunu yeniden bu ülkeleri insan kabul etmeye yöneltmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için bir diğer nokta ise devlet yönetiminde yeniliğin yada küreselleşmenin gerektirdiklerinin yapılması. Eş-dost kapitalizmi (crony capitalism) diye adlandırılan sistem özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomide çok büyük pay sahibi olması nedeniyle, finans kesimi ve devlet arasında ve devlet içinde çeşitli kayırmalar, rüşvet ve şeffaf olmayan bir devlet yapısı ortaya çıkarmaktadır. Asya krizi sırasında G.Kore’de devlet ile finans kesimi arasında kredi sisteminin devlet elinde olması nedeniyle kredi verilen şirketlerin verimlilikleri ve gelişme imkanları kontrol edilmeden krediler verilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler eğer bugün dünyanın yaşadığı değişimden faydalanmak istiyorsa devlet yapısında değişikliğe gitmelidir. Artık eski devlet yapısı değişmektedir. Devletin ekonomide üstlendiği işletmecî rolü ortadan kalkmaktadır. Devlet özel sektöre stratejik yönlendirme desteği vermektedir. Gerektiğinde özel sektöre sübvansiyonlarla uluslar arası rekabete hazırlamaktadır. Devlet rant oluşturan faaliyetlere yer vermemektedir. Ve devlet mekanizması şeffaf bir hale gelmektedir.¹⁷⁴

1980’li yıllardan itibaren oldukça önemli boyutlara ulaşan finansal globalleşmenin özellikle bağımsız ulusal ekonomi politikalarının izlenmesi ve finansal istikrarın sağlanmasında potansiyel bir takım riskleri ve tehlikeleri beraberinde getirebilmektedir.¹⁷⁵ Finans piyasalarında serbestleşme yönünde uygulamaların artması bu piyasaların yapısında mevcut olan istikrarsızlık eğilimin artırmaktadır. Yabancı sermaye hareketlerinin ve özellikle kısa vadeli ve spekülâtif amaçlı sermaye giriş-çıkışlarının arttığı ve hızlandığı bir ortamda bu durum finansal krizlerin sorumlusu olarak ve ekonomik büyümeye olumsuz etki eden bir etken olarak görülmektedir.

¹⁷³ Şükrü Durgut

¹⁷⁴ Ulagay, a.g.e., s.105

Ekonomide tasarrufların çoğaltılması ve kullanılmasında mali piyasaların daha etkin çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapan Asya ülkeleri krizden önce mali araçları çeşitlendirmişler. Sermaye piyasasını geliştirmeleriyle piyasa ekonomisine önemli bir güvence sağlamışlardır. Sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ile rekabet artmıştır. Mali piyasalarda hem yerli hem de yabancı yatırımcıya yönelik güven duyulan bir denetim mekanizması uygulanmıştır.¹⁷⁶ Yine de krizin çıkmasına engel olamamışlardır. Ancak krizden sonra örneğin Malezya hükümeti sermaye çıkışlarına koyduğu geçici yasakla finansal sektörün ekonominin tümünü etkilemesine izin vermemeye çalışmıştır. Bir diğer örnek ise yine gelişme yolunda olan ülkelerden Şili’de sermaye çıkışlarını yasaklamak şeklinde değil, sermaye girişlerin vergilemek olmuştur. Şili sermaye girişlerine öyle vergi oranları uygulanmıştır ki kısa vadeli sermaye girişine en yüksek, uzun vadeli sermaye girişinde sifıra kadar düşmektedir. Bu tür bir tedbirin Şili ölçeğinde başarılı olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır.¹⁷⁷ Ancak yine de her ülke bu tür tedbirleri alması gerektiğinde kendi iç koşullarına göre karar alması kararları alan ülkelerin yararına olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunu olan gelir dağılımı adaletsizliği küreselleşme sürecinde çare bulunması gereken bir diğer noktadır. UNCTAD 1988 raporunda gelir dağılımı eşitsizliğini dünya ölçeğinde gösteren Gini katsayısı 1965’te 0,66 1980’de 0,68 iken 1990’da ise 0,74 yükselmiştir. 1965 yılında en fakir %20’lik dilimde nüfusun yıllık ortalama geliri 74 dolar en zengin %20 ise 281 dolardır. 1990’a gelindiğinde 283 dolar olan en fakirlerin gelirleri en zenginler için 17056 dolara çıkmıştır.¹⁷⁸ Ancak küreselleşme sürecinde zenginleşmeye neden olan teknolojik gelişme ve artan verim gelişmiş ülkelere daha fazla fayda sağlamıştır. Dünya nüfusunun çok büyük bir bölümü sürece hala kendini dahil edememişken kişi başına gelirden bir artış olmasına rağmen bu az bir oranda olmuştur.

¹⁷⁵ Eser, Belet, a.g.e., s.69.

¹⁷⁶ Ekrem Keskin, “Uluslar arası Sermaye Hareketleri, Nedenleri...” *Bankacılar Dergisi*. Sayı no 18:14-26, (Eylül 1996), s.18

¹⁷⁷ Atilla Sönmez, *Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı*, (Birinci basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001), s.438-442.

¹⁷⁸ Erinc Yeldan, “Kapitalizmin Son İki Küreselleşme Evresi Üzerine Gözlemler” *İktisat Dergisi*. Sayı no 406:33-36, (Ekim 2000), s.34.

Gelişmekte olan ülkelerin geri dönülmez bir şekilde ilerleyen bu süreçten faydalanmaları için yapması gerekenler ise eğitime yatırım yaparak insan kalitesini yükseltmek, teknolojiye yatırım ve Ar-ge çalışmalarına önem vermek, internetin kullanılmasının yaygınlaştırılması, beyin göçünü tersine çevirecek özendirmeler, devletin ve siyasetin yeniden yapılanması ekonomide makro istikrarın ve rekabet ortamının sağlanması özel sektörün içerde ve dışarıda işbirliğini artırması finansal derinliği sağlayacak sektörel tedbirler almaları şeklinde olmalıdır.

6. KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME İKİLEMİ

Küreselleşme sürecine yön veren gelişmelerden birisi de bölgeselleşmedir. Bölgeselleşme süreci dünya ekonomisi üzerinde küreselleşme olgusu ile rekabet içinde görünse de aslında onu destekleyen ve gelişen bir olgudur. Dünya ekonomisinde gerek gelişmiş, gerekse de gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretini geliştirmeye yönelik faaliyetleri iki doğrultuda gerçekleşmiştir. Bunlardan birisi evrensel yaklaşım olarak adlandırılan gelişmedir.

Buna göre GATT çerçevesinde, olabildiğince fazla sayıdaki ülke arasında ticaret kısıtlamalarının kaldırılması ve azaltılmasını öngörür. İkinci yaklaşım ise daha sınırlı nitelikte olup, belirli bir coğrafi bölgede yerleşik ve yakın ilişkiler içinde olan ülkeler arasındaki ticaret ve diğer akımların serbestleşmesi esasına dayanır ki, bunun adı bölgesel bütünleşme ya da kısaca bölgeselleşmedir.¹⁷⁹

İktisadi entegrasyon veya bölgesel iktisadi işbirliği organizasyonları, üye ülkelerin verimlilik dolayısıyla da rekabet güçlerini artıran üçüncü ülkeler üzerinde de farklı tesirler yaratan bir globalleşme hareketidir.

Küreselleşen dünya ekonomisi üzerinde söz konusu bölgesel entegrasyonlara dahil olan ülkelerin amacı üye ülkeler arasındaki yatırım ve ticaret engellerini önce tedricen indirmek ve nihai yatırım ve ticaret imkanlarının değerlendirilmesi sonucu yaratılacak artı değerden bölge insanların istifade etmesini sağlamaktır.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Kutlu, a.g.e., s.27.

¹⁸⁰ Altunyaldız a.g.e., s.14

Bölgeselleşmeyi savunanlar bölgeselleşmenin ticari engelleri kaldırma veya azaltma konusunda kapsamlı anlaşmaların yapılmasına olanak sağladığını ve bölgede var olan ulusal lobilerin etkinliğini azalttığını, böylece çok taraflı ticareti destekleyerek globalleşme sürecini hızlandırdığını iddia etmektedirler. Aksi görüşte olanlar ise bölgesel blokların büyük Pazar güçleri ile içe dönük bir yapılanmaya yöneldiklerini ve dolayısıyla ekonomik globalleşmeyi geciktirdikleri ifade etmektedirler.¹⁸¹

Bölgesel anlaşma ile taraf ülkeler birbirleriyle yaptıkları ihracatın önündeki engelleri azalttıkları ölçüde, iç fiyatlarını daha yüksek olan malları üye ülkelerden ithal edecekleri daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalabilir. İhracat olanaklarının artması ile önce bölge içi ticaret sonrada bölge dışı ticaret artabilir. Ayrıca sermaye akışı entegrasyondan önce çeşitli ülkelere olurken bloklaşma sonrası bölge içine yönelir.¹⁸²

Bölgesel ekonomik düzenlemelerin çoğunda geleneksel siyasi rekabetlerin kaldırılması amacı da bir itici güç olarak kullanılmaktadır. Avrupa birliği girişiminde Almanya ve Fransa arasındaki sorunların giderilmesi, daha küçük bir oluşum olarak MERCOSUR içinde silahlanma yarışına son verilmesi Arjantin ile Brezilya arasındaki nükleer silahlanmayı engellemeyi amaçlamaktadır. Asya oluşumları içinde Asya içi ve trans pasifik anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için girişimlerde bulunulmuştur. Bu nedenlerle de bölgesel ekonomik düzenlemeler milli güvenlik düşüncelerinden de destek almaktadır.¹⁸³

Bugün hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler entegrasyon hareketlerine katılmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin amacı, kendilerine rakip olarak gördükleri ülkelere karşı piyasalarını koruyarak, refah seviyelerini muhafaza etmektir. Gelişmekte olan ülkeler ise ellerindeki imkanları birleştirme ve bu yolla eksikliklerini tamamlayarak kalkınmaya çalışmaktadırlar.¹⁸⁴ Aslında özellikle gelişmiş ülkeler açısından sömürge döneminden kalma pazarların yitirilmesi ve tek tek milletlerin

¹⁸¹Özkıvrak,Dileyici, a.g.e., s.150.

¹⁸² Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.8.

¹⁸³ İzzet Fehmi Güneş, "21.Yüzyılda Küresel Ticaretin Yönü" Dış Ticarete Durum. Sayı no 42:13-23, (Temmuz 1999), s.18.

bağımsızlıklarını ilan etmeleri pazarları daraltmıştır. Bu nedenle ülkeler siyasi kimliklerini koruyarak ekonomik işbirliklerini geliştirmişlerdir. Ve kendi gelişmeleri için gerekli pazarlara ulaşmayı başaramışlardır.

Bölgesel organizasyon hareketleri dört temel başlık altında toplanabilir. Serbest ticaret bölgelerinde, üye ülkeler kendi aralarındaki mal ve hizmet hareketlerindeki ticari ve diğer ulusal engelleri kaldırmayı amaçlar. Böylece üyeler, karşılıklı olarak birbirlerine, piyasaların giriş önceliği tanırırken, üye olmayan üçüncü ülkelere karşı kendi diledikleri ticaret politikalarını, tarifelerini kotalarını uygulurlar.

Serbest ticaret bölgesinden biraz daha ileri bir entegrasyon düzeyini temsil eden gümrük birliğinde dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi ve üye olmayan ülkelere uygulanacak ortak ticari kuralların kabulü söz konusudur.

Ortak Pazar aşamasında anlaşma tarafları arasında üretim faktörlerinin, sermaye, emek ve teknolojinin serbest dolaşımına izin verilir. Bir ekonomik birlikte ise, tüm üye ülkelerin iktisat politikalarını birleştirmeleri gerekmektedir. Bu tür bir anlaşma sonucunda mal ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı yanı sıra para ve maliye politikalarının tam bir uyum göstermesi şarttır.¹⁸⁵

Bölgesel ekonomik birleşmelerin belli kriterler göz önüne alındığında birleşmeden elde edilen fayda ve üye ülkeler arasındaki ilişkiler daha üst düzeyde sağlanabilecektir. Buna göre ;

- Ekonomik gelişme farklarının az olması,
- Coğrafi yakınlık,
- Ekonomik yapı benzerliği,
- Sosyal kültürel tarihsel ve dinsel ortaklık,
- Askeri ve politik ortaklık,¹⁸⁶

Şartları bir ekonomik entegrasyonun başarılı olması için gerekli şartlar olarak önümüze çıkmaktadır.

¹⁸⁴ Ertürk, a.g.e., s.150.

¹⁸⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.57.

Dünyada bölgeselleşme ile birlikte tüm piyasaların serbestleştirilmesini öngören GATT anlaşması mevcuttur. Bölgeselleşme ile GATT kurallarının yani mal hizmet ticaretindeki finansal piyasalarındaki ve üretim alanlarındaki küreselleşmenin nasıl etkileneceği kesin bir şekilde ortaya konulmamıştır. İş görülen uluslar arası arenanın hangi siyasi ve sosyal baskılar altında olacağı gelişmiş ülkelerin gündeminde hangi maddelerin ağırlık kazanacağı gibi konular bu gelişme trendine yön verecektir. Buna göre küreselleşme ve bölgeselleşme bir çatışma içindemi olacak yoksa birlikte piyasaları etkilemeye devam edecekler. Aslında küresel ve bölgesel inisiyatifler son 30 yıl boyunca birbirlerini güçlendirerek sürmüştür. Bölgesel inisiyatiflerin küreselleşmeyi yok edeceği değil daha ileri bir noktaya götüreceği görülmeye başlanmıştır.¹⁸⁷

Aşağıdaki tabloda ekonomik blokların dünya ticareti içindeki payı görülmektedir.

Tablo5: Bölgesel Serbest Ticaret Düzenlemelerinin Dünya Ticaretindeki Payı(%) (1998)

AVRUPA BİRLİĞİ	22,8
EUROMED	2,3
NAFTA	7,9
MERCOSUR	0,3
FTAA	2,6
AFTA	1,3
AVUSTRALYA-YENİ ZELANDA	0,1
APEC	23,7
TOPLAM	61,0

Kaynak:Dış Ticarete Durum Dergisi, 1999, s.17.

7. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

7.1 Tanım ve Üretim Biçimleri

Çok uluslu şirketler küreselleşme süreci ortaya çıkmadan önce dünya ticaretinde yer almışlardır. 19. yüzyılda Avrupa merkezli olmak üzere Belçika'da (S.A. Cockreil-1815) Almanya'da (Bayer-1863) İsviçre'de (Nestle-1867) Fransa'da (Michelin-1893)

¹⁸⁶ Karluk, a.g.e., s.19.

¹⁸⁷ Güneş, a.g.e., s.18.

ve İngiltere’de (Lever-1890) ortaya çıkmışlardır.¹⁸⁸ 1960 ve 70’li yıllara kadar çok uluslu şirketler Avrupa’da var olmasına rağmen bu tarihlerde Amerikan orijinli şirketler, son yıllarda ise değişik milli orijinleri olan şirketler piyasaya girmişlerdir.¹⁸⁹

Çok uluslu şirketler son yüzyılda dünya piyasalarına yön veren kurumlar olarak görünmektedir. Bu şirketler için bir tanımlama ise şu şekilde yapılabilir: Yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen şirketlerdir. 1970’lerde 7000 olan bu tür şirketlerin sayısı 1996’da 50000’e yaklaşmıştır. Bu sayısal artışla birlikte çok uluslu şirketler dünya ekonomisinin üçte birini denetler hale gelmişlerdir.¹⁹⁰

Çok uluslu şirketlerin üretim faaliyetlerini 3 grupta toplayabiliriz:

- Geriye Bağlantılı Faaliyetler: Bunlar daha çok doğal kaynakları işletmek için kurulmuş şirketlerdir. Kendi sınai üretimleri veya dünya pazarları için gerekli hammaddenin çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyetlerinde bulunurlar. 19. yüzyılda İngiliz sömürgeleri ile bugünkü petrol ve diğer maden çıkarma faaliyetleri yürüten şirketler örnek gösterilebilir.

- İleriye Bağlantılı Üretim Faaliyetleri: Bunlar ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek ya da ana firmanın bulunduğu ülkenin pazarlarının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapan şirketlerdir. Örneğin Nestle şirketi 186 fabrikadan üç tanesi ana şirketin bulunduğu İsviçre’de kurulmuş olup bu ülkedeki satışlar toplam satışların %3’ünü oluşturmaktadır.

- Yatay Bağlantılı Üretim Faaliyetleri: Günümüzde en çok yaygın olan bu tip şirketlerdir. Son çeyrek yüzyılda özel doğrudan yabancı yatırımların büyük bir bölümü bu tip şirketlerce yapılmıştır. Yatırım yapılan ülkedeki yavru şirkete sermaye ile birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım –know how- işgücü de transfer

¹⁸⁸ Arıboğan, a.g.e., s.169.

¹⁸⁹ Tunç, a.g.e., s.57.

¹⁹⁰ Hıdır Mor, “Küreselleşmeli mi? Küreselleşmemeli mi?” **Dış Ticarete Durum**. Sayı no 44:86-91, (Nisan 2000), s.89.

edilerek yavru şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır.¹⁹¹

Tablo6:Dünyanın En Büyük Çokuluslu On Şirketinin Bazı Değerleri(2001)

Milyon \$	Toplam Satış	Karlılık	Pazar Değeri	Çalışan (Bin Kişi)
1) Citigroup	111,826	13,519	257,980	238
2) General Electric	129,853	12,735	486,720	312
3) Exxon Mobil	206,083	15,990	306,177	103
4) BP	148,062	11,870	199,262	98
5) HSBC Group	49,861	6,628	673,474	170
6) ING Group	71,018	11,041	64,183	93
7) JP Morgan Chase	60,065	5,727	97,525	95
8) Bank of America	57,772	7,517	94,918	149
9) Royal Dutch / Shell Group	149,146	12,719	216,361	95
10) AT&T	65,431	7,738	86,147	157

Kaynak:Hürriyet Gazetesi 15.07.2001

7.2 Tekelci Rekabet

Çok uluslu şirketlerin esas amaçları küresel düzeyde Pazar arayışları ve kar elde etme çabasıdır. Şirketler ülke sınırları dışında bir karar alırken gidecekleri ülkedeki

¹⁹¹ Cem Alpar, Tuba Ongun, *Dünya Ekonomisi ve Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar* (Türkiye Ekonomik kurumu ,1985), s.89-90.

belirsizlikler ve ilave maliyetleri düşünürler. Ancak çok uluslu şirketler özellikle az gelişmiş ülkelere yatırım yaparken bazı tekeli ayrıcalıklara sahiptirler. Mal farklılaştırması üstün pazarlama teknikleri ve fiyat politikalarıyla yerli üreticilere nazaran daha geniş pazarları ele geçirebilme olanağına sahiptirler. Ayrıca üretimde kullanılan teknolojinin know-how'larla taklit edilmesinin önlenmesi, sermaye temininde kolaylık büyük ölçekli yatırımlar nedeniyle içsel tasarruflar bu şirketlerin elde ettiği avantajlardır.¹⁹²

Küresel ekonominin tanımı gereği doğal kaynaklar, sermaye, teknoloji ve emekten oluşan üretim faktörleri kadar mallar ve hizmetlerin de dünya üzerinde hareket ettiği, hizmetlerin ve doğal kaynakların ucuz oldukları yerlerden pahalı oldukları yerlere malların üretiminin ise pahalı oldukları yerler ile ucuz oldukları yerlere doğru kaydığı kar eksenine bir ortam yaratırlar.¹⁹³ Küresel dünyanın getirdiği rekabet sonucu dünya üzerinde bir tekel oluşturma çabası son yıllarda çok uluslu şirketlerin birleşmeleri ile daha da gün ışığına çıkmıştır. Örneğin Alman Daimler-Benz ile Amerikan Chrysler birleşmesi gibi.¹⁹⁴

7.3Ekonomik Politikaların Etikeleri

Son yıllarda büyük şirketlerin farklı ülkelerde yatırım yapmaları gerek kendi ülkelerinin gerekse yatırımın yapıldığı ülke açısından ekonomi politikalarının değişmesinden kaynaklanmıştır. Büyük şirketler için Pazar büyüklüğünün ülke ölçüsünden dünya ölçüsüne dönüşmesi sermayenin en ucuz olduğu yerden temini, pazara yakın olma, en yüksek kar bu şirketler için önemlidir.¹⁹⁵ Bunun için yüksek faiz oranları ve vergileri işçi maliyetlerin artışı, kredi politikasında girişimciler aleyhine değişim kendi ülkelerinden çıkmalarına neden olmuştur. Gittikleri ülkelerin ise ithalata sınırlar getirmesi bu şirketleri ihracat yerine bizzat o ülkelerde yatırıma yöneltmektedir.¹⁹⁶

¹⁹² Alpar, Ogun, a.g.e., s.95.

¹⁹³ Mor, a.g.e., s.89.

¹⁹⁴ İyibozkurt, a.g.e., s.109.

¹⁹⁵ Cömert, a.g.e., s.5.

¹⁹⁶ Alpar, Ogun, a.g.e., s.97.

Ayrıca şirketler gittikleri ülkelerde özellikle son yıllarda çeşitli şirketlerle birleşmektedirler. Bundaki amaçları yüksek araştırma geliştirme maliyetlerini paylaşma düşüncesi, sınırlı sayıdaki nitelikli bilim adamlarından özellikle otomotiv sektöründe faydalanma imkanı oluşturmaktır. Örneğin bir tek ilacın geliştirilmesi 300 milyon dolar, yeni bir jet motoru 1 milyar dolara mal olabilmektedir.¹⁹⁷

7.4 Azgelişmiş Ülkelerde Yatırımlar

7.4.1 İhracat Yönelik yatırımlar

Az gelişmiş ülkelerdeki doğal kaynak ve ucuz işgücü ihracata yönelik yatırımların temel nedenidir. Çok uluslu şirketler özellikle az gelişmiş ülkelerin doğal kaynakları üzerinde yoğunlaşarak kar ve bağlı oldukları ülkelerin endüstrilerine hammadde sağlamaktadırlar. Özellikle çok uluslu şirketlerin emek maliyetini düşürmek için yatırımların emeğin ucuz olduğu az gelişmiş ülkelere kaydırılmışlardır. Son yıllarda hem ucuz hem eğitilmiş işgücüne sahip olan uzakdoğu ülkeleri bu imkanlardan yararlanmışlardır. Tayvan, Tayland, Endonezya 90'lı yıllarda doğrudan sermaye yatırımı olarak yıllık 5 milyar dolar yatırım çekebilmişlerdir.

7.4.2 İç Pazara Yönelik Yatırımlar

Az gelişmiş ülkeler tarafında ithalata gümrük vergileri veya miktar kısıtlamaları ile kayıtlar getirilmesi çok uluslu şirketin iki nedenle ithalatın kısıtlandığı ülkede yatırıma yöneltmektedir. Bunlardan birincisi şirketin ihracatının azalması veya tamamen imkansızlaşması, diğeri ise kendisi yatırım geçmediği takdirde diğer rakip şirketlerin yatırım yaparak mevcut pazarları ele geçirme çabasıdır.¹⁹⁸

8. MAI ANLAŞMASI

Çok taraflı yatırım anlaşması dünya üzerinde dolaşan sermayenin kendini riskli gördüğü tüm konularda ulusal ekonomilere ve ulusal hükümetlere karşı korumaktır.

¹⁹⁷ Arıboğan, a.g.e., s.179.

¹⁹⁸ Alpar, Ongun, a.g.e., s.99.

Anlaşma OECD üyesi 29 ülke tarafından hazırlanmıştır. 1998 Mayıs ayında anlaşma imzaya açılmış ancak imzalanamamıştır. Çok taraflı yatırım anlaşması yürürlüğe girmesi durumunda şu maddeleri içermektedir.

- Yerli yatırımcılar için sağlanan tüm hak ve olanaklar yabancı yatırımcılara da sağlanacak,
- İr yatırımın kurulması, satın alınması, genişletilmesi, yönetilmesi ve işletilmesiyle ilgili dış ticarete karşılaşılan tüm zorunluluklar kaldırılacak
- Yatırımcıların ve yönetici, uzman gibi personelin yatırım yapılan ülkeye kısıtsız girmesi çalışma izni almaması,
- Yabancı yatırımcı, ev sahibi ülkede hizmet satın alma, ürettiği mal ve hizmetlerin belli bir düzeyini ihraç etme, teknoloji transfer etme ya da merkezine yatırım yaptığı ülkede tutmayacak
- Yatırım yapılan ülkede yurttaşlarına istihdam sağlama, belli bir üretim yatırım, ar-ge düzeyine ulaşma koşulları getirilmeyecek,
- Altın hisseler yada çalışanlara satış yoluyla özelleştirme gibi düzenlemeler yasaklanacak,
- Yabancı şirketler devlet tekellerinin olduğu piyasalara girebilecek,
- Sübvansiyon ve hibe gibi yatırım teşvikleri ülke yada mülkiyete göre kısıtlanmayacak
- Bir yatırım adil bir tazminat ödenmeden kamulaştırılmayacak,
- Anlaşmazlık durumunda danışmanlara gidilecek bir sonraki aşamada tavsiye alınmak üzere Taraflar grubuna, gerektiğinde ise bir uluslararası mahkeme kanalıyla tahkime gidilecek,¹⁹⁹

Anlaşmanın en önemli tarafı ulus devletlerin yetkilerinin kısıtlanması ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda uluslar arası mahkemelere gidilmesidir. Bu anlaşmanın maddeleri bir çok itiraz görmüş ve tüm ülkeler tarafından imza edilmemiştir. Küreselleşme sürecinde gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlerine fayda sağlayan bu anlaşma, gelişmekte olan ülkeleri zor durumda bırakmıştır. Ancak ülkesine yabancı yatırımcıyı çekmek isteyen bir ülke bu ve benzeri anlaşmaların belli

hükümlerini kabul etmek zorunda kalacağı uluslar arası sermayenin yavaş yavaş şartları haline gelmektedir.

¹⁹⁹ Akman, a.g.e., s.86-87.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÜRESELLEŞME

1.TÜRKİYEDE KÜRESELLEŞME SÜRECİ

1.1 KURULUŞ YILLARI 1923-1930

Türkiye cumhuriyetinin kuruluşu ile Osmanlı imparatorluğunun kozmopolit çok uluslu yapısından üniter devlet yapısına geçen Türkiye dünya ülkeleri arasındaki yerini cumhuriyetin kuruluşu ile almıştır. Küreselleşme sürecinde Türkiye'nin geldiği noktayı iyi anlamak için ve tarihsel bütünlük açısından cumhuriyet öncesi dönem ekonomik gelişimine bakmak yerinde olacaktır. Türk devletine Osmanlı imparatorluğundan kalan mirası incelemek dönemin ekonomik gelişimine ışık tutacaktır.

16.yüzyıla kadar Osmanlı sanayi ve ticaret yapısı Avrupalıkinden farklı değildi. Uluslararası ticaret lüks tüketim malları yanında değerli madenler ve savaş malzemesinden ibaretti. Osmanlı ihracatında ipekli ve yünlü, pamuklu bez ve iplik önemli yer tutuyordu. 16.yüzyıldan sonra Avrupa'daki merkantilist korumacılık karşısında, Osmanlı imparatorluğu serbest ticaret politikasına devam etmiştir. Bu ise ithalata artışına neden olmuştur. Yün sanayinin çöküşü bu yıllarda olmuştur. 17.yüzyıldan sonra kalelerde yabancı yapısı top ve silah sayısında da artış olmuştur. Osmanlı devleti geçimlik bir ekonomik düzen arzu ettiği için sanayiye kapital sağlayacak sermaye birikimine de karşı çıkmıştır. Devlet tarım ve ticarete ise sermaye birikimine daha fazla hoşgörü ile yaklaşmıştır. Bu sermayenin sanayi yatırımlarına yönelmesini ise yine "kurulu düzeni bozar" korkusu ile engellenmiştir.²⁰⁰

Osmanlı devletinin ekonomik düzeni şu öğelerden oluşuyordu. Loncalar, şehirlerde küçük esnaf ve sanatkarlar şeklinde devletin sık denetimi altında örgütlenmişlerdi. Sanayinin ikinci ögesi olarak küçük kasaba ve köylerde, çok zaman evlerde bazende küçük ölçekli dükkan ve atölyelerde daha çok köylünün aile tüketimine ve yakınlardaki yerel pazarların ihtiyacını karşılayan görece düşük gelirli

²⁰⁰ Sönmez, a.g.e., s.142.

tüketicie hitap eden ev sanatları vardı. Üçüncü olarak devlet sanayi işletmeleri, genellikle ordunun barut gülle halat yelken gibi gereksinimleri karşılayan kuruluşlar ile son olarak uzun vadeli gelişme potansiyeli olarak özel kişilerin sermayesini sağladığı (Rum-Ermeni)bir çeşit kapitalist yapılanma vardı. Bu yabancı aileler Ege bölgesindeki tarımsal hammaddeyi alarak işleyip yurt dışına satıyorlardı.

Osmanlı devleti ekonomik gelişimini bu sanayi yapısı ile Avrupanın sağladığı ekonomik ilerlemeye yaklaştıramadığı ise bir gerçektir. Bunun nedenleri olarak şu 3 nokta belirtilebilir.A) ikmal ve iaşe ilkesi, buna göre öncelikli iş saray, ordu ve diğer yöneticileri ve İstanbul halkının iaşesini sağlamaktı. Bu malların kaliteli ve uygun fiyatta olması ise asıldır. Bu nedenle ithal ikamesi veya yerli üretimi özendirmek arasında bir fark yoktu. Eğer ithalat koşulları müsait ise ithalat yeğlenir. Ancak savaş hali veya diğer ülkelerin ihracat yasakları olduğunda ise yerli üretim seçilirdi. İkinci olarak devletin mali çıkarları özel çıkarların önündeydi. Bu ilkeye göre devlet satınalmalarda loncalara değerinin altında ödeme yapardı. Bu ise onların gerekli sermaye birikimini oluşturmalarını engelliyordu. Son olarak gelenekçilik ilkesi ise eskiden kalan uygulama ve kurumları değiştirmek, denenmemiş yöntemleri denemek şiddetle red edilen bir durumdu.

Osmanlı devletinin 17.ve 18. yüzyıllarda Avrupanın yakaladığı gelişmeyi sağlayamamasının sosyal nedeni olarak ise eğitim başta gelmektedir. Eğitim seviyesi çok düşük oranlarda seyrediyordu. 19.yüzyılda okur yazarlık oranı % 5'i geçmiyordu. Ziya beyin 1868 yılında müslüman nüfusun % 2'sinin okur yazar olduğu tahmini dikkat çekicidir. Osmanlı devleti içinde özellikle müslüman teba teknolojik gelişme ve yeniliklerden bu nedenle uzak kalıyorlardı.²⁰¹

18.yüzyıl başında Batı Avrupa'da oluşan refah artışına bağlı olarak Osmanlı'nın ihracat olanakları ise yinede belli ölçülerde artmıştır.19.yüzyılda önce küçük ölçekte ve gittikçe artan hacimlerde halı ipekli dokuma, kuru incir, üzüm, boya maddeleri gibi ürünler İzmir gibi büyük şehirlerde satılıyordu. Bu, ülkenin batıya yakın bölgelerinde küçük kapitalist işletmelerin ortaya çıkmasını sağladı. Osmanlı devleti bazı

²⁰¹ Oktay Yenal, İktisat Siyasası Üzerine İncelemeler (Birinci Basım: İşbankası Yayınları., 1999) s.183.

sanayileri kurmak için yurt dışında itjalat yapıyordu. Avrupa teknolojileri getiriliyordu. Ancak Osmanlı sanayini Avrupa sanayinden ayıran özellik öncelikle talebin halktan değil saray ve ordudan gelmesiydi.

Sanayi için gerekli sermaye girişimcide değildi. Devlet kaynakları ve borçlanmalardan sağlanıyordu. Teknisyen ve yöneticiler yurt dışından getiriliyordu. İşgücü yurt içinde zor kullanılarak elde edilirken, hammadde ihraç yasakları ile sağlanmaktaydı. Doğal olarak bu gibi yapay temellere dayalı sanayiler uzun ömürlü olamamış. Rekabet gücü elde edilememiştir. Osmanlı devletinin ve cumhuriyetin en önemli eksiği girişimcidir. Yurt içinde sanayi ve ticaretle uğraşan kesim Rum, Ermeni ve Yahudilerdi. Bu azınlıklar ise 20.yüzyılın başında sanayinin büyük kısmına sahipti. Ancak Osmanlı devleti son yıllarındaki savaşlar sırasında özellikle Ermeni ve Rum nüfusu kaybederek zaten az olan girişimci sayısını daha da azaltmıştır. Bu ise cumhuriyet hükümetlerine kötü bir miras olarak yansımıştır.²⁰²

Türkiye cumhuriyeti devletinin kurulduğu andan itibaren en önemli görevi bir girişimci sınıf oluşturmaktır. Çünkü Osmanlı devletinin sonlarına doğru müslüman-türk nüfus imalatı %15, emek gücündede %15'lik bir paya sahipti. Sermayenin ve emeğin % 60'ına ise Rumlar sahipti. Nüfus yoğunluğunda 4/3 bir üstünlüğü olan Türkler, memur, asker, köylü olarak tarımda çalışmaktaydılar. Altyapıya ilişkin yatırımların %90'ı yabancılara aitti. Cumhuriyet hükümetleri ise girişimci eksikliğini gidermek için çeşitli uygulamalara başvurmuşlardır. Bu dönemde örneğin İstanbul'da 4267 firmadan sadece 1202 tanesi yani %22'si Türklere aitti. Osmanlı devletinin son dönemlerinde girişimci sınıfını oluşturan Rum ve Ermeni sayıları 2 milyondan 198 bin Rum, 64 bin

Ermeniye düşmüştü.²⁰³Yabancılardan boşalan girişimci nüfusun eksikliğini hükümetler Türk girişimcilerle doldurmaya çalışmışlardır.

Özel girişim oluşturmak için ilk olarak 1924'te İş bankası kurulmuştur. Ziraat bankası anonim şirkete dönüştürülmüştür. 1925'te Sanayi ve Maadin bankası

²⁰² Sönmez, a.g.e., s.152-15

²⁰³ Gülten Kazgan, *Tanzimattan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi* (Birinci Basım,İstanbul:Akdeniz Yayıncılık, 1999) ,s.69.

kurulmuştur. Bu banka türk sanayi ve madencilerine kredi açmak, Osmanlı'dan devralınan devlet teşebbüslerini anonim şirket haline dönüştürüp %51'ini türklerin elinde tutmakla görevlendirildi. 1927'de teşviki Sanayi kanunu çıkarıldı. Girişimcilere geniş teşvikler sağlandı. Devlet eliyle bazı imtiyazlı tekeller (kibrit, sigorta) oluşturuldu.

Bu dönemde tarım sektöründe ise 1927 sayımına göre toplam nüfusun %67'si çalışıyordu. Tarım sektörü dış ticaret gelirlerinin %82,9'unu karşılamaktaydı. Türkiye'nin 1923 yılında ihracatındaki en önemli dört madde yaprak tütün (12.2 milyon\$), kuru üzüm (6.3 milyon\$), pamuk (3.7 milyon\$), tiftik, yün, ipek (3.4 milyon\$) idi.²⁰⁴ Tarım teknolojisi ülkenin değişik bölgelerine dengesiz dağılmıştı. Doğu ve Güney doğu anadolu tarım aletleri bakımından Batı ve Çukurova'dan geriydi. 1924 yılında ithalatın %25'ini gıda maddeleri oluşturmaktaydı. Çünkü verim düşüklüğü, doğal şartlara bağımlılık, ulaşımın sınırlılığı ve taşıma maliyetleri üretimin ilkel teknoloji ile yapılması hem içpazarın dar olan talebini karşılayamıyordu hemde ithalat yapılmasına neden oluyordu.

Sanayi sektöründe üretim yurt içi talebi karşılayamıyordu. Dönemin başında tekstilde bile ihtiyacının ¼'ü karşılanabiliyordu. 1927 sayımına göre 65.3 bin sanayi kuruluşunda 266.9 bin işçi çalışıyordu. Bunların %79'u üç veya daha az işçi çalıştıran esnaftı. Varolan sanayinin %60 dokuma ve gıda sanayi idi. İmalatın %75'i İstanbul, İzmir, Adana ve Bursa gibi belli yerlerde vardı. Cumhuriyet döneminde kurulan sanayinin %44'ü tarım ve evcil hayvanlar, %24'ü dokuma, %9'u kereste, %6, kimya sanayi, %5 kağıt karton, %3 inşaat, %2 maden %1'dir. Fabrika olarak 11 tekstil 4 yün, dokuma, cibali tütün fabrikası, istinye tersaneleri ve onarım işletmeleri mevcuttu. Bu dönemde yabancı sermayenin %10'u imalat sanayinde faaliyet gösteriyordu. Buna karşılık 100 yabancı şirketin 7 tanesi demiryolu 23 tanesi banka, 35 ticaret 12 imalat sanayi 11 tanesi belediye hizmetlerinde faaliyet gösteriyordu. Toplam yabancı yatırımların %65'i demiryolu, %16'sı ticarete idi. 1920'lerin başında Türkiye'de toplam banka sermayesi 91.8 milyon lira olan 23 banka ve bunun 17.8 milyon liralık kısmı 10 türk bankasına aitti. Osmanlı bankası piyasada belirleyiciydi. O dönemde yabancı banka çokluğu ve serbest kambiyo rejimi nedeniyle faiz arbitrajları yapıyordu

²⁰⁴H.Halil Vanlı, "Türkiye Dış Ticaretinin Yapısal Değişimi ve Ekonomideki Son Gelişmeler" Yeni Türkiye Dergisi.Sayı no 28:565-572, (Temmuz-Ağustos 1999), s.565.

ve bu yoldan banka kredilerinin artışı sağlanıyordu. Bu şekilde sanayinin ihtiyacı olan destek sağlanmaya çalışılıyordu.²⁰⁵

Dış ticarete Türkiye 1920'li ve 1930'lu yılların başında tarıma dayalı bir ekonomik yapı vardı. 1923'ten 1929'a kadar geçen sürede ihracat içinde sanayinin payı %8.6, tarımın payı %86.3, madencilik payı %4 tür. Bu dönemde ihracatın GSYH'ye oranı diğer ülkelere göre düşüktü, ithalat 1924'te %0.17 iken 1929'da %0.13'e gerilemiştir. Türkiye'nin ihracat yapısı ise tek bir malda değil çeşitlilik arz eden bir yapısı vardı. Ayrıca yabancı sermaye yatırım alanları daha çok hizmetler, ticaret, bankacılık ve belediye hizmetlerinde yoğunlaşmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ihracatta önemli bir değişiklik yoktu. İthalatta ise dönemin sonuna doğru madeni eşya ve makine ithalatının toplam ithalattaki payı 1924'te %11.82'den 1928'de %21.90'a çıkmıştır. Giderek ithal ikameci bir yönelim ortaya çıkmaktaydı. Yine ihracatta 1924'te '66 olan gıda ve tekstil payı %51'e düşmüş, ara malların payı %20'den %26'ya, makinalar ve motorlu taşıtların payı ise %4'ten %9'a yükselmiştir.²⁰⁶

Türkiye'nin dış ticareti aşağıdaki tabloda görülmektedir. Cumhuriyetin ilk 7 yılında ticaret dengesi devamlı açık vermiştir. bunun nedenleri ise savaş sonrası dönemde o zaman kadar kısıtlanmış ithal talebinin serbest bırakılması ve osmanlı döneminden kalan düşük gümrük tarifeleridir. Ancak dış ticaret dengesi Osmanlı devleti döneminden daha iyi bir gelişim göstermiştir. Çünkü bu dönemdeki ihracat temposu yüksektir. Türkiye'nin dış ticaretindeki en önemli ülkeler ise İtalya, İngiltere, Fransave ABD'idi. 1920'lerin sonlarına doğru Almanya'nın payı yükselmiştir.

²⁰⁵ Kazgan, a.g.e., s.78.

²⁰⁶ Fikret Başkaya, Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, (Birinci basım, Ankara: Birlik Yayıncılık., 1986), s.36-38.

Tablo7:Türkiye’de 1923-1930 Arası Dış Ticaret(Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE
1923	51	87	-36
1924	82	101	-18
1925	103	129	-26
1926	96	124	-28
1927	81	108	-27
1928	88	114	-25
1929	75	124	-49
1930	71	70	1

Kaynak:İ.Adnan Moldibi, Dış Ticarete Durum,1998, s.24

1.2 İkinci Dünya Savaşı Yılları 1930-1950

Osmanlı devletinden devralınan bir kısım yapı ve kurumların tasfiyesi ulusal bir ekonomi oluşturma yolunda 1923’ten beri sürdürülen çabalara rağmen ekonomik durum tatmin edici değildi. 1929 krizinin şoku ekonomiye yön verecek kurumların ve politikaların daha dikkatli bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır.

Özellikle ekonominin belirgin sorunları ve dünya krizinin ortaya çıkması ekonomide bir gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Dünya pazarlarında tarım ürünlerinin fiyatlarında aşırı düşümler, türk ihraç ürünlerinin fiyatlarına etki ederek ihracat gelirlerinde bir gerilemeye neden olmuştur. İthal malları içinde ise tüketim mallarının büyük yer tutması bu nedenle ithalatın kısılması gündeme gelmiştir. Bu şekilde ithal ikamesine dayalı sanayileşmenin temelleri atılmış oldu. Bu dönemde Türkiyenin ihraç ürünleri 1928’den başlayarak her yıl düşmüş ve 1928’den 1932’ye kadar %40 azalmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde dahi bu dönemde koruma politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Sermaye akımları durmuştur. Üretimi artmış olan tarım ürünlerinin yurt içinde işlenmesi daha çekici hale gelmeye başlamıştı.²⁰⁷

²⁰⁷ Sönmez, a.g.e., s.158.

1929'dan sonra dış ticarete ve dış ekonomik ilişkilerde söz konusu olmamış ve kontrollü kambiyo rejimine geçilmiştir. 1930-1931 yıllarından başlayarak Türk parasının değeri belirlenebilmiştir. 1930'da önce Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıkarılmış ve Merkez Bankası kurulmuştur. Cumhuriyet rejimi 1923'te kurulduğunda bir para otoritesinde yoksundu. Kendi Merkez bankası yoktu. Dolaşımdaki para sabitti. Altın standardı uygulanıyordu ve sıkı para politikası izleniyordu. Türk parası önce İngiliz sterlinine bağlandı sonra ise Fransız frangına bağlandı.²⁰⁸

1923-1929 arası sürekli dış ticaret açığı veren türkiye 1930'da bunu fazlalığa dönüştürmüştür. Dünya ticaretinin daraldığı, türkiyenin ihraç ürünleri fiyatlarında önemli düşüşler olduğu bir dönemde böyle bir fazlalığın ortaya çıkmasının nedeni ihracatın artışı değil ithalatın kısılmasıdır. İthalat değeri 1929 yılında 256 milyon dolardan bir yıl sonra 147 milyon dolara düşmüştür.

İhracatın GSYİH'ye oranı 1930'da 0.10 dan 1936'da 0.07'ye düşmüştür. 1937 ve 1938 yıllarında 0.08 olmuştur. İthalatın gayri safi milli hasılaya oranı 1930'da 0.10'dan 1936'da 0.06'ya düşmüştür. 1938'de 0.08 olmuştur. 1930'lu yılların başında Türkiye'nin ithalatında en büyük payı gıda maddeleri, kumaşlar ve diğer tüketim maddeleri oluşturmuştur. Bu malların ithalatının kısılması bir tarafta tüketim düzeyinde önemli bir düşüş olurken diğer taraftan ithal ikamesi yönünde bir etki yaratmıştır. Söz konusu yıllarda ihraç malları yapısında herhangi bir değişiklik olmadığı halde ithalatın yapısında ara malları lehine önemli değişimler olmuştur. Toplam ithalat içinde ara malları 1929'da %26 iken 1933'te %38, 1938'de %40 olmuştur. Yatırım malları ise sırasıyla %9, %13, %23 olmuştur. Tüketim malı ithali ise 1929'da %51 iken 1933'de %33, 1938'de %20 olmuştur.²⁰⁹

1930 yılından itibaren Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın ağırlığı artmıştır. Almanya ile ithalatımız 1932'de %25 iken 1935-1938 yılları ortalaması %46'ya yükselmiştir. İhracatımızdaki payı ise aynı dönemde %15'den %44'e çıkmıştır. Türk lirasının değeri yabancı paralar karşısında yüksek tutulduğu bir dönemde diğer ülkelere

²⁰⁸ Zeynep Rona, *Bilanço 1923-1998* (Birinci basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999), s.24

²⁰⁹ Başkaya, a.g.e., s.82-83

mal satmakta zorlanırken Almanya ile yaptığı ikili ticaret anlaşmaları nedeniyle bu ülkeye daha kolay mal satabilmiştir.²¹⁰

Dünya ekonomik krizi 1930'larda Türk tarımını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunu sonucunda düşük olan verimlilik iyice azalmış ekili alanlar daralmış, köylünün pazarla olan ilişkisinde iyice azalmıştı. En fazla etkilenen kesim ise dış pazara yönelik üretim yapan kesim olmuştur. Tarımsal girdi fiyatları ürün fiyatlarından daha az düşmüş, devlet tarımsal ürün fiyatları düşüşüne müdahale etmemiştir. Tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüşü hükümet ihracatı artırıcı bir çözüm olarak görmüştür. Bu dönem buğday ve tahıl fiyatları 1928-29'dan 1932-33'e %60 düşmüştür. 1930'ların sonlarına kadar aynı kalmıştır. Tütün, kuru üzüm, fındık ve pamuk gibi önde gelen ihraç ürünlerinin fiyatları da 1932-33'e kadar ortalama %50 gerilemiştir. Tarımsal fiyatlardaki bu düşüş mamul mal fiyatlarındaki gerilemeden daha fazla olduğu için 1928-1929 yıllarından 1932-1933 yıllarına kadar dış ticaret hadleri %25 gerilemiştir.²¹¹

Sanayi gelişimi bu dönemde özellikle krizden sonra olumlu bir gelişme sağlamıştır. Krizden sonra ithalatın artışı ara ve yatırım malları artışı ile yurt içinde sanayi üretiminde artışlar meydana gelmiştir. 1933-1940 aralığında yıllık 19 milyon lira kamu 8 milyon lira özel sektör olmak üzere yılda ortalama 27 milyon lira sanayi yatırım yapılmıştır. 1933-1939 arasındaki altı yıllık dönemde sanayi büyüme hızı %9 olarak gerçekleşmiştir. Sanayide büyüme hızı 1933-1939 döneminde 1923-1928 yılları aralığına göre %1.7 daha fazla olmuş, sanayinin milli gelirdeki payı ise %15.7'ye yükselmiştir.²¹² Ayrıca yine bu dönemde ithal ikameci yönelimlere bağlı olarak imalat sanayinde değişimler olmuştur. 1939 yılında imalat ve madencilik sektörlerinde devlet kuruluşu sayısı 20'yi geçmiyordu. 1938 yılında imalat sanayi, madencilik ve enerji alanlarında toplam 600 bin kişi çalışıyordu. Bu toplam istihdamın %10'u dolayındaydı. Aynı dönemde imalat sanayinde toplam istihdamın %75'i küçük ve orta ölçekli kuruluşlarda idi. Bu da sanayideki gelişmede kamu kadar özel sektörde yer aldığını bize göstermektedir.

²¹⁰ Vanlı, a.g.e., s.566.

²¹¹ Rona, a.g.e., s.34.

²¹² Başkaya, a.g.e., s.112.

1929 bunalımının hafifletilmesi ve ödemeler dengesinin güçlendirilmesi için diğer ülkelerin aksine kur politikasını kullanmıştır. Diğer ülkeler devalüasyona başvururken Türkiye liranın altın paritesini korumuş 1931-1934 yılları arasında dolar ve sterlin karşısında %40 değerlenmesine neden olmuştur. Dünya bunalımının yarattığı olumsuz fiyat hareketleri de ihracatın GSMH içindeki payını da azaltmıştır.

1933 yılında devletçilik uygulamasına yön veren birinci beş yıllık sanayi planı yürürlüğe konmuştur. Planın temel amacı şeker, pamuklu kumaş, un gibi “üç beyaz” ile kömür, demir ve akaryakıt gibi “üç siyah”tan oluşan temel ihtiyaç maddelerinin üretimine öncelik vererek bu alanlarda ithal ikamesi sağlamaktır. Böylece dışa bağımlılık azaltılacaktı.²¹³ Öncelikli yatırım yapılacak sektörler dokuma, maden işleme, kağıt kimya ve yapı malzemesi idi. Toplam yatırımlar 100 milyon TL olarak tahmin edilmişti. Bu yatırımın büyük kısmı iç kaynaklar ve 10.5 milyon sovyet kredisi, Karabük demir çelik işletmeleri için İngiltere’den 16 milyon ingiliz lirası alındı. İç kaynaklar her yıl 6 milyon İş bankası ve Sümerbank’tan elde edilecekti. Kurulan fabrikalar çok iyi teknoloji ile etkin bir üretim ölçeğinde kuruldu. Bu plandan sonra ikinci plan yapıldı.²¹⁴ Ancak ikinci dünya savaşı nedeniyle uygulanamamıştır. Birinci plan döneminde yıllık ortalama milli gelir artışı %60 olmuştur. Sanayi kesiminin milli gelirdeki payı artmıştır.

Büyük ekonomik bunalım ve ikinci dünya savaşı yılları hariç kişi başına yıllık ortalama artış %9-10 artmıştır. Bu da ekonomi politikalarındaki başarının ürünü olmuştur. Osmanlı borçlarının ödenmesi için ekonomi dışı kapanırken (ithalat/GSMH oranı %14.5’ten %7-8’e gerilemesi) dış ticaret fazlası elde edilmesi, ekonomik bunalımda fiyatların yarı yarıya düşmesini izleyerek 1935-1939 döneminde fiyat istikrarı sağlanmış ve yüksek gelir artış hızı bu dönemde gerçekleşmiştir. İkinci dünya savaşı yıllarında ise enflasyon ortaya çıkması dikkate değerdir.²¹⁵ Bu dönemle ilgili aşağıdaki tablo ekonomideki gelişimi bize göstermektedir.

²¹³ Rıdvan Karluk, *Türkiye Ekonomisi* (Beşinci Basım, Eskişehir: Beta Yayınları, 1997), s.205.

²¹⁴ Sönmez, a.g.e., s.35.

²¹⁵ Kazgan, a.g.e., s.91.

Tablo8: Türkiye'nin çeşitli ekonomik göstergeleri 1929-1948

							Gsmh%	Gsmh%
Dönem	Nüfus	GSMH	K.B.GSMH	Tarım	Sanayi	İhr/ith%	Yatırım	ithalat
1929-1935	2.1	3.2	0.7	-1.3	17.1	105.2	10.1	8.0
1935-1939	1.7	11.6	8.8	15.6	11.0	113.1	10.1	7.0
1939-1948	1.06	0.5	-0.07	1.0	-0.9	137.2	8.6	5.6

Kaynak:Gülten Kazgan,Tanzimattan 21.Yüzyıla...1999, s.91

1.3 Liberal Dönem 1950-1960

Türkiye'deki ekonomik gelişim bu dönemde yeni bir aşamaya geçmiştir .Bu dönemde daha kısa açık bir ekonomik yönelim gerçekleşmiştir .Savaş sonrası yıllarda uluslararası ilişkilerde de hem dünyada hem de Türkiye'de değişiklikler olmuştur .Avrupa ekonomileri, savaşı kazanan ve kaybeden ülkelerin hepsinde, insan gücü ve altyapı bakımından harap durumdaydı .Tüm Avrupa ekonomileri büyük borç altına girmişlerdi. Buna karşılık ABD savaş sırasında sanayisini hızla geliştirmiş,büyük sermaye birikimi elde etmişti. Bu nedenle savaş sonrası ilişkilerde birinci güç konumuna gelmiştir. ABD, o dönemde yardım yapacağı ülkelere serbest ticarete açık özel girişim ve rekabete dayalı Pazar ekonomisi izlenmesini istiyordu ve vereceği yardım ve kredilerin dağıtımında bu tür politikalar izleyen ülkelere öncelik vereceğini duyurmuştu.

Türkiye'de bu dönemde Amerika'nın isteklerine uygun bir şekilde daha liberal bir ekonomi politikası izlemiştir. Türkiye çok partili sisteme geçişi ile birlikte, dünya ilişkileri daha sıklaştırmışiktisadi işbirliği ve gelişme Teşkilatı (OECD) Dünya Bankası (IBRD) ve Uluslararası para fonuna (IMF) üyelikle liberal düşünceler gelişmeye başlamıştır. ²¹⁶Bu donemde İkinci dünya savaşından sonra genişleyen dünya ekonomisi, artan dış ticaret hacmi ve sanayi malları fiyatlarındaki gerilemeye ilave biriken büyük döviz rezervleri Kore savaşı konjonktürü nedeniyle artan tarımsal fiyatlar sağlanan dış yardım ve krediler traktör başta olmak üzere ithalat olanaklarını artırmış ve ekonomik

²¹⁶ Rona, a.g.e., s.73.

gelişme için uygun bir ortam oluşturmıştır. Tarımsal gelişmeye dayalı bu dönemde 1950-1953 yılı arası tarımsal ürün artışını rekor seviyelere çıkarmıştır. 1950 yılından 1954 yılına kadar tarımsal ürün artışı %12.2 seviyesine çıkmıştır. Hava şartlarının çok iyi olması dış yardım ve kredilerle sağlanan traktörlerle tarımda makineleşme sağlanmış. Yeni topraklar tarıma açılmıştır. 1948 yılında 1756 olan traktör sayısı 1953'te 35000'e 1955'te bine 1960'ta 42.1 bine çıkmıştır. 1950 yılında 13.9 milyon hektar alan ekili tarım alanı 1960'ta 24 milyon hektar alana kadar yükselmiştir. 1950-55 arasında 55 sonrasına göre daha fazla tarımsal alan tarıma açılmıştır. Traktörle işlenen alan 1950'de 1.2 milyon hektar alan iken 1960'ta 3.2 milyon hektara yükselmiştir. Ancak 1950'den 1954'e kadar tarımsal ürün artışı ülkede tarım ürünü sıkıntısı olmamasına rağmen enflasyonun ortaya çıkmasına engel olunamamıştır. Enflasyon baskısının altında büyük üretim artışlarına rağmen hem buğday, arpa gibi yiyecek üretiminde hem de sanayi maddesi ürünlerde hektar başına verim yeterli şekilde artırılmamıştır. Üretim artışının temel sebebi ekilebilir alanların artışıdır. Hızlı makineleşme yardımıyla ormanlık, mera veya kıraç yamaçlar gibi alanların tarla tarımına alınması ve ilave edilen arazinin tarım için gittikçe daha az elverişli olması verimin artmasına engel olmuştur.²¹⁷

Tarımsal verimin düşmesine bağlı olarak tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesi gerekirken Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla tarım fiyatlarının desteklenmesi ve gerçekçi olmayan döviz politikası nedeniyle getirilen traktörler çiftçiye ucuza mal edilmişti. Bu işe enflasyonist baskının ortaya çıkmasında etkili oldu. Bu desteklemeler bütçe açığını artırmış 1950'de GSMH'nin 0,5'i olan bütçe açığı 1954'te %1.1'e çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1946 yılında GSYİH'nin %45.6'sı tarım sektöründe üretilirken bu oran 1959'da %37,5'e gerilemiştir. 1946'da 15 yaş ve üzeri istihdam 8.1 milyon kişinin %84,6'sı tarımda çalışırken 1959'da tarımın payı %74,3'e gerilemiştir. Tarımda makineleşme nedeniyle ortaya çıkan işgücü fazlası kente göçü doğurmuş ve kentlerde hızlı bir nüfus artışına neden olmuştur. 1927-35 döneminde %2,9 olan kent nüfus artışı 1950-55'te %7,4'e çıkmıştır.

Bu dönemde sanayileşme uygulanan politikalar nedeniyle daha da artmıştır. 1954 yılı ve izleyen yıllarda ithalatın krediler kısınlınca düşmeye başlaması içi ticaret hallerini hızla sanayi lehine çevirmiştir. Dış konjonktörün tarım aleyhine ve

²¹⁷ Sönmez, a.g.e., s.92.

sanayi lehine değiştirdiği fiyatlarda bu eğilimi desteklemiştir. Nüfus artış hızlanması kentleşmenin ivme kazanması ve tarımın pazara açılması iç pazarı genişletmiştir. Bunun üzerine kentlere göç eden iş gücünü düşük ücretle çalıştırma imkanı ortaya çıkmıştır. Yurt içinde kredi genişlemesi ve dışardan borçlanma olanaklarının özel kesiminde sermaye birikimini genişletmesi şirket ortaklığı ve know-how anlaşmalarında teknoloji sorununa çözüm getirmesi bu bağlamda etkili oldu.²¹⁸

1953 yılında sonra kendini hissettirmeye başlayan döviz sıkıntısı ve 1954 yılının kötü hasat sonucu ithalatta önemli bir gerileme başladı. İthalat olanaklarının daralması iç dönük sanayileşme yönündeki baskıyı da artırmıştır. İthalattaki kısıtlamalarla bazı malların ithal ikamesi bu dönemde başlıyordu. Bu dönemde özel sektörün sanayi yatırımlarda artışı dikkat çekicidir 1950 de özel sektör yatırımları %43'te 1959 da %69 'a yükselmiştir.²¹⁹ Kamu sektöründe büyümesini bu dönemde devam ettirmiştir . İmalat sanayinde toplam artış 1947-1953 arasında %5,6 1954-57 arası %13,7 dır.1958'de ise istikrar programı sonrası yavaşlamıştır.1958'de %2,8 düşüş 1959'da %2,7 artış göstermiştir.1950-1959 döneminde büyük imalat sanayinde gerek katma değerde gerek çalışanlar da kamu ve özel kesimde tüketim mallarının ağırlığı %65 in üzerindedir . Ara mallarının payı kamu katma değerinde %17,7 özelde %26,9 yatırım mallarının payı ise sırasıyla %9,1 ve %7 dır . Aynı dönemde toplam imalat katma değerinin %51,5 i vetoplam istihdamın %41,8 ı kamu tarafında gerçekleştirilmiştir.²²⁰

Türk lirasına uygulanan ve gerçekçi olmayan resmi kur politikası, dış ticareti güç bir çıkmaza sokmuştur.1950 de 22,3 milyon dolar dış ticaret açığı 1952 de 193 milyon dolara çıkmıştır. Dışa açılmayla Merkez Bankası rezervlerinin üç te birini bu dönemde kaybetmiştir.1950 de 262 milyon dolardan 1953'te 396 milyon dolara yükselen ihracat 1958 de 247 milyon düzeyine düşmüştü.1950'de ithalat 252 milyon dolardan 1952 de 485 milyon dolara çıkmıştır.1953!ihracat doruk noktasına çıkmıştır.

Kore savaşından kaynaklanan yurt dışı talebin azalması ile azalmaya başlamış 1960 sonrasına kadar da aynı düzeyine çıkamamıştır. İthalat o dönemde döviz kıtlığı nedeni ile satıcı kredileri ile ve dış yardımlarla finanse ediliyordu. 1955 sonuna kadar

²¹⁸Kazgan, a.g.e.,s.102

²¹⁹Başkaya, a.g.e., s.137

ithalat canlı bir düzeyde tutuldu. 1920'li yılların başından beri sanayi politikası açısından değişmeyen 5-6 kalem ve ihraç mal ile (tütün , pamuk , incir , fındık , kuru üzüm) yeterli ihracat artışının sağlanamayacağı ortadaydı.²²¹ 1953'ten sonrası ithalat liberasyonunda bu tarihten sonra ithalata kısıtlamalar getirilmiştir .İthalat ve ihracat çeşitli izinlere bağlanmış ithalat ve ihracat farklı döviz kurları uygulanmıştır .Sanayi politikası açısından sanayide makine ve yedek parçaların ve bir çok ana malın yurt dışından getirilmesi ülkeyi ithalata bağımlı hale getirmiştir .Dönem boyunca ucuz döviz politikası sonucu resmi kur üzerinden ithal malları iç pazarda yerli üretimde daha ucuz olmuş buda ithal mallarını yurt içinde yerli üretimden daha ucuz hale getirmiştir .İthal talebinin büyümesi yapay önlemlerle kısıtlanmıştır. İhracat dış alıcı bakımından pahalı olması ihracat talebinin düşük kalmasına neden olmuştur.²²²

1950-1960 dönemin yabancı sermaye girişi çıkarılan yasalarla desteklenmiştir.1950'den sonra çıkarılan yabancı sermayeyi teşvik yasalarıyla yabancı sermaye getirilmek istenmiştir. Ancak bu dönemde istenen düzeyde giriş sağlanamamıştır.1950-1960 toplam 101 milyon dolar dolaysız yabancı yatırım gelmiş. Bunlar çeşitli ortaklıklar kurarak özel sınai girişimin kısmen de olsa teknoloji , sermaye , yönetim gibi sorunlarını aşmasına yardımcı olmuştur .Örneğin AEG-Eti Türk Hoechst , Türk Philips, Türk Traktör, Unilever, General Electric gibi...Bu dönemde esas artış dış yardımlarda gerçekleşmiştir .Dış yardım alınan ülkelerin başında ABD geliyordu. 1 milyar dolardan fazla dış yardım alınmıştır, bunun o dönem ihracata oranı %30,3 e kadar çıkmıştır .Soğuk savaşın etkisi ile alınan yardımlardan teknik yardımların %10 u ekonomik yardımların %6,8'i sanayide kullanılmıştır .Özellikle sektöründe sağlanan yabancı sermaye girişi diğer ülkeler oranla düşük kalmıştır.²²³

1950 yılında ithalatın yaklaşık %46 sı yatırım malları %33,4 u hammadde ve ara mallardan oluşmaktaydı. Tüketim mallarının ithalat değerindeki nispi payı %20 i du. Dönemin sonuna doğru %10 inmiştir. Bu tüketim mallarının yurt içinde üretimin in artmasından çok döviz sıkıntısı nedeniyle ithalata getirilen kısıtlamadan kaynaklanmıştır. Söz konusu dönemde ithalatın önemli bir bölümü makina ve yapı

²²⁰ Rona, a.g.e., s.75.

²²¹ Kazgan, a.g.e., s.100.

²²² Sönmez. a.g.e., s.168.

²²³ Başkaya, a.g.e., s.136.

malzemerinden kaynaklanıyordu. Aynı dönemde ihracat gelirleri tarım ve hayvancılık ürünlerine bağlanmıştır. Toplam ihracattaki payı %93 tür. Sanayi ürünler %5 in altındadır. Sanayi maddesi olarak ifade edilen ürünler ise daha çok basit Dönüşümlerden geçmiş tarım ürünleridir. Madencilik ise ihracatta %5,6 paya sahiptir.²²⁴

1950 lı yıllarda ılımlı bir enflasyon artışı ortaya çıkmıştır. 1950-53 yılları arasındaki tarımsal ürün artışı ve dış krediler açık finansman politikası benimsenmiş olmasının toplam talepte olusturduğu artış, enflasyonu fazla etkilemezken bu dönemden sonra tarımsal ürün düşüşleri ve ithalatta kısıtlamalarla, oluşan arzda azalış enflasyonu artırmıştır.. 1950 yılında %20 bandına çekmiştir.²²⁵

Dünya bankasından yeni kredi girişi olmaması ve dış borç yükünün artması 1958 de Türk Lirasının devaluasyonu ile 1\$ = 2,8 TL'den 9 liraya çıkmış ve IMF ile istikrar programı imzalanmasına neden olmuştur. 1958 de 256 milyon dolar vadesi geçmiş borç vardı. IMF ile yapılan anlaşma ile 420 milyon dolar borç ertelendi, 359 milyon dolar da yeni kredi alınmıştır. İthalatın satıcı kredileri ile finansmanı sona erdirildi ve sadece bankalararası kredi mektubu kullanılması kabul edildi. Bütçe açığı bütçe harcamaları , Merkez bankası kredileri , kitlerin cari ve yatırım harcamalarına sınırlama getirildi. İthalatın düzenli bir şekilde işlemesi ekonominin çalışması için gerekli hammadde ve yedek parçaların öncelikle ithalinin sağlanması ve kıt döviz kaynaklarının lüks tüketim malları ithalatına gitmesinin önlenmesi ve ithalatın üç aylık programlarla sınırlı şekilde verilecek ithal izinleriyle yapılması kararı alındı. Ayrıca kit fiyatları %20 artırıldı. Kamu maaş ve ücretleri %40 oranında artırıldı. Bu döneme ait çeşitli ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmektedir. Sanayi tarım ve GSMH artışı dönem başında yüksek iken yukarıda ifade ettiğimiz nedenlerden dolayı dönemin ortalarından itibaren düşmüştür. Yinede belirli bir gelişmenin sağlandığı görülmektedir.

²²⁴ Vanlı, a.g.e., s.567.

²²⁵ Aslan Eren, "Türkiye'de Enflasyon'un Temel Kaynakları ve Çözüm Yolu" **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı no 27:204-219, (Mayıs-Haziran, 1998), s.206.

Tablo9: Türkiye'nin 1950-1960 Arası Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE
1950	263	286	-22
1951	314	402	-88
1952	363	556	-193
1953	396	533	-136
1954	335	478	-144
1955	313	498	-184
1956	305	407	-102
1957	345	397	-52
1958	247	315	-68
1959	354	470	-116
1960	321	468	-148

Kaynak:İ.Adnan Moldibi, Dış Ticarete Durum, 1998, s24

Tablo10: Türkiye'nin 1950-1961 Arasında Ekonomik Göstergeleri

	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Dönem	Nüfus	Gsmh	Tarım	Sanayi	Enfl.	Yatır.	İç tassr	İhr-ith	Dışborç/ihr
1950-1953	2.78	11.3	12.2	10.5	4.0	11.3	8.8	61.9	9.6
1954-1958	2.85	4.1	3.0	9.3	13.3	13.9	12.2	86.8	31.0
1959-1961	-	3.1	-1.5	5.2	8.6	15.4	12.4	70.5	28.5

Kaynak:Gülten Kazgan,1999, s.110.

1.4 Planlı Dönem 1960-1980

Türkiye bu dönemde ekonomisinde belirli bir aşama kaydetmiştir. Ekonomide kendi kendine yeterlilik elde etme amacı bu dönemde sürmüştür. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadar Türkiye'de izlenen sanayileşme politikası temelde ithal ikameci sanayi politikası olmuştur. Kuruluş yıllarında koruma politikasında özerkliğin olmayışı nedeniyle dönemin iç ve dış siyasi koşulları nedeniyle ithal ikamesi sınırlı kalırken mamül madde ithalatı artmıştır. Ancak bu durum o dönem için tarihi koşullardan ileri geliyordu. Bir sanayileşme politikası olarak tam anlamıyla uygulaması gerçekleştirilemedi. Ancak 1960-1980 döneminde devletin dolaysız müdahalesiyle ithal

ikamesi gerçekleştirilmiştir. Devlet doğrudan ithal ikamesi amacıyla sanayiler kurmuş ve bu sanayilerin ürünlerini ithalata karşı korumasını sağlamıştır.

Bu dönemde Türkiye’de diğer gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı gibi ithal ikameci sanayileşme politikalarıyla uzun vadede sanayileşmiş bir ülke statüsüne kavuşmak istiyordu. Bu politika çerçevesinde uzun vadeli sanayileşme açısından bakıldığında ekonomiye belli bir maliyet oluşturduğu söylenebilir. Bu maliyet ekonomisini uzun vadeli bir perspektif içinde maliyet yapısını yeniden şekillendirmek amacıyla uygulanan politikaların ekonomide doğuracağı sonuçlardır. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu tür bir sanayileşme stratejisini mutlaka uygulamışlardır. Bunun uygulanması için sanayi planlarına başvurulmuştur. Amaç kuruluş ve güçlenme asamaşında dikkatli bir şekilde seçilmiş sanayileri korumak ve bunun gerektirdiği yüksek maliyetleri en aza indirmektir. Türkiye’de bu dönemde sanayi planları ile sanayileşmesini gerçekleştirmeye çalışmıştır.²²⁶ Ancak Türkiye bu sanayileşme planlarında tam bir bilinçle hareket etmemiştir. Bu dönemde özellikle 1980 yılından sonraki dönem için bir kapasite yaratılmıştır. Ekonomide uygulanması gereken bir geçiş döneminden sonra korumaya kesin olarak son vermek bu süre içinde korumadan yararlanmış her sanayi kuruluşunun uluslararası rekabete dayanabilir güce ulaştırılmasıdır. Ancak Türkiye’de ithal ikamesi tam bir uzun vadeli perspektifle ele alınamamıştır. 1930’lu yıllarda sanayileşme stratejisi dönemin koşullarının ürünüydü. 1960’ların başından itibaren uygulanan politikalar ise geniş bir ufuk içinde değil, döneme göre değişen araçlarla ödemeler dengesi bunalımlarında döviz harcamalarını kısıtlamak siyasi baskı gücü gösteren sanayi dallarını korumak için uygulanmıştır.

Bu dönemde uygulanan politikalarla özel kesimin ülke içinde gelişmesine imkan sağlamıştır. Bir girişimci sınıfı oluşturma düşüncesi bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 1950 yıllarında zenginleşen büyük toprak sahipleri yabancı şirketlerin temsilciliğini alan tüccarlar genişleyen eğitilmiş insan gücü tabanından gelen meslek sahipleri yeni sanayi girişimcilerini oluşturdular. Getirilen vergi kolaylıkları da holdingleşme sürecini başlattı. Kentlerde ortaya çıkan orta yüksek gelirli sınıfın talep yapısına uygun biçimde özel sanayi dayanıklı tüketim malları alanında yabancı sermaye

²²⁶ Sönmez, a.g.e., s.173.

ortaklığı lisans veya know-how anlaşmalarıyla Kit'ler dışında büyük sanayi girişimleri kurulmuştur.²²⁷

Sanayi planları bu döneme damgasını vurmuştur. 1963 yılında birinci beş yıllık sanayi planı hazırlanmıştır. 15 yıllık bir perspektifin ilk 5 yıllık planı olarak saptanmıştır. Birinci planda 1950'lerde tarıma verilen önceliğin aksine tarım sanayi arasında dengeli bir gelişmenin sağlanması kırsal kesimde yaratılacak istihdam olanakları ile kente göçün kontrolü ve sanayileşmede ithal ikamesi yaklaşımının sürdürülmesi amaçlanmıştır.²²⁸ Sanayi planı kamu kesimi ve yatırımları için zorunlu hedefler özel kesim yatırımları için yol gösterici olmuştur. Yani kamu kesimi kendisi için zorunlu olarak konulan hedefleri gerçekleştirecek özel kesime kendisi için konulan hedefleri gerçekleştirmeye mali teşvikler ve koruma politikası düzenlemeleriyle özendirilecekti.

Birinci beş yıllık plan döneminde diğer yıllar ile karşılaştırılınca istikrarlı ve gelişmenin yüksek olduğu bir dönem karsımıza çıkmaktadır. 1963-67 arasında büyüme hızı %6,8 olurken yatırım oran GSMH'nin %14-15 in başlayarak %20-21 oranına GSMH'nin kadar çıktı. Kamu harcamalarında 1963 yılına kadar %3'ün altında kalırken 1964 ten itibaren yükselerek 1969 yılında %4,4'e varmıştır. Bu dönemde enflasyon hızı yıllık ortalama %5'te kalmıştır. Sanayide büyüme hızı %16,6 tarımda %37'ye çıkmıştır. İhracatta ise dönem boyunca belirgin bir artış olmamıştır.²²⁹

Dönemin dış ticaret politikası temelde tarım ve imalat sanayini geliştirme hedeflerine göre düzenlenmiştir.. İç piyasayı yerli üretime açık tutmak amacıyla üretim düzeyi yeterli miktara varan malların ithalatı yasaklanıyor denetimli kambiyo rejimiyle mal ve hizmet ithalat/ihracat hareketleri de denetlenirken katlı-kur sistemiyle serbest kur fiyatlarının etkenliği iyice sınırlandırılmıştır.

²²⁷ Kazgan, a.g.e., s.115.

²²⁸ Rona, a.g.e., s.76.

²²⁹ Kazgan, a.g.e., s.115.

Bu dönemde resmi yardımlar ve dış kredilerde yüksek olmuştur. Bu dönemin ilk yarısına ait veriler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo11: Türkiye'nin Çeşitli Ekonomik Göstergeleri 1960-1970 (%)

YIL	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Büyüme	3.7	-1.6	6.1	7.7	5.1	4.6	10.2	6.2	6.7	6.2	5.8
Yatırım	15	15	14	15	14	15	16	17	18	20	21
Enflas.	5.1	3.2	5.4	4.4	1.4	7.6	5.1	7.3	5.1	5.4	6.1
Büt.Açğ.	2.3	2.6	2.4	2.6	3.1	3.6	3.1	2.9	3.1	4.4	3.3
İhracat	-7.4	8.6	9.3	0	9.6	10.6	3.1	7.3	-5.9	7.8	9.5

Kaynak: Atilla Sönmez, Doğu Sya Mucizesi ve Bunalımı,2001, s.113

Özellikle enflasyon açısından da 1960'lı yıllar başarılı sayılabilir. Bunda sanayi planında hiç öngörülmeyen işçi dövizleri önemli yer tutmaktadır.Almanya'ya giden ilk işçilerinin Türkiye'ye gönderdikleri dövizlerle o dönemde gerekli olan yapısal reformlar ile 1960'lardaki yüksek büyüme hızı tutturulabildi. Enflasyon düşük oranlarda seyretti. Ancak 1964-65 ten başlayarak para ve maliye politikalarındaki gevşeme iç fiyatlarda yükselme sabit döviz kuru ve ithal kısıtlamalarına dayanan dış ödeme politikası 1966-67 den itibaren ekonomiyi çıkmaza soktu 1967' den başlayarak dış borç ödemelerinde güçlük baş gösterdi. Hükümet ithalatı kıstak yoluna gitti 1970'e doğru bir devalüasyon kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde 1 \$ 9 tl'den 14 TL'ye düştü. Bu devalüasyon diğer politikalarda bir değişiklik olmamasına rağmen 1970'den itibaren ihracatı yükseltti. 1970'de 588 milyon dolardan 1972 de 885 milyon dolara 1973 te 1.320 milyon dolara yükseldi. Ulusal rezervler 1970 sonunda 451 milyon \$ dan1973 sonunda 1.986 milyon dolara yükseldi.

Bu dönemin ikinci alt donemi olan 1970-80 dönemi hem Türkiye'nin hemde dünyanın politik ekonomik toplumsal ve teknoloji değişikliklerinin ortaya çıktığı dönem olmuştur. 1970-76 dönemi Türkiye'de yoğun bir ithal ikamesi dönem yaşanmıştır.Türk ekonomisi yoğun bir biçimde üretim malları, üretirken aramalı ve temel tüketim sanayi

sektorlerinin yurt içinde ikamesine yönelmiş ve kamu sektörü önceliğinde hızlı bir yatırım programı uygulamıştır.²³⁰

Türkiye 1970-74 arasında birinci petrol krizine kadar yükselen düzeyde reel GSMH artışı yaşamıştır. %7 yılda ortalama büyümüştür. Yurt içi tasarruf ve yatırım oranları eşitlenmiştir. İhracatın ithalata oranı düşsede turizm gelirleri açığı kapatmaya başlamıştır. 1974 ten itibaren ekonomide sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Petrol fiyatlarında (3,7\$ varil başına 11,65\$) ki 4 kat artmış 1973 te 222 milyon \$ olan ithalatı 1974 yılında 764 milyon \$ dolar 1977’de 1,471 milyon dolara yükselmiştir. Dış ticarete 1972-77 dönemindeki ithalat artışının 800 milyon dolarlık kısmı reel artış olmuş. Gerisi sanayi mallarındaki fiyat artışlarından kaynaklanmıştır. Türkiye bu durumda harcamaları kısmamış hem iç kaynaklarla Merkez bankasından kullanılan kredi 1972 de GSMH’nin %2 1977’de %10,6 düzeyine çıkmıştır. Uluslararası bankalar da çok düşük faiz oranları ile borç vermişlerdir.²³¹ Bu nedenle Türkiye’nin borçlarında önemli oranda artış ortaya çıkmıştır. 1973 de 3,3 milyar dolar olan uzun vadeli dış borç 1977 de 11,5 milyar dolar 1973’ten 1977 iç borçlar 6,1 milyar dolar çıkmıştır. Dış borçlanmayla sağlanan kaynaklar rekabet gücü olan ihraç edilebilir mal ve hizmet üretimine yönelmediği için 1977’den itibaren ödemeler dengesinde çok ciddi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Borçlanmada 1975-77 arası GSMH de iç kaynak dengesinde % 6’dır. Bunda da kamu kesimi borçlanma gereğinin artışının etkisi olmuştur. İthalatın GSMH’ye oranı %12,6 çıkarken ihracatın GSMH oranı % 4 e gerilemiştir.

Petrol fiyat artışları ile ortaya çıkan GSMH kaybı ticaret hadlerinde bozulmasıyla 1974-76 arasında %7,1 bu dönemde 24 gelişmekte olan ülkede ise 4,2 olmuştur. Ancak bu ülkeler ekonomilerinde 1970’lerin sonlarına doğru çeşitli önlemlerle dış ticaret açıklarını %2’ye indirmişlerdir. 1977 yılında ithal ikameci modelin sonuna yavaş yavaş gelinmeye başlamıştı. Özellikle aşırı değerli döviz kurunun ihracatçı sektörler açısından yarattığı dengesizlikler, sanayinin kullandığı döviz kendi iç dinamiği ile kazanamaması sonucunu doğurmuştu. Ulusal ekonomi yüksek enflasyon, yüksek kamu finansman ve cari işlemler açıkları ve negatif büyüme hızları ortaya

²³⁰ Yeldan, a.g.e., s.38.

²³¹ Kazgan, a.g.e., s.121.

çıkarmıştı. Büyüme hızı %0.05 olmuştur.²³² Türkiye'nin dış ticaret açıkları GSMH'nin %7,1'ine ulaşmıştı. Devlet ekonomide ortaya çıkan döviz sıkıntısı nedeni ile dövize çevrilebilir mevduat(Convertible Turkish Lira deposits) uygulamasını başlattı.

Bu uygulama ödemeler dengesindeki güçlüklerle karşılık bir çare olarak görüldü. Sabit kur politikasıyla hazine adına merkez bankasına yurt dışından borçlanarak alınıp Türk bankalarına yatırılan döviz hesapları için kur garantisi veriliyordu. Bu uygulama borç alan içinde borç veren içinde çok karlı idi. Banka aldığı döviz Merkez Bankasına devredip Türk lirası Merkez bankasına borçlanıyordu. Hiçbir kur riski olmadan kredi veriliyordu. İşadamları için ise yabancı kaynaktan alınan fazla doların karaborsadaki fiyatı yükseldiğinde çok fazla kar sağlanıyordu. Böylece bu uygulamaya talep artmıştı. Alınan borçlar yüksek değeri nedeni ile mark ve İsviçre Frangı idi.²³³

Dünya bu dönemde stagflasyonla mücadele edip harcamalarını kısırkken Türk ekonomisi devlet eliyle daha fazla harcamaya yöneltiliyordu. Alınan borçların kısa vadeli ve gelir yaratıcı yerlerde kullanılmaması döviz üzerinde baskı oluşturmaya başladı. 1978'de vadesi gelen borçlar 1.38 milyar dolar dövize çevrilebilir mevduat 1.51 milyar dolardı. Döviz kıtlığı nedeni ile mal mukabili ithalat yapılmak zorunda kalınıyordu. Toplam vadesi gelen borç 4.84 milyar dolar idi. Bu dönemde artık ortaya çıkan harcama darlıkları ithalatın ve ihracatın GSMH'ye oranını düşürmüştü. Yapısal bozukluklar iyice kendini belli etmeye başlamıştı. 1979'da IMF ile yapılan anlaşma ile 1 \$=25 TL düzeyine düşürüldü. İthalatta damga vergisi yükseltildi. Mevduat faizleri yükseltildi. DÇM'lere kur garantisi kaldırıldı. Döviz çıkışı kısıtlandı. KİT fiyatları artırıldı. Haziran 1979'da 1\$ 47 lira oldu. Enflasyon 1978'de % 53'e 1979'da %64'e yükseldi. GSMH artış hızı 1979'da %-0.5 oldu. 1980de %-2.8 oldu. Kısa vadeli özel dış borçların 2.8 milyar dolarlık kısmı uzun vadeli dış borca dönüştürüldü. Toplam dış borçlar 13.6 milyar dolar düzeyine çıktı.²³⁴

1960 dönemi içinde ihracatta özellikle ithalatta değişmeler olmuştur. 1960 yılında %0.26 olan Türkiyenin dünya ihracatındaki payı 1973'te %0.24' 1979'da ise

²³² Yeldan, a.g.e., s.43.

²³³ Sönmez, a.g.e., s.121-122

²³⁴ Kazgan, a.g.e., s.133

%0.14' e gerilemiştir. 1963 yılında ihracat 368 milyon dolar ithalat 688 milyon dolar olmuştur. Aynı yıl dış ticaret dengesi %34 oranında artarak 320 milyon dolarlık açık vermiştir. Bu dönemde ithalatı ihracatı karşılama oranında düşümler olmuştur. 1962'de %61.5 düzeyinden 1963'de %53.5'e düşmüştür. 1960-1980 dönemi arasında dış ticaretin başlıca sektörleri tarım hayvancılık 1963'te %79.4 1967'de %81.6 1972'de %68.6 1977'de %59.4 ağırlığa sahip olmuştur. Toplam ihracatın içinde madenciliğin payı ise 1963'te %3 1967'de %4 ,1972'de %4 1977'de %7.2 olmuştur. Sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı 1963'te %17.6 1967'de %14.3 1972'de %27.4 1977'de %33.4 olmuştur. İthalatın sektörel dağılımı olarak yatırım mallarının 1960 yılında ithalatı %52.2 oranından 1980'de %20'ye düşmüştür. 1960 yılında toplam ithalat içinde %9.5 payı olan tüketim malları ithalatı 1980'de %2.1'düşmüştür. hammadde ve ara malı ithalatı ise 1960 yılında %38.3'ten 1980 yılında %77.9'a yükselmiştir.²³⁵

Türkiye'nin dünya ile entegrasyonu sürecinde bu dönem büyük önem arz etmektedir. Ancak diğer ülkelerin yaptığı gibi ithal ikameci sanayi politikası tam anlamıyla uygulanamamıştır. Türkiye'de ithal ikamesinin uygulanışında öncelik tam olarak ihraç sektörlerinin seçilip desteklenmesi şeklinde olmamıştır. Bunda ithal ikameci sanayileşme modelinin bir amaç olarak ele alınması etkili olmuştur. Bu nedenle ithalat ve ihracat arasında sürekli dengesizlik ortaya çıkmıştır. Ayrıca planlama politikasının tam bir planlama olarak değil rasgele bir süreç olarak ortaya çıkması Türkiye'nin zaman içinde yatırım ve ara malları düzeyinde dışa bağımlılığını artırmıştır. Türkiye belirli bir ithal ikameci sanayi kurmuş ama sanayileşememiştir. Bunun nedeni ithal ikamesinin, sanayileşme politikasının bir aşaması haline getirilmesidir.²³⁶

²³⁵ Vanlı, a.g.e.,s.567.

²³⁶ Başkaya, a.g.e., s.144-145

Tablo12: Türkiye'nin çeşitli ekonomik Verileri 1971-1980

Yıl	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Büyüme	7.0	9.2	4.9	3.2	6.1	9.0	3.0	1.2	-0.5	-2.8
Yatırım.	19.7	20.8	20.4	19.0	21.5	24.6	25.9	22.6	21.0	19.6
Enflas	16	18	20	30	10	16	24	53	64	107
Büt.Açğ	3.4	2.1	2.0	5.1	6.1	6.6	10.6	7.9	8.9	9.9
İhracat	15	31	49	16	-9	39	-11	30	-1	29

Kaynak: Atilla Sönmez, Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı, 2001, s.115.

1.5 Dışa Açık Dönem 1980-2000

Küreselleşme sürecinde dünya üzerinde ekonomik entegrasyonunu en iyi şekilde sağlamaya çalışan Türkiye 1980 sonrasında bu amacına yönelik olarak adımlar atmaya çalışmıştır. Ocak 1980'den başlayarak yapılan köklü iktisat politikası değişiklikleri nedeniyle Türk ekonomisinin bugünkü yapısı ve işleyişini anlamak için 1980'li yıllar iyi bir şekilde incelenmelidir. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin kesintisiz uyguladığı ithal ikamesi politikasından vazgeçildiği bir dönem olmuştur. Bir yandan ekonominin geleceği açısından o zamana kadar hayal edilemeyecek olanakları gerçekçi seçenekler haline getirirken, diğer yandan kamu maliyesinde düzensiz ve disiplinsiz yönetim 1977'den itibaren enflasyonun şiddetlenmesine ve kronikleşmesine yol açarken dışa açılma sürecini başlatan buna yönelik adımlar atan Türkiye bu şansını son iki on yıl içinde çok sınırlı bir şekilde kullanabilmiştir.²³⁷

Türkiye bu döneme 24 Ocak 1980 kararları ile başlamıştır. Türkiye ithal ikamci dönemin son yıllarında büyük döviz sıkıntısı içine girerken eski politikalarla döviz gelirleri elde edilemeyeceği anlaşılmıştır. 1980'li yılların başında dünya piyasasında tarım ürünleri dış ticaret hadlerindeki şiddetli gerileme nedeniyle, artık tarımsal ihracat geliri artışıyla yeterli döviz kazanma imkanı kalmamıştır. Bundan dolayı ihracat artışının sınai mamullere ve hizmetlere dayandırılması gerekmiştir. Özel sanayideki büyük atıl kapasiteler, taze dış krediler ve gitrdi ithalinin kolaylaşması sayesinde

²³⁷ Sönmez, a.g.e., s.126,

harekete geçirilmesi düşünülürken bu şekilde ihracatın artırılarak döviz gelirlerinin artırılması sağlanacaktı.

24 ocak kararları diye anılan 1980 dönüşümünün temel amacı bir yandan ulusal ekonominin birikim ve kaynakların dağılım mekanizmalarında pazar fiyatlarının belirleyici unsur oluşturması, diğer yandan da mal ve hizmet ihracatını artırmaya yönelik yoğun bir devlet desteği ile sürdürülen dışa açılma stratejisidir. Bu genel strateji altında imalat sanayinin ihracat pazarlarına yöneltilmesi öncelik kazanmış ve bu amaca uygun olarak, bir yandan yoğun teşvik sistemi uygulamaya konulurken, bir yandan da döviz kuru serbest bırakılmıştır. 1981'den itibaren ise faiz ve kredi tahsisi üzerindeki kontroller kaldırılmış ulusal ve mali piyasaların derinlik kazanması sağlanmıştır.²³⁸

1980 yılı ile başlayan dışa açılma sürecinde Türkiye ekonomisinde çeşitli politika değişiklikleri olmuştur. Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi, devalüasyonlar ve mali desteklerle ihracatın artırılması, dış ticaret sermaye şirketleri adı altında getirilen yeniş bir ihracat örgütlenmesi, döviz piyasasının ve sermaye girişlerinde serbestleşmenin başlatılması hükümetin döviz fiyatının belirlenmesini Merkez bankasına bırakması, günlük kur uygulamasına geçilmesi iç fiyatların piyasa denge fiyatını yansıtarak bu amaçla fiyatların bir kısmı üzerinde denetim ve mali destekler kaldırılması, para miktarının denetlenmesi sermaye üzerindeki vergilerin hafifletilmesi ve iç borçlanmaya başvurulması, faiz hadlerinin serbestleşmesi ve reel pozitif düzeye yükselmesi ile yurt dışından yurt içine sermaye girişi sağlanması, devlet kesiminin küçültülerek artan kamu açıkları giderilip kamu dengesi sağlanması reel ücretlerin maaşların düşürülerek tarımsal fiyatların baskı altında tutulması şeklinde olmuştur.

Dönemin başında ekonomideki büyüme oranı ihracat bağlantılı olarak yüksekti. 1980-1983 arası GSMH artış hızı %2.3 oldu. Bu süre içinde tarım sektöründe düşüşler ortaya çıkmıştır. Yıllık tarımsal büyüme hızı %1'in altına düşmüştür. İmalat sanayinde ise durum 1981-1983 arasında %7.4 olmuştur. IMF ile yapılam anlaşma sonucu bu dönemin başında para miktarı denetim altında tutulmuştur.

²³⁸Yeldan, a.g.e., s.39

Merkez bankasının kamu kesimine açtığı kredilere ve net iç varlıklarına getirdiği sınırlama enflasyonu indirmeyi sağlamıştır. Enflasyon 1981-1983 arası %32.5 olmuştur. 1980-1989 arası dönemde ise GSYİH artışı %4 tarım %0.6 sanayi %6 olmuştur. Bu dönem içinde tarımın payı %20.5 tir. Sanayinin payı %54.7 dir.²³⁹ 1981-1984 arası dönemde imalat sanayi üretimdeki artışın %56'lık bölümü dış talep yönlü olarak ihracatta ile gerçekleşmiştir. İhracat 1985-1990 arası dönemde 7.9 milyar dolardan (GSMH'nin %11.3 düzeyinden) 12.959 milyar dolara yükselmiştir. Devletin yoğun denetim ve desteği altında sürdürülen bu dışa açılma ve ihracata yönelme stratejisi imalat sanayi reel ihracatında %15 artışa neden olmuştur. İhracatın böylece GSMH içindeki payı 1980'de %5.1 düzeyinden 1988 yılında %12.8'e çıkmıştır.

Bu dönemin başında elde edilen en büyük ilerleme ihracat artışıdır. Olumlu konjonktürün etkisiyle özellikle sanayi ürünleri ihracatında artışlar meydana gelmiştir. Alt sektörler olarak bakıldığında dayanıksız tüketim malları sanayi ile doğal kaynakları girdi olarak kullanan ara mallarda üretim yapan bir ülke haline gelmiştir. Türkiye'nin bu dönem ihracatı 1980 yılında 2.910 milyon dolardan 1985 yılında 7.958 milyon dolar, 1990 yılında ise 12.959 milyon dolar olmuştur. Ancak buradaki artışın kaynağının bilinmesi Türkiye'nin dışa açık ekonomiler arasında nasıl bir ihracat performansı yakaladığını gösterebilir. Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatındaki artışların imalata sanayinin yapısının değişmesinden değil de ekonominin 1980 öncesi yapılan yatırımlarla ortaya çıkan kapasiteler ve bu dönemde özellikle ücretlerin düşürülmesi yoluyla yurtiçi talebin daraltılması ile yurt dışına ihracat yapmak için gerekli artığın yaratılması şeklinde olmuştur.²⁴⁰

1984-1989 arası dönemde ekonomide işaretler iyi görünüyordu özellikle 1984-1987 aralığı ortalama büyüme hızı %7 olmuştur. Yalnızca enflasyonda özellikle 1988 yılından itibaren başlayan bir yükselme vardı. 1984-1987 arası ortalama %30 oranında enflasyon vardı. İmalat sanayi büyüme hızı %8.9 tarımsal ürün artışı ise %2 olmuştur. İhracat büyüme hızı da artmaktaydı. Cari işlemlerin GSMH'ye oranı 1980-1983 arası %4'den %1.7 ye düşmüştü. İhracat yanında ek döviz kaynağı olan (turizm, taşımacılık ve müteahhitlik) hizmetleride artmıştı. 1987 ve sonrasında ise bu olumlu göstergelerde

²³⁹ Rona, a.g.e., s.83.

²⁴⁰ Yener, a.g.e., s.660.

bozulmalar ortaya çıktı. Bunun ilk göstergesi iç borçların GSMH'ye oranının 1980-1983 %15.3 den %21 e yükselmesi idi. İhracat artışında ise hayali ihracat sorunları (yıllık 1 milyar dolar) ortaya çıkmıştı.²⁴¹ 1985-1988 arası GSMH artışları mali kesimin serbestleştirilmesi ve sermaye gelirlerinde yükselme ile olmuştu. 1980'lerin sonlarına doğru dış tasarrufların azalmaya başlaması nedeniyle kamu kesiminde ortaya çıkan tasarruf açığının azaltılması için enflasyon yükseltip özel tasarruflar artırılmaya çalışıldı. Dış borçlarda ise 1980-1983 yılındaki ertelemeye dayalı iyileşme 1987 yılında 39 milyar dolara yükseldi. Kamu kesimi borçlanma gereği ise 1982-1986 yılında GSMH'nin %4.2'sinden 1987-1992 arasında %6.67'ye çıkmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1980-1989 arasında dışa açık bir ekonomik yapılanma sürecinde yatırımlarını ihracat yönelik yapamaması 1988 yılındaki 4 Şubat kararlarının alınmasına yol açmıştır. Ekonominin finansmanı açısından Türk ekonomisinde ihracat artışının 1980 öncesi oluşturulan atıl kapasitelere dayanması ve bunun 1988 yılına doğru tükenmesi ekonomik göstergelerin bozulmasına neden olmuştur. Bu dönemde ekonomide tıknamanın bir diğer nedenide ihracat artışı sağlanması için sabit sermaye yatırımlarının tarım ve sanayiye yönelmemesi olmuştur. Ancak gerek kamu gerekse özel sermaye yatırımlarındaki tercihler ticarete konu olmayan sektörlerle yönelmiştir. İmalat sanayi sabit sermaye yatırımlarının payı ihracata yönelim yıllarında %30 iken konut yatırımlarında bu pay %35 olmuştur. Özellikle 1989-1993 arasında finansal serbestleşme ile imalat sanayinde sabit sermaye yatırımları azalmıştır. Kamu yatırımlarının 1983-1987 yılları arasında imalat sanayi yatırımı %11.7 bundan önceki dönemlerde %20 olmuştur. 1989-1993 arasında ise %4.7'ye düşmüştür. Bu nedenlerle dışa açılan ve küreselleşme sürecinde yol almak isteyen Türk ekonomisi dış dünya ile rekabeti açısından önceliklerini dış ticarete yönelik sektörlerle yöneltmemesi ekonomik gelişmenin sağlam temellere oturtulamamasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye için söylenebilecek ülke ekonomisinin ihracat yapabildiği ancak ihracata dayalı sanayileşemediğidir.²⁴²

1988 yılında dış borçların baskısı ve yurt içinde oluşan mali serbestleşme ile halkın vadeli hesaplara ve borçlanma senetlerine yönelmesi ile yükselen enflasyon

²⁴¹ Kazgan, a.g.e., s.162

²⁴² Yeldan, a.g.e., s.47-48.

nedeniyle ekonomide yapısal bozukluklarla birlikte bir mini kriz ortaya çıkarmıştır. Sonuçta 4 Şubat 1988 yılında alınan kararlar ortaya çıkmıştır. Bundan sonra Türk ekonomisi dışa açılmada TL'nin konvertibilitesi ile yeni bir döneme girmiştir. 1990'lar ile birlikte ekonominin en belirgin özelliği makro ekonomik dengesizlik ve yüksek enflasyon olmuştur. Bu dönemde enflasyon kronik bir hal almasına rağmen, enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamına rağmen 1990'ların ilk 8 yılı kaotik bir iktisadi büyüme dönemi olmuştur. 1990-1997 yılları arasında GSMH ortalama %5 büyümüştür.

Dışa açılmak zorunda kalan Türk ekonomisi kamu sektörünün artan açığını bu yolla sağlamak ve büyümeyi gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1988 yılında %4.8 olan KKBG/GSYİH oranı 1993 yılında %12.2 ye yükselmiştir. Ekonomi 1990-1993 yılları arasında özellikle yabancı sermaye girişleri ile yüksek bir büyüme sağlamıştır. Yalnızca 1991 yılı körfez krizi nedeniyle ekonomik büyümeyi etkilemiştir. Ancak bu dönemde artan borçlar ve dış sermayeye dayalı büyüme stratejisi 1991 yılında bir kriz ile karşılaştı. Özellikle iç borçların artışı nedeniyle borçların döndürülmesi sorun olmuştur. Yüksek reel faizler sürekli borçlanmayı gerektirmiştir. 1994 yılına gelindiğinde cari işlemler açığı yükselmiş ve enflasyon çok yükselmişti. Bu nedenle yabancı yatırımcıların tedirgin olması ve yanlış hükümet politikaları 5 Nisan kararlarının alınmasına neden olmuştur. 1994 yılında enflasyon %149.6 seviyesine çıkarak 1980 yılındaki %107 oranını ikinci defa üç haneli rakamlara taşımıştır.

1990-1997 yılları arasında GSYİH %5 tarım %1.5 sanayi %1.6 oranında artmıştır. Bu dönemde tarımın ekonomide payı %15.3 sanayinin payı %27.7 hizmetlerin payı ise %56.9 olmuştur. ²⁴³Türkiye'nin dış ticareti ise özellikle 1994 krizinden sonra sürekli artmıştır. Toplam dış ticarete ithalatın payı her zaman daha yüksek olmuştur. 1990 sonrasında özellikle sermaye piyasası araçları ve devlet iç borçlanma senetlerindeki artışla yoğunlaşan yabancı sermaye reel faizlerin yüksek tutularak girişlerin artması sağlanmış ancak TL'nin aşırı değerlenmesi bu dönemde dış ticarete açık üretici sektör üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. Bu dönem de ihracat ücret maliyetleri düşürülerek ve fiyat teşvikleri yolu ile sağlanmaya çalışılmıştır. 1990 sonrası dönemde ihracat ürünlerinin payı (1995) %15 e kadar düşmüştür.

²⁴³ Rona, a.g.e., s.83.

Sanayi ürünlerinin payı ise 1980 yılında %36'dan 1995'de %87'ye çıkmıştır. Türkiye'nin geleneksel ihracat ürünleri içinde dokuma giyim ve demir çelik v.b. teknolojileri için tümüyle dışa bağımlıdır. İhracatta özellikle bilgi yoğun malların oranı düşüktür. 1985 yılında %3 olan bu oran 1995 yılında %6'ya çıkmıştır. Emek yoğun mallar %30.7'den %40.4'e, doğal kaynaklara dayalı tarım ve madencilikte %39.4'ten %25.9'a ölçek yoğun mallarda %21.8'den %22.6 olmuştur. Teknoloji sınıflamasına göre doğal kaynaklarla üretilen mallar 1985 yılında %22 iken 1995 yılında %18'e düşmüştür. Düşük teknolojili mallar 1985 yılında %62'den 1995 yılında %64'e orta teknolojili mallar %13 seviyesinde kalırken yüksek teknolojili mallarda ise %2'den %6'ya çıkmıştır.

Türkiye ekonomisinin büyümesini ihracata dayalı politikalarla ile artırmak düşünülürken ekonomide elde edilen teknolojik gelişme, ilerleme ve verimlilik sınırlı kalmıştır. Dünya üzerinde teknoloji yoğun ihracat diğer ihracat mallarından daha fazla artmıştır. Dünyada gelir düzeyi yükseldikçe ileri teknoloji mallarına olan talepte artmıştır. Türkiye yüksek teknolojili mallarda ihracatını artırmak için ise gerekli eğitim düzeyi ve teknolojik yatırımı bu dönemde yapamamıştır.²⁴⁴1996 yılı itibarıyla Türkiye'de AR-GE harcamaları GSYİH'nın %0.45'i kadar olmuş,gelişmiş ülkelerde bu oran %2.5-3 seviyesi civarındadır. Toplam AR-GE personeli sayısı 1995 yılında onbin kişide yedi seviyesindedir. Toplam araştırmacı sayısı 21995 kişidir.²⁴⁵ AR-GE faaliyeti olan büyük şirket sayısı ise 200 adet olmuştur. Bu rakamlar Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler arasında çok düşük seviyelere işaret etmektedir.

Türkiye küreselleşme sürecinde çok önemli yeri olan yabancı sermayeden de 1980-2000 yılları arasında yeterince yarar sağlayamadığı görülmektedir. 1980 yılından sonra uygulanan dışa açılma ve serbestleşme politikaları ile yabancı sermayeden ve doğrudan yabancı yatırımlarda ufak bir artış sağlanmıştır. Ancak bu artış diğer ülkelere kıyasla daha az olmuştur. 1980 yılından önceki 25 yılda yabancı sermaye girişi 250 milyon dolara ulaşamamıştır. Yatırım yapan yabancı şirket sayısı 100 adetten azdır. 1980 yılından sonraki liberal ekonomik politikalar yabancı sermaye girişini büyük ölçüde özendirici etki yapmıştır. Yabancı sermaye kanununda yapılan değişikliklerle

²⁴⁴ Sönmez, a.g.e., s.184.

²⁴⁵ Karacasulu, a.g.e., s.47.

birlikte, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi bunda etkili olmuştur.²⁴⁶ 1980 yılında 35 milyon dolar olan fiili giriş 199 Mart itibariyle 11.674 milyon toplama ulaştı. Özellikle 1988 yılından sonra artış yüksek olmuş fiili giriş 1988 yılında 488 milyon dolardan 1993 yılını 1.016 milyon dolara yükseldi. Kısa vadeli yatırımlarda ve portfolyo yatırımlardada özellikle 1988 sonrası büyük artışlar sağlandı. 1988 yılındaki bunalımda 2.281 milyon dolar kısa vadeli sermaye çıkışı olmuştur. 1990 yılında 3 milyar dolar 1993 yılında 3.54 milyon dolar 1996 yılında 5.945 milyon dolar kısa vadeli sermaye girişi yaşanırken portfolyo yatırımlarında yine aynı trend söz konusu olmuştur. Ancak kriz dönemlerinde yüksek miktarda yabancı sermaye çıkışı yaşanmıştır. Örneğin 1991 yılında 3 milyar dolar 1994 yılında 5.127 milyon dolar gibi.

Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin doğrudan yatırım yaptığı sektörler 1993-1998 arasında imalat ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. İzin verilen girişin çok altında bir sermaye girişi sağlayan türk ekonomisinde özellikle bankacılık ve otomobil sektörleri ilgi çekici olmuştur. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında çok daha düşük miktarda ve teknoloji gerektirmeyen yatırımlar çekebilmiştir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımları yapan şirketler, düşük ücret, vergi harcamaları, coğrafi yakınlık gibi amaçlarla hareket etmişlerdir. Gittikleri diğer yerlerde uzun vadeli kalmışlardır. Ancak Türkiye'ye gelen yabancı sermaye kısa vadeli gelmektedir. Bu ise bu yatırımlardan elde edilmesi umulan, AR-GE yatırımları yapılması, yerli sanayi ile bütünleşme, yeni teknoloji geliştirme ve adapte etme gibi yararları elde edilememesine neden olmuştur.. Bunun en büyük nedenleri ise 1970'li yıllardan beri süregelen enflasyon ve yarattığı ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, nedeniyle olmuştur. Türkiye gibi devamlı şiddetli enflasyon baskısı altında yaşamış olan ülkeler içinde bulundukları durumda aşırı derecede çekici koşullar sağlandığında ancak çok kısa süreli olarak yabancı sermaye çekebilmişlerdir.

Türkiye'nin özellikle 1988 yılından sonra gerçekleştirdiği yüksek GSMH artışları ile yurt dışı sermaye girişi arasında yüksek bir bağlantı vardır. Yurt içi tasarruf oranı ortalama %20 olarak gerçekleştirdiği 1990'lı yıllarda yabancı sermaye girişi ve çıkışı büyüme üzerinde önemli etki yapmıştır. Örneğin son 10 yıl içinde GSMH'deki

²⁴⁶ Cömert, a.g.e., s.13.

büyüme hızları ile özel tüketim harcamalarındaki sürekli artma eğiliminin altında yatan temel faktör dış finansman ve dolayısıyla ithal mal girişlerinin artmasıdır. Ulusal krediler ve finansal sistemdeki borç verilebilir fon miktarındaki artış, toplam talebi uyararak finansal gelişmeye ve sermaye girişlerinde artışa neden olmaktadır.²⁴⁷ Türkiye ekonomisindeki büyüme hızları en yüksek yıllara bakıldığında 1993, 1995, 1996, 1997 yıllarında yabancı sermaye girişinde artış olduğu görülmektedir.

Türkiye ekonomisinin son 20 yıl içinde küreselleşme sürecinde kalkınma ile birlikte gelişmesi yeterli düzeyde sağlanamamıştır. Dünya üzerinde küreselleşme sürecinden faydalanabilen ülkelerde eğitim oranları okur yazarlık oranları çok yüksek seviyededir. Türkiye son 50 yılda eğitimde çok önemli ilerlemeler kaydetmesine rağmen bugün istenilen seviyede değildir. 1970-1990 arasında toplam işgücünün okul eğitim düzeyi 2.7 yıldan 5.3 yıla yükselmiştir. Türkiye’de okuma yazma oranı 1990 itibarıyla %88’dir. Özellikle kız çocukları arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı %35.4 olmuştur.²⁴⁸ Özellikle yabancı sermaye çekebilen ülkelerin eğitim seviyeleri ile karşılaştırıldığında bu seviyenin yüksek olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin küreselleşme sürecinde devlet yönetim bürokrasi ilişkileri üzerinde bir çok hatalar ve bozukluklar olduğu bilinmektedir. Özellikle 1980 yılından sonra dış açılma dönemi ile devlet yapısında yeni döneme uyum sağlaması gereken yeni bürokratik yapılanmalar sağlanamadığı için Türkiye’de aşırı bürokratik yapılanma ve kayırmacılık sistemine dayanan bir düzen ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası ihracata yönelme ile özellikle ihracatı özendirici önlemler ve ucuz kredi dağıtımını ihale sistemi suistimal edilmiştir. Yolsuzluklarla ilgili bir endeks yayınlayan Transparency International’a göre Türkiye dünya ülkeleri içinde 36 puanla 199 yılında 54.sırada yer almıştır.²⁴⁹

²⁴⁷ Ahmet Ulusoy, Birol Karakurt, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Etkileri,” **Banka-Mali Ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı no 1:45-67, (Ocak 2001), s.58.

²⁴⁸ Kazgan, a.g.e., s.378.

²⁴⁹ Sönmez, a.g.e., s.380.

Tablo13: Türkiye'ye Gelen Yabancı Sermaye 1980-1998 (Milyon Dolar)

YILLAR	İzin Verilen Yab.Ser.	Fiili Giriş
1980	97	35
1981	337	141
1982	167	103
1983	103	87
1984	271	162
1985	234	158
1986	364	170
1987	655	239
1988	821	488
1989	1512	855
1990	1.861	1.005
1991	1.967	1.041
1992	1.820	1.242
1993	2.063	1.016
1994	1.478	830.
1995	2.938	1.127
1996	3.837	964
1997	1.678	1.032
1998	1.646	976
Toplam	23.457	11674

Kaynak:Faruk Cömert,Hazine Dergisi,1998, s.15.

2. SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI İLE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (AVRUPA, GÜNEYDOĞU ASYA, LATİN AMERİKA)

2.1 Milli Gelir

Dünya üzerinde ekonomik gelişim süreci özellikle küreselleşme olgusu ile 1980'lerden itibaren önemli boyutta gelişim göstermiştir. Bu gelişim sürecinde her ülke aynı faydayı elde edememiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından durum, bu süreç içinde gerekli ve uygun politikalarla büyüme hızlarını artırmaları şeklinde, ancak çok az sayıda ülke için elde edilebilmiştir. Küreselleşme sürecinde ekonomik kazanımların aynı oranda elde edilmediği kesindir. Ancak dünya ekonomileri içinde ihracata dayalı büyüme stratejisini benimseyenler ve bu büyüme modeline yönelik politikaları iyi bir şekilde uygulayanlar bu süreçten fayda sağlayabilmişlerdir. İhracata yönelik sanayileşme politikası ve gelişmekte olan ülkelere sınıai ürün ihracatının başlaması sermayenin uluslararasılaşmasının ulaştığı aşamaya bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin dışında oluşan bir dinamik içinde geliştiği ve bu gelişiminde az gelişmiş ülkeler arasında yaygınlık göstermeyip gerekli koşulları hazırlayabilen az sayıda ülke ile sınırlı kaldığı görülmüştür.²⁵⁰

Bu gelişmeyi sağlayabilen ülkeler 3 kıta içinde en başarılı şekilde Güney doğu Asya ülkeleri Güneydoğu Asya ülkeleri elde ettikleri başarılı sonuçları ihracata dayalı büyüme, eğitim kalitesinin artışı ve devlet yönlendirmesi ile sağlamışlardır. Kore ekonomik kalkınması 1960'lardan itibaren belirli bir dönem uygulanan ithal ikameci politikadan sonra ihracata dayalı büyümeye geçilmesi ile ivme kazanmıştır. Korede ekonomik kalkınma beş yıllık kalkınma planları ile başlamıştır. Kalkınma sürecinde devlet ve özel sektör işbirliği içinde çalışmıştır. Esas itibarıyla büyük özel sektör firmaları eliyle kalkınmanın sağlanması ve dış ticaretin de bunlar eliyle yürütülmesi daha sonra küçük ve orta boy işletmelerin geliştirilmesine4 ağırlık verilmiştir.1962 yılında 2.3 milyar dolar olan GSMH 1996 yılında 480 milyar dolara yükselmiştir.

²⁵⁰ Demir, a.g.è, s.78.

Doğal kaynakları yetersiz ve sınırlı iç pazarı olan Kore çok sayıda iyi yetiştirilmiş çalışkan işgücünü sanayileşmede kullanmıştır. 1960 yılında GSMH'ye oranı %10 olan yatırımlar 1996 yılında %38.6'ya tasarruflar %9'dan %36.2'ye çıkmıştır. Sanayileşmede başlangıçta emek yoğun hafif sanayiler daha sonra ağır sanayi ve kimya sektörüne ağırlık verilmiş sanayi makineleri imalatı yanında elektronik endüstrisi giderek artan bir şekilde döviz kazandırıcı sektörler olmuşlardır.²⁵¹ Güney Kore'nin 1983-1989 arası büyüme oranları %9.6 iken 97 krizine kadar ortalama %8.5 olmuştur.

Çin ekonomisi kapalı merkezi ekonomik sistemden serbest ekonomiye 1980'lerde birlikte açılmıştır. Çok büyük bir ekonomik gelişme göstermiştir. 1978'e kadar merkezi planlarla ekonomik büyümeyi sağlayan Çin bu dönemde bu planları yol gösterici bir nitelik kazandırarak özel sektörde ekonomiye kazandırmaya öçalışmıştır. Yüksek nüfusuna rağmen özellikle kıyı kentlerinde gösterdiği gelişme özel ekonomi bölgeleri denen serbest bölgelerle sağlanmıştır. Çin 1983-1989 arası büyüme oranları %10 iken 1990'larda ise Asya krizine kadar %15 olmuştur. Özel sektörün ulaştığı büyüme ise %50 oranına ulaşmıştır.²⁵²

Malezya 1957'de bağımsızlığını kazandı. Bu dönem den sonra çeşitli ekonomik ve siyasi bunalımların içinde bulmuştur. Malezyada özellikle ileri teknoloji ürünlerine yatırım yaparak ekonomik yapılanmasını ihracat dayalı olarak sağlamıştır. Malezyanın geleneksel tarımsal ürünleri olan kauçuk, palmye ve kalaydan elde edilen gelirlerin düşmesi ile ekonomide yüksek teknoloji ürünlerine yönelme başlamıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren uygulanan sanayileşme politikaları ile 1983-1989 arası büyüme 8.4 olmuş bundan sonra Asya krizine kadar ise %8.5lik büyüme sağlamıştır.

Tayland ekonomisi 1950'lerden beri özel girişim ve dışa dönük sanayileşmeyi seçti. 1960 ve 1970 yıllarında bu nedenle önce yerli sanayi korumak ve özendirme politikalarıyla gerçekleşmesi denendi. Tayland ekonomisi özellikle sermaye yoğun mallara yöneldi. 1980'lerde koruma oranlarının düşürülmesi ile büyümeye ivme

²⁵¹ Mustafa Karabiber, *Kore Kalkınmasının Temelleri ve Türk-Kore İlişkileri* (Birinci basım, Ankara:Hazine Müsteşarlığı., 1997), s.2-3.

²⁵² Kozlu, a.g.e., s.127.

kazandırıldı. 1983-1989 arası büyüme oranları 8.1 iken Asya krizinden büyük kayıplarla çıkan Tayland kriz öncesi dönemde %8.5 büyümüştür. Krizden sonra 1998 yılında büyüme oranı %9.4 düşmüştür.

Bir diğer ülke grubu olan Latin Amerika ülkeleri küreselleşme sürecinde sanayileşmeyi ön planda tuttular. Ekonomik gelişmelerinde özellikle ABD'nin yatırımları büyük katkı sağlamıştır. Bu ülkelerden Meksika da diğer ülkeler gibi 1940 ve 1970 yılları arasında ithal ikamesi ile başlamıştır. 1960'ların sonlarına doğru ithal ikamesinde sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Dayanıklı tüketim malları sanayinde kar azalmaları iç talepte düşüş başlamıştır.²⁵³ Bu nedenle Meksika bu tarihten sonra ekonomide iracata dayalı büyümeye geçmiştir. Ekonomide büyük oranda finansman dış borçlanma ile yapılmıştır. 1982 borç krizinde en fazla Meksika etkilenmiştir. 1994-1998 arası dönemde büyüme hızı %5 olmuştur. GSYİH 1998 yılı itibariyle 415.7 milyar dolar olmuştur. Meksika ekonomisinin temelini özel mali hizmetler sanayi ve ticaret oluşturmıştır. Tarım ekonomide %5.6 pay alırken imalat sanayi %26 seviyesindedir.²⁵⁴

Brezilya ülke ekonomisi 1950-1970 arasında ülke içinde sanayileşme hamlesi yapmıştır. Bu dönemde otomotiv, petro kimya çelik sanayi gibi ekonominin önemli sektörlerinde yatırımlar yapılmıştır. Brezilyada 1970'lerde dış borçların etkisi altında kalmıştır. 1980li yıllarda ithal ikamesi modelinden dışa açık büyümeye yönelmiştir. 1980'lerde %2 olan büyüme oranları 1993-1997 arasında %4 olmuştur. Brezilya GSYİH 1997'de 758 milyar dolar ile en yüksek orta gelirli ülkeler arasındadır.²⁵⁵ Ekonomik gelişimin sağlanmasında sanayi %34.20 tarım %13,30 hizmetler %52,50 olmuştur.

Arjantin doğal kaynakları açısından çok zengin bir ülke olup tarım kesimi ihracat yöneliktir. Sanayi sektörü ise çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Latin Amerika ülkelerinin bir çoğunda görülen dış borç krizi Arjantinde 1980'lerde sorun olmuştur. Uygulanan istikrar programı ve Arjantin parasının dolara eşitlenmesi ile özellikle ihracat gelişim göstermiştir. Eğitimli insan yapısına rağmen ülkedeki sosyal ve

²⁵³ Neşecan Balkan, "Az Gelişmiş Ülkelerde Yeni-Liberal Uygulamaların..." İşletme ve Finans. Sayı no 118:4-17, (Ocak 1996), s.8.

²⁵⁴ Cengiz Ersun ve Tezer Palacioğlu, *Meksika Ülke Etüdü*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1999).

S.18.

²⁵⁵ Meltem Türkoğlu, *Brezilya Ülke Etüdü*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1998).s.18.

siyasal çalkantılar nedeniyle sanayileşmenin tam ilerleme göstermediği de Arjantin ekonomisi için söylenebilir. 1993 yılında büyüme oranı %6 seviyesinde gerçekleşmiştir.²⁵⁶ 1985 yılında 60 milyar dolar olan GSMH 1994 yılında 285 milyar dolara yükselmiştir.

Şili ekonomisi serbest piyasa ekonomisine 1970'li yıllarda geçmiştir. Uygulanan ekonomik politika ile gerek kamu gerekse özel kesim daha etkin çalışmaya başlamıştır. 1976-1981 arası GSYİH %7 büyümüştür. 1985 yılından itibaren tam bir Pazar ekonomisi uygulamasına geçilmiş bankalar özelleştirilmiş ithal gümrükleri indirilmiş ve KDV ler düşürülmüştür. Şili ekonomisinde imalat sanayi ağırlığı 1993-1994 itibariyle %20 düzeyindedir. Ticaret ortalama %17 seviyesinde 1994 yılı büyüme hızı %4.5 iken 1989-1994 arası dönemde %7.6 olmuştur.

Diğer bir ülke grubu olan Avrupa ülkeleri geliştirmekte olan ülke grubunda bulunan diğer ülkelere nazaran daha iyi durumdadırlar. Yunanistan, Portekiz, İspanya gelişmeleri özellikle 1980'li yıllarda Avrupa topluluğuna katılmaları ile ivme kazanmıştır. İspanya özellikle 1960'lı yıllardan itibaren serbestleşme ile ileri teknolojiye sahip dış piyasalara çalışan bir ülke olmuştur. Portekiz 1961-1974 arasında %6.5 büyüme sağlanmıştır. 1974 yılından itibaren dışa açılan Portekiz 1980 yılından sonra ortalama %3 büyümüştür. 1980 yılında 20 milyar dolar olan kişi başına GSMH 1993 yılında 75 milyar dolar olmuştur. Yunanistan ekonomisi de bu süreçte tam üyelik sonrası gelişme gösterirken ekonomide olumlu gelişmeler 1990'lı yıllarda belirginleşmiştir. 1980 yılında 40 milyar dolar olan GSYİH 1993 yılında 74 milyar dolar olmuştur. Türkiye ekonomisinin 1980 yılından sonra gösterdiği gelişme ise küreselleşme süreci ile sanayileşme ve kalkınmanın istenilen seviyede bağdaştırılamaması oldu. Türkiye ise son 20 yıl içinde büyüme oranlarını artırmıştır. Ancak özellikle son 10 yıl içinde çok istikrarsız bir büyüme sağlanmıştır.

2.2 Enflasyon

Küreselleşme sürecinde sağlanabilecek ekonomik katkıların sınırlı olmasını önlemek için ekonomide adı geçen ülkeler çeşitli tedbirler almışlardır. Enflasyon

²⁵⁶ Civaner, Karaca, a.g.e., s.95

oranlarının düşürülmesi ülke pralarının değerlerini koruması başlıca politika olmuştur. Ülke hükümetleri bu konuda son derece duyarlı davranarak 1980 sonrasında özellikle serbestleşme döneminde ülke için ekonomik istikrarsızlıklara yer vermeyerek dışarıdan gelen yatırımcılara önayak olmuşlardır. Enflasyon konusunda tüm ülkelerde belirli bir gelişme sağlanmıştır.1980'den sonra Malezya,Tayland, Kore ve Çin'de enflasyon oranları %10 seviyesinin altında seyretmiştir. Asya krizi sonrası enflasyon oranları ise Kore'de %0.7, Tayland'da %0.5'e düşmüştür.²⁵⁷

Latin amerika ülkelerinde ise 1980'li yıllardaki borç krizi ekonomide enflasyonun yükselmesine hatta hiperenflasyona neden olmuştur. Brezilya'da 1994 yılında yürürlüğe giren istikrar programı 1994 yılında %2502 olan enflasyonu indirmeyi amaçlamıştır. Kamu sektöründeki mali dengenin oluşturulması sonucunda 1997 yılında %6.4'e kadar düşmüştür.²⁵⁸ Arjantin'de hiperenflasyon ile uğraşırken %400 seviyesindeki enflasyon oranları 1994 itibariyle %4 seviyesine inmiştir. Meksika ise 90'lı yıllarda daha istikrarlı bir enflasyon seviyesine sahip olurken diğer ülkeler gibi hiperenflasyona yakalanmamasına rağmen 1998 yılı enflasyonu %15.9 olmuştur. Özellikle Latin Amerika ülkeleri enflasyonla mücadelede önemli mesafeler kaydetmişlerdir. Başlangıçta hiperenflasyon ile uğraşmalarına rağmen enflasyonu düşürebilmişlerdir. Şili'de ise 1994 yılında enflasyon oranı %8.9 olarak gerçekleşmiştir.

Avrupa ülkelerinde ise Avrupa topluluğuna uyum kriterleri olduğu için hemde bu seviyelerin korunması amacıyla politikalar enflasyonun yükselmesini engellemiştir. İspanya, Portekiz ve Yunanistan 1993 yılı enflasyon oranları sırası ile %4.6, %6.5, %14.4 olmuştur. Ancak 2000'li yıllara doğru enflasyon seviyelerini %5 seviyesinin altına çekmeyi başarabilmişlerdir. Türk ekonomisi 1980 sonrası dönemde enflasyonla mücadelede başarılı olamamıştır. Özellikle 24 Ocak kararları sonrası ekonomide enflasyon bir miktar düştükten sonra kamu açıklarının artması nedeni ile halk üzerinde kronik enflasyon etkisi yaparak ekonomide yerleşik hale gelmiştir. 1984 sonrası enflasyon adeta üçer yıllık dönemler itibariyle yükselmiştir. 1985-1988 arası %40-50, 1989-1992 arası %60, 1993 sonrası ortalama %80-90 olmuştur. ²⁵⁹2000 yılı istikrar

²⁵⁷ Demir, a.g.e., s.163.

²⁵⁸ Türkoğlu, a.g.e., s.16-17.

²⁵⁹ Eren, a.g.e., s.208.

programı nedeni ile %32 ye kadar düşen enflasyon ekonomide yaşanan son krizler ile tekrar %50-60 bandına yerleşmiştir.

2.3 Dış Ticaret

Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde en fazla gelişen sektörler dış ticaret sektörleri olmuştur. İhracata dayalı büyüme stratejisi sonucunda bu ülkelerde önemli ihracat artışları sağlanmıştır. En önemli gelişmeler Güney doğa Asya ülkelerinde özellikle dış ticaret sektörlerine yönelik politikaların uygulanması sonucu ekonomide ihracatın ağırlığını artırması şeklinde olmuştur. Tayland ihracatı 1990'lı yıllarda her yıl 6-7 milyar dolar artış göstermiştir. İhracatı büyük bölümü makine,teçhizat ve elektronik ürünlerden oluşmaktadır. Tayland'ın yüksek teknolojili mal ihracatının toplam ihracat içindeki payı %36'dır. 1990yılı verilerine göre ihracatı 22 milyar dolar ithalatı ise 29 milyar dolar olmuştur. 1998 yılında ise hem ihracat hem ithalat artmıştır. İhracat 53 milyar dolara ithalat ise 41 milyar dolara yükselmiştir.

Malezya'nın dış ticareti bu süreçte özellikle son 10 yıl içinde 5-17 milyar dolar arasında artmıştır. 1993 yılına kadar toplam üretimin %84-89 arasında değişen bölümünü ihrac etmiştir.ithalatıda özellikle 1994 ve 1995 yıllarında %26-27 oranında artmıştır.²⁶⁰Malezya'nın ihracatı yüksek teknolojili mallardan oluşmuştur. İhracatının %67'si yüksek teknolojili mallardan oluşmaktadır. 1998 ihracatrakamı 73 milyar dolar ithalat ise 58 milyar dolardır.

Çin'in dışticareti özellikle serbestleşme ile artışa geçmiştir. 1970-1979 arası ihracat artışı %21.8 1980-1989 arası %12.6 1990-1995 arası %18.3 olmuştur. Çin ekonomisinin ithalat ve ihracatı srekli artmıştır. 1999 yılı verilerine göre 194.9 milyar dolar ihracat yapılmıştır. İhracatın yapı malzemesi, elektronik, petro-kimya, çelik ve keresteden oluştuğu bilinmektedir. İthalatı ise 165 milyar dolar seviyesindedir. İthalatın yapısında makine ve ileri teknoloji ürünleri yer almıştır. Çin ihracatında 1995 yılı verilerine göre yüksek teknolojili ürünlerin toplam ihracat içindeki payı %19 seviyesindedir.

²⁶⁰ Demir, a.g.e., s.118.

Güney Kore'nin dışa açılma, ihracat dayalı büyümeyi en başarılı şekilde uygulayan ülke olarak gösterilmektedir. Güney Kore'nin ihracatı 1990 yılı verilerine göre 76 milyar dolaradan 1996 yılında 168 milyar dolara yükselmiştir. 1990-1995 arasında ihracat artışı %13.6 olmuştur. Güney Kore tamamiyle ihracat yönelik bir yapılanmaya gitmiştir. Ve buna yönelik uyguladığı ekonomik politikalar başarıyla yürütülmüştür. Güney Kore'nin 1996 yılı verilerine göre ihracat ürünleri makine, elektrikli ve elektronik aletler, nakil vasıtaları ve tekstil ürünleridir. Bu üç grup malın toplamı %60 dolayındadır. İthalatı ise makine, elektrikli aletler, mineral maddelerden oluşmaktadır.²⁶¹ 1995 yılı verilerine göre Kore ihracatının %42'si yüksek teknolojlili ürünlerden oluşmaktadır. 1998 yılında Kore ihracatı 133 milyar dolar ithalatı ise 93 milyar dolar olmuştur. Güneydoğu Asya ülkelerinin Asya krizi hariç yakaladıkları ivme sürekli artış şeklinde olmuştur.

Latin Amerika ülkelerinde ise durum Güneydoğu Asya ülkeleri kadar olmasada yinede dış ticaretlerini geliştirmişlerdir. Arjantin'in dış ticareti tarımsal ürünler ihracatına dayanmaktadır. Arjantin'in dış ticaretinde tarımsal ürünlerin payı 1995 yılı verilerine göre %36 tarımsal ürünler %28 sanayi ürünleri, %27 hammadde, petrol ve doğalgaz %9 dur. Arjantin'in ithalatı ise endüstriyel ürünler %30.7, makine ve ekipmanlar %26 gibi yastırm mallarından oluşmaktadır. 1992 yılı verilerine göre 12.2 milyar dolar ihracat 4.8 milyar dolar ithalat 1998 yılında ise 25.2 milyar dolar ihracat 31 milyar dolar ithalat yapılmıştır.²⁶²

Brezilya ekonomisinde dış ticaret 1980'lerde ihracatın dinamizmi ile canlanmıştır. Dış ticareti bu tarihten itibaren vermeye başlamıştır. 1986 yılından itibaren ithalat Amerika bölgesinde oluşturulan Bölgesel entegrasyonlar (MERCOSUR) ile artmıştır. 1994 yılında 43 milyar dolar ihracat 1998 yılında 51 milyar dolar olmuştur. Başlıca ihraç ürünleri kahve, petrol ürünleri, kağıt, ağaç hamuru dur. 1994 yılı verilerine göre ihracatın %69'u mamaul mallar %30'u hammaddedir. İthalat ise 1988 yılında 61 milyar dolar olmuştur. İthal ürünleri hammadde, ara mallar, ulaşım teçhizatı, kimyevi maddelerdir.²⁶³ Brezilya ihracatında yüksek teknoloji ürünlerin oranı %16 olmuştur.

²⁶¹ Karabiber, a.g.e., s.93-95

²⁶² Civaner, Karaca, a.g.e., s.107-110.

Meksika'nın dış ticareti özellikle 1994 yılında üye olduğu NAFTA ile artışa geçmiştir. 1994 yılında 60 milyar dolar olan ihracat 1998 yılında 117 milyar dolar ithalat ise sırasıyla 79 milyar dolar ve 124 milyar dolar olmuştur. Meksika ekonomisi dünyada en açık ekonomilerden biri haline gelmiştir. İthalat kalemlerinde sadece %2 oranında kısıtlama vardır. Meksika'nın ihracatında ilk sıralarda taşıt araçları elektrikli cihazlar makineler ve taşıt araçları ilk sıradadır.²⁶⁴ Meksika'nın toplam ihracatı içinde yüksek teknoloji ürünlerin payı %35 seviyesindedir.

Şili'de ise dış ticaret 1990'lı yıllarda ihracatta ve ithalatta büyük artışlar olmuştur. 1985-1990 arasında ihracat artışı %19.4 artmıştır. Şili'nin ihracatında bakır'ın önemi çok büyüktür. Ancak son yıllarda azalmaya başlamıştır. Şili özellikle ihracatında ürün çeşitlenmesine gitmiştir. 1978 yılında ihracatın %82 oranında bakırdan oluşurken 1993 yılında bu oran %35 olmuştur. Başlıca ihraç ürünleri bakır, yaş meyve, imalat ürünleri olmuştur. 1994 yılı ihracatı 9 milyar dolar ithalatı 10 milyar dolar olmuştur. İleri teknoloji ihracatı ise toplam ihracatın %16'sı kadardır. Latin Amerika ülkeleri özellikle bölge içinde ve MERCOSUR örgütlenmesinde olmaktadır. ABD etkisi ise Meksika başta olmak üzere diğer ülkelerin dış ticaretinde çok fazladır.

Avrupa ülkelerinde ise İspanya Yunanistan ve Portekiz'in 1980'li yıllarda topluluğa katılımı ile ticari ilişkiler, artmıştır. İspanya'nın 1980 sonrasında ihracat ve ithalatı artmıştır. İhracat kalemleri otomotiv ve yan sanayi ile tarımsal ürünler olan İspanyanın ihracatı 1980 yılında 20.6 milyar dolar 1999 yılında ise 110 milyar dolar olmuştur. 1999 yılı ithalatı ise 144 milyar dolar olmuştur. Portekiz 1980 yılında 4.6 milyar dolar ihracat 1993 yılında ise 15 milyar dolar olmuştur. Yunanistan'da ise ihracat 5.3 milyar dolardan 1993 yılında 8.9 milyar dolara yükselmiştir. Yunanistan ve Portekiz'in ihracatlarında yüksek teknoloji malların oranı sırası ile %10 ve %14 olmuştur.

Türkiye'nin ihracatı daha önce ifade edildiği gibi 1990 yılında 12.959 milyar dolardan 1999 yılında 28 milyar dolara yükselmiştir. Anca sanayi malları ve yüksek

²⁶³ Türkoğlu, a.g.e., s.37-41.

²⁶⁴ Ersun, Palacioğlu, a.g.e., s.22-23.

teknolojili malların ihracat içindeki payı yüksek teknolojili mallarda %6 civarında çok düşük bir seviyede olmuştur.

2.4 Teknoloji ve Eğitim

Bugün küreselleşme ile bütünleşen dünyada ülkelerin gücü ve saygınlığı genel anlamda o ülkelerin çağdaş bilim ve teknolojiyi kullanabilme ve üretebilme yeteneğine bağlı olmuştur. Uluslar arası rekabet ortamında başarılı olmak için yenilikçilik giderek artma bir öneme sahip olmaktadır. Yeniliklerin ortaya çıkması ve sürrekli yenilik yoluyla rekabet için ise ulusal teknolojik kapasitenin gelişmesi önemlidir. Ulusal teknolojik kapasitenin gelişmesinde en önemli katkı AR-GE faaliyetlerine yatırım yapılması şeklinde olmaktadır. AR-GE faaliyetleri için fon ayrılmasının yanı sıra bu faaliyetlerin sürdürülmesi için yeterli düzeyde araştırmacı sağlayacak bir alt yapının oluşturulması gereklidir.²⁶⁵ Bu altyapının oluşturulması uygun eğitim politikasının yürütülmesi ile oluşturulabilir.

Bu konuda en fazla harcama yapan ülkeler Güneydoğu Asya ülkeleri olmuştur. Kore'de okuma-yazma oranı %95 seviyesindedir. 1992 yılında 2.5 milyar dolar AR-GE harcaması yapılmıştır. AR-GE harcamalarının GSYİH'na oranı %2.79 olmuştur. İlkokula katılım oranı %99.5'tir. Kore'de 1997 yılında kamu bütçesinden eğitime ayrılan pay 4milyar 54 milyon dolar olmuştur.²⁶⁶ Kore en fazla yarı iletken teknolojilere yatırım yapmıştır. Yüksek okul mezunlarının toplam nüfusa oranı %40 seviyesindedir.

Çin'de teknoloji transferi adaptasyonu ve üretilmesine hızlı kalkınma stratejisi içinde büyük önem vermiştir. Hükümet hem ekonomik teşviklerle hem de idari kararlarla ülkeye gelen yabancı sermayenin yeni teknoloji getirmesini zorlamaktadır. Çin'e giren yabancı sermayenin 11 milyar dolarlık kısmı ileri teknoloji ihtiva eden yatırımlardır. Çin ihracatında 1992 yılında teknoloji ürünlerinin payı artarak 4 milyar dolar olmuştur. 1988-1990 yıllarında yayınlanan yayınlarda çinli bilim adamlarının %40 artış olmuştur. Toplam eğitim harcamalarının GSMH içindeki payı 1989 yılında %2.4

²⁶⁵ Karacasulu, a.g.e., s.39

²⁶⁶ Karabiber, a.g.e., s.6-10

olmuştur. Çin’de okuma-yazma oranı 93 yılı verilerine göre ise %62 olmuştur. Çin ihracatında ise her geçen yıl yüksek teknoloji malların payı artmaktadır.

Tayland’da okur-yazarlık oranı 1993 yılı itibariyle %93 seviyesindedir. 1993 yılı itibariyle genel bütçe içinde eğitime ayrılan pay %21.1 olmuştur. GSMH’den ayrılan pay ise %3.3 olmuştur. Tayland ekonomisinde 1995 yılı itibariyle %36 seviyesinde ileri teknoloji ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Malezya ekonomisi, eğitime ve AR-GE faaliyetlerine en çok önem veren ülkelerden biridir. 1985 yılı verilerine göre GSMH’den ayrılan pay %6.6 bütçeden ayrılan pay %16.3 olmuştur.²⁶⁷ Malezya’da eğitim seviyesinin tabana yayılması herkes için eğitim hizmetinin elde edilmesini gösteren eğitim düzeyinin dağılımının Gini katsayısı 1970 yılında %0.44’ten 1995 yılında %0.38 düzeyine inmiştir. Tabana yayılan, herkese eğitim fırsatının sağlandığı bir ülke konumuna Malezya yavaş yavaş gelmektedir. Ülkede lise seviyesinde okullaşma oranı %59 düzeyindedir. Malezya ihracatının %80’i ileri teknoloji ürünlerinden oluşurken AR-GE ve teknolojinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Latin Amerika ülkelerinde ise teknolojik gelişme yönünde adımlar atılmıştır. Brezilya’nın GSMH’den eğitime ayırdığı pay 1988 yılı verilerine göre %3.7 olmuştur. Bütçede ise %3.6 olmuştur. Brezilya’da onbinkşi başına düşen AR-GE personeli sayısı 36 olmuştur. Okur-yazarlık oranı %80 civarındadır. Arjantin’de eğitime GSMH’den ayrılan pay 1980’lere kadar %3.5 iken ekonomik krizler ile bu rakam %1.5 seviyesine kadar düşmüştür. Kamu harcamaları içinde eğitime ayrılan payda düşmüştür. Okur-yazarlık oranı ise %96 gibi yüksek bir seviyededir. Onbin kişi başına düşen AR-GE personeli sayısı ise 47 kiidir. Meksika’da ise eğitimin GSMH’deki payı %3.8 olmuştur. Ve artan bir trend izlemiştir.

²⁶⁷ Kozlu, a.g.e., s.270.

Kamu harcamalarında ise %13.9 seviyesindedir.okur-yazarlık oranı ise %85 düzeyindedir. Onbinkişi başına düşen AR-GE personeli sayısı Meksika'da 30 kişidir.

Avrupa ülkelerinde eğitime büyük önem verilmektedir. Eğitim AR-GE faaliyetlerinin 1997 yılında GSMH'deki pay Yunanistan'da %3.7, İspanya'da % 4.8, Portekiz'de 1989 yılı itibariyle %4.9 olmuştur. Okuma-yazma oranları ise Yunanistanda 1993'te %89 İspanyada %93 Portekizde %81 olmuştur. Toplam istihdam edilen AR-GE personeli sayısı İspanyada 79988 kişidir onbinkişide 30 kişidir. Yunanistanda 14549 kişi onbinkişide 20 kişi Portekizde ise onbinkişide 27 kişidir. Ve 15540 kişidir. Yüksek öğretimde okullaşma oranları ise Yunanistanda %38.1 ispanyada %46.1 portaeckizde %34 olmuştur.

2.5 Yabancı Sermaye Yatırımları

Küreselleşme sürecinde elde edilmesi düşünülen faydaların en önemlisi yabancı sermaye yatırımları ve bu yatırımlar yoluyla elde edilmesi düşpünülen döviz gelirleri ve teknolojik gelişmeye yardımcı olmasıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal serbestleştirme uygulamaları, uluslar arası ve ulusal finans piyasalarının büyümesi ve uluslararasılaşması için gerekli koşulları oluşturmuştur. Dünya bankası tanımına göre net sermaye akışı uzun vadeli dış borçlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarındasn oluşmaktadır.

Süreç içinde yabancı sermaye yatırımlarından en fazla yarar sağlayan ülkeler gelişmekte ola ülkeler içinde Güneydoğu Asya ülkeleri olarak gösterilebilir Tayland'a sermaye akışı 1980 yılında toplam 2.087 milyon dolar olmuştur. Özellikle 1990'dan sonra yabancı sermaye girişinde artışlar olmuştur. 1993,1995ve 1996 yıllarında net sermaye akışı diğer yıllardan daha fala olmuştur. Bu yıllarda ortalama 10 milyar dolar değerinde girişler elde edilmiştir. Sermaye girişi içinde uzun vadeli dış borçlar 1990-1994 arasında 1.5 ila 4 milyar dolar arasında değişmiştir. 1996 yılında uzun vadeli dış borç girişi 10 milyar dolar olmuştur. Doğrudan yatırımlar ise 1994 yılındaki 1.3 milyar dolar değeri dışında sürekli 2 milyar dolar civarında istikrarlı bir seviye izlemiştir. Portföy yatırımlarında ise 1980 yılında özellikle portföy yatırımları içinde görülen özel

sermaye akışı 1.464 milyar dolar iken 1996 yılında 13.563 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Tayland'da ülkeye yapılan net kaynak transferinin kamu ve özel kesim arasındaki dağılımı ise özel kesim tarafından sağlandığı görülmektedir.²⁶⁸

Güney Kore yabancı sermayeden elde etmeyi umduğu yararlar son teknolojilerin transferi yoluyla yerli teknolojinin iyileştirilmesi, liberalleşme sisteminin devamlı revize edilmesi ve güncelleştirilmesi suretiyle yüksek teknolojik seviyeyi elde etmek ve daha çok sofistike ve rekabet edebilir bir sınai yapıyı sağlamak amaçlanmaktadır. 1980 yılında net sermaye akışı 2.440 milyar dolar olan Güney Kore 1996 yılında net sermaye akışı 17.465 milyar dolar olmuştur. Güney Kore net sermaye akışı içinde direkt yabancı yatırımlar ve portfolyo yatırımları içinde 1994 yılına kadar ılımlı bir gelişim göstermiştir. 1996 yılında toplam net sermaye akışı 20 milyar dolar seviyesinde olmuştur. 1993 yılı dışında net sermaye akışının büyük bir bölümü uzun vadeli dış borç ile sağlanmıştır. 1993 yılında ise 6 milyar dolar portföy yatırımı yapılmıştır. Portföy yatırımları 1993 yılından sonra artmıştır. Ortalam 3 milyar dolar seviyesinde portföy yatırımı yapılmıştır. Özel sermaye akışı ise 1990'dan sonra artmış ve 1996 yılı itibariyle 20 milyar doları geçmiştir. Kore'ye yapılan doğrudan yatırımlar ise 1995 yılına kadar 1 milyar dolar seviyesinin altında kalmıştır. 1995 yılından sonra artarak 1997 yılında 2.8 milyar dolar olmuştur.

Çin küreselleşme sürecine 1980'den sonra katılmıştır. Ve tamamen kendine has koşullar ve politiaalar sonucunda dünya ile bütünleşmeye yönelmiştir. 1980 yılından sonra çin'e yapılabancı yatırımlar oldukça fazla yükseliş göstermiştir. Dünya2da son yıllarda ABD'den sonra enfazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapılan ülke olmuştur. Ancak Çin'e yönelen yabancı sermayenin bir önemli özelliği görüldüğü kadar yabancı olmamasıdır. Çin'e 1979-1993 yılları arasında gelen yabancı sermayenin %88'i hong kong, Tayvan, Makao, Singapur ve Tayland'dan gelmiştir.²⁶⁹ Bu ülkelerden sonra ise ABDve Japonya gelmektedir. 1998 yılına kadar Çin'e yapılan yabancı sermayenin toplamı 45 milyar dolar olmuştur. Çin'e yapılan yatırımlarda özelleştirme bu ülkede yer almadığı için doğrudan sermaye yatırımı olarak gerçekleşmiştir.

²⁶⁸ Demir, a.g.e., s.94-97

²⁶⁹ Sönmez, a.g.e., s.304.

Malezya net sermaye akışı olarak 1980 yılında 2.052 milyar dolar elde etmiştir. 1996 yılında ise bu eğer 12.031 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ülkeye net sermaye akışı 1994 yılında bir azalma dışında Malezya'ya gelen net sermaye akışı sürekli artma eğilimindedir. 1993 yılına kadar sermaye akışında özellikle doğrudan yatırımların payı büyüktür. 1980 yılında 930 milyon dolara seviyesinde olan doğrudan yabancı yatırım 1990'dan sonra ortalama 5 milyar dolar olmuştur. Uzun vadeli borçlar ve portföy yatırımları 1993 yılında 2.1 milyar dolar uzun vadeli borç ve 3.7 milyar dolar portföy yatırımı olarak toplamda 11 milyar dolara yükselmiştir. Uzun vadeli borçlar 1993 yılından sonra 2-4,5 milyar dolar arasında oluşur. Güneydoğu Asya ülkelerinde genel olarak özel sermaye akışının çok fazla olduğu görülmektedir.²⁷⁰ Özel sermaye

akışı 1991 yılından sonra ortalama 9 milyar dolar seviyesinde olmuştur.

Latin Amerika ülkeleri içinde Meksika 1991 yılında finansal liberalizasyona hıvermesi sonucu ve 1994 yılında NAFTA'ya katılması ile yabancı sermayede artış sağlanmıştır. 1989 yılında eksi 1.7 milyar dolar olan portföy yatırımları 1990 yılında 5.9 milyar dolar 1991'de 19.6, 1992 yılında ise 21.1 milyar dolar olmuştur. Meksika'nın ucuz işgücü, hammadde ve yabancı sermayeye tanınan teşviklerden yararlanmak isteyen yabancı yatırımcılar 1991 yılından sonra Meksika'da toplam 100 milyar dolarlık yatırım yapmışlardır. 1994 yılında 10 milyar dolar 1995-1997 arasında ise 7.5 milyar dolar ortalaması yakalanmıştır. Yıllık olarak 7-8 milyar dolar tutarı bulan yabancı sermaye 1998 yılında 12 milyar dolara ulaşarak Çin'den sonra yabancı sermaye çeken dünya üzerinde ikinci ülke olmuştur.²⁷¹

Brezilya yabancı sermaye yatırımında bir diğer cazip ülke olarak yabancı yatırımcılar tarafından görülmektedir. 1980 yılında 17 milyar dolar olan yabancı sermaye girişi 1990 yılında 31 milyar dolara yükselmiştir. 1994 yılından sonra ekonomide uygulanan "real planı" çerçevesinde doğrudan yatırımlar 1996 yılında 9 milyar dolar 1997 yılında 16.330 milyar dolar olmuştur. 1990'lı yıllarda özel sermaye akışında yüksek miktarda seyretmiştir. 1994 sonrası 20 milyar doları aşmıştır. Arjantin de yabancı sermaye girişi özellikle 1991 yılından sonra artmıştır. 1997 yılına kadar

²⁷⁰ Demir, a.g.e., s.122-125.

²⁷¹ Ersun, Palacioğlu, a.g.e., s.41-42

doğrudan yabancı yatırımlar 5 milyar dolar seviyesinin tında kalmıştır. 1994 yılında 1.505 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.²⁷² Portföy yatırımları 1994 yılında 25 milyar doları aşmıştı. Özel sermaye akışı ise 1993 sonrasında sürekli artan bir trend izleyerek 1997 yılında 20 milyar dolara yükselmiştir.

Şili yabancı yatırım olarak 1989 sonrasında artış sağlamıştır. Özellikle doğrudan yabancı yatırımlarda ve özel sermaye akışında daha fazla artış olmuştur. 1991 yılında 1 milyar dolar seviyesinde olan doğrudan yabancı sermaye yatırımı 1997 yılında 3 milyar dolar olurken özel sermaye akışında ise 9 milyar dolar seviyesi yakalanmıştır.

Avrupa ülkelerinde yabancı sermaye akışı özellikle Avrupa Birliğine katılımdan sonra yabancı sermaye girişi artmıştır. İspanya'da 1986-1988 yılında yabancı sermaye girişinde gözlene artışta önemli rol oynayan topluluk çıkışlı yatırımlardır. 1982-1985 yılları arasında toplulukçıkışlı sermaye yatırımları tüm yabancı yatırımlar içinde %45 düzeyinden 1986 yılında %65 seviyesine yükselmiştir. 1988 yılından sonra mali liberalizasyon sebebiyle portföy yatırımları da artmıştır. 1989 yılında doğrudan yabancı sermaye girişi 8.4 milyar dolar 1992 yılında 8.1 milyar dolar olmuştur. 1998 yılında ise 11.3 milyar dolar olmuştur. Portekiz 198 yılında 1 milyar dolar seviyesinde olan yabancı sermaye girişleri bu yatırımlarla ilgili kısıtlamaların kaldırılması ile artışa geçmiştir. 1992 yılında 2.4 milyar dolar 1998 yılında ise 1.7 milyar dolar olmuştur. Yunanistan'da ise 1980'ş yıllar boyunca 400 milyon dolar seviyesinde olan net yabancı sermaye girişi 1990 yılından sonra artmıştır. 1992 yılında 1 milyar dolar olmuştur. Ancak 1998 yılında ise 700 milyon dolar seviyesinde olmuştur.²⁷³

2.6 Devlet müdahalesi ve Kamu kesimi

Küreselleşme sürecinde özellikle devletin etkin müdahalesinin yaşandığı güney doğu Asya ülkeleri bu süreçten azami faydayı elde edebilmişlerdir. Özellikle bu ülkelerde devletin tam bir yönlendiriciliği vardır. Bu ülkelerde devletin amacı kalkınmaya en uygun ortamı yaratmak, geleceğin sektörlerini seçip teşvikleri odaklaştırmak, yabancı sermaye ve teknolojiyi ülkeye çekmektir. Güney Kore'de ülke

²⁷² Civaner, Karaca, a.g.e., s.92

²⁷³ Sema Özkuten, İspanya, Portekiz, Yunanistan Tam Üyelik Öncesi Gelişmeler...(Birinci basım, Ankara:Dış Ticaret Müsteşarlığı., 1995). s.19-35-50.

kaynaklarını ucuz krediler yolu ile ülke içindeki şirketlere aktararak dünyaya pazarlarında kendi şirketlerinin rekabet etmesini sağlamaktadırlar. Devletin tüm etkinliklerinin önceliği ekonomik kalkınma dır. Devletin kendisi bazı Güneydoğu Asya ülkelerinde direk üretime girmiyor. Özel sektöre rakip olmuyor. Devletin kendisi üretici değil yönlendirici ve denetleyici konumundadır.²⁷⁴

Güney Doğu Asya ülkelerinde devlet müdahalesi en yaygın olarak mali kaynakların sağlanması ve ucuza sağlanması şeklindedir. Kredi mekanizmasından sonra en çok kullanılan politikalar, dış rekabetten koruma, talebin düşmesi sonucu ortaya çıkan bunalımlardan çıkış için örgütlenmeye yardım, teknoloji elıştırma yardımları biçimlerini almaktadır. Devlet müdahalesinin en çok olduğu ülkeler Kore Çin olurken Tayland ve Malezya'da biraz daha az müdahaleci olunmuştur. Özellikle Tayland'da kamu iktisadi teşebbüsleri yolu ile gelişme sağlanması önemlidir. Ancak aynı koşullarda olan Türkiye'de devlet müdahalesi aynı sonuçları verememiştir. Devlet yapısı özellikle 1980 yılından sonra aşırı bürokratik ve siyasi rant yaratan bir sistem haline gelmiştir. Özellikle kamu iktisadi teşebbüsleri Türk ekonomisinde balangıçta önemli yer tutarken son yıllarda uluslararası ortamda rekabet edemeyen işletmeler haline gelmişlerdir. Kit'ler siyasi iktidarlarca, çeşitli kesimlere gizli sübvansiyon dağıtma aracı ve ücret ve istihdam politikasına gevşeklik getiren bir araç olarak kullanılmışlardır. Bu ise bu kuruluşların bir ekonomik örgütlenme modelinden uzaklaştığını artık bize göstermiştir.²⁷⁵

3. TÜRKİYE AÇISINDAN YAPILMASI GEREKENLER

3.1 Piyasa ve Endüstri Üzerine

Türkiye küreselleşme sürecinde sanayileşme ve endüstri politikası açısından yetersiz kalmış ve bununla rekabet gücünün dış pazarlarda azalması sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de piyasa ve endüstri üzerinde ayrıca firmalar üzerinde küresel rekabet ortamına uyacak değişiklikler yapılması gerekmektedir. Endüstrilerin her yönüyle incelenip ve eldeki kaynaklarla, ülke yapısı ve dünya rekabetiyle uyumlu endüstrilerin neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Dünya çapında her türlü

²⁷⁴ Kozlu, a.g.e., s.149-150.

²⁷⁵ Sönmez, a.g.e., s.199.

endüstri ve sanayi sektöründe başarılı olmak imkansız olduğu için, kaynakların en etkin şekilde kullanılabileceği, rekabetçi üstünlüğe sahip endüstrilere yönelinmesi gerekir. Dünya üzerine ülkelerin üzerinde uzmanlaştıkları çeşitli mallar ve ürünler bulunmaktadır. Türkiye'nin ise dünya piyasalarında adını duyurduğu sektörler inşaat, temel ilaçlar ve tekstil dir. Bu alanların diğer alanlara göre rekabetçi olup olmadığı belirlenmeli ve kaynakların verimli kullanılmasına imkan veriyorsa uzun dönemli politika ve stratejilerle bu endüstrilere destek verilmelidir.²⁷⁶

Ekonomide büyük sanayi kuruluşları ve küçük işletmelere göre yeni politikalar oluşturulmalıdır. Bunun için sanayide bir odaklaşma politikası uygulanması uygun olabilir. Dünya ölçeğinde rekabet edebilmek için büyük kuruluşlar ve işletmelere ihtiyacımız vardır. Büyük cirolu firmalara ulaşmamız gereklidir. Büyük işletmeler oluşturabilmek içinde şirket birleşmelerine imkan tanımamız gerekmektedir. ayrıca dünya pazarlarında kalıcı olabilmek için marka çalışmaları yapılması gerekmektedir.²⁷⁷

Dünya ticaretinde uzun süredir yüksek teknolojili mallarda talep artmaktadır. Gelecekte artması muhtemel görünmektedir. Bu noktada özellikle türkiyenin küçük ve orta boy işletmelere yönelerek bu işletmelerde teknoloji gelişimini sağlayarak yüksek teknolojili mal ihracatını artırabilir. Bu yüzden bu firmaların özellikle finansman yaolarının düzeltilmesi ve özkaynaklarıyla çalışmaya teşvik edilmelidir.

3.2 Eğitim ve Teknoloji Üzerine

Türkiye'nin küreselleşme sürecinde yeterli teknik altyapıya ve yüksek teknolojili ürünler üretilip geliştirmesi için yeterli bir AR-GE harcaması düzeyi sağlamasına ihtiyacı vardır. Bunları tamalayıcısı hatta öncelikli olarak ülke içindeki eğitim seviyesinin yükseltilmesine ihtiyaç vardır. Bilginin gerçek sermaye ve zenginlik yaratn başlıa kaynak haline geldiği bir ekonomi, eğitim performansı ve eğitim sorumluluğu açısından okullara yeni ve zorlu talepler yöneltmektedir. Okulda kazanılan öğrenim ve okuldan alınan diplomalar, bilgi toplumunda ki iş, geçim ve meslek kapılarının açılmasında giderek daha etkili bir hal aldığına göre toplumun tüm

²⁷⁶ Emin Çivi, Tamer Çavuşgil, "Küresel Dünyada Yerini Arayan Ülke: Türkiye," *İşletme ve Finans*, Sayı no 182: 24-43, (Mayıs 2001). s.38.

kesimlerinin okur-yazar olması gerekmektedir. Burada ifade edilen okur-yazarlık tanımının ayrıca bilgisayar becerilerinide kapsaması gerektiği özellikle toplumdaki eğitim kalitesinin artması ve bilgiye ulaşmanın kolay yolu olarak gereklidir. Özellikle

Güneydoğu Asya ülkelerinde okuma-yazma oranlarının yüksekliği gelişme ve ilerlemenin sağlayıcısı olmuştur. Ayrıca Türkiye’de yeni dünya düzeninin getirdiği rekabet düzeninde geride kalmamak için eğitimin süreklileştirilmesi amaç olmalıdır. Çalışan nüfus içinde ortalama eğitim süresinin 5.3 yıl olduğu düşünülürse bunun artırılması gerektiği şüphe götürmez bir gerçektir. Bilgi toplumunda teknolojik değişimler baş döndürücü bir hızla gerçekleşmektedir. Bu nedenle belli bir mesleği olan insanlar sürekli olarak mesleklerinde meydana gelen yenilikleri takip etmeleri gerekecektir.²⁷⁸

Bilgi çağı olarak adlandırdığımız bu dönemde artık her şeyin yenisini, farklısını yaparak rekabette üstünlük kazanma önplandadır. Rekabet şiddetlenirken yeniyi yaratma güdüsü ve baskısı da artmıştır. Büyümenin kaynağında sabit sermaye yatırımları ile birlikte teknolojik değişim yatmaktadır. Çou hallerde yeni makine donanım üretim sürecindeki teknolojik değişmeyi içerdiği için bu ikisi iç içe geçmiş olarak bulunmaktadır. Böylece yeni yatırımlarla birlikte teknolojik değişim, verim artışı/maliyet düşüşü ve mallarda nitelik iyileşmesi ortaya çıkar. Ancak Türkiye’de yapılan sabit sermaye yatırımlarının özellikle daha çok konut sektörü gibi teknolojik yenilik içermeye olasılıkları düşük sektörlerle yapıldığı için bu nedenle yeni teknolojilerden elde edilmesi beklenen faydayı azaltmaktadır. Küreselleşme dünyasında artık her ülke giderek kendi AR-GE faaliyetlerini, modellerini, desenlerini, teknolojilerini yaratmak zorundadır.

Ayrıca AR-GE çalışmalarının sadece yapılması değil bu faaliyetlerin sanayide adapte edilmesi amaç olmalıdır. Türkiye’de eskiden beri gelen bir AR-GE geleneği olmadığı için ve bu çalışmaların çok 1980li yıllarda başlamış olması Türkiye için bir kayıptır. Türkiye’nin AR-GE faaliyetlerine ayırdığı pay GSMH’nin %0.45’i olduğu düşünülürse bu faaliyetlerin artırılması gerektiği görülebilir.

²⁷⁷ Türkiye’nin Yatırım Stratejileri Ne Olmalıdır. iktisat dergisi sayı413-414 2001s.108 mayıs haziran 2001

Yeni teknoloji üretim araştırma geliştirme faaliyetlerini sanayiye adapte edemeyen ülkeler bugün küreselleşme sürecinin dışında kalmışlardır. Bu yüzden AR-GE faaliyetlerinin artırılması özel sektör-devlet işbirliğinin sağlanması üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.²⁷⁹

3.3 Yabancı Sermaye Üzerine

Küreselleşme sürecinde dünya'nın yaşadığı değişim özellikle ekonomik yapılar üzerinde oluşturduğu etkisi herkesçe bilinmektedir. Ekonomik yapılar üzerindeki bu etki yabancı sermaye olarak adlandırılan dış sermayenin hemen hemen tüm ülkelere girip çıkmasından ileri gelmektedir. Önümüzdeki on yıl içinde bütün dünyada mikroelektronik, bio teknoloji, telekomünikasyon, robot teknolojisi, yazılım donanım şirketleri hakim konuma geçeceklerdir. Bunların hiç biri doğal kaynaklara değil, beyin gücü ve teknolojiye dayanmaktadır. Bu bakımdan, özellikle Türkiye bu fırsattan yararlanmak için dünya çapında bir eğitim sistemi ve teknolojik yenilikleri takip edecek bir yapı oluşturmalıdır. Yabancı sermaye bu amaçların sağlanmasında ülke ekonomilerine ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yardımcı olmaktadır.²⁸⁰

Türkiye'de oluşturulan yabancı sermaye politikasının bu açıdan ve teşviklerinin artırılması ve en önemlisi en önemlisi olarak sürekli son on yıl içinde de devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunu için devletin ekonomiden çekilmesi sağlamak ve özelleştirmeye hız vermek, özellikle enflasyon ve faizlerin düşmesinin sağlamak kayıt dışı ekonominin kontrol altına alabilmek için etkin bir vergi reformu yapılması, yapılan yatırımlar için uygulanan bürokratik işlemlerin azaltılması önem kazanmaktadır.²⁸¹ Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin özellikle doğrudan yabancı yatırımın yıllık 1 milyar dolara seviyesinde olması ve diğer Güneydoğu Asya, Latin Amerika, ve Avrupa ülkelerinin Türkiye'den daha fazla yabancı yatırım çekmesi, yukarıda saydığımız önlemlerin daha önce alınması

²⁷⁸ Çaha, a.g.e., s.1051

²⁷⁹ Kazgan, a.g.e., s.355-356

²⁸⁰ Yusuf Ziya İrbeç, "Türkiye'de Yabancı Sermaye Politikaları ve Yatırımlarda Görülen Gelişme Eğilimleri," *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı no 28:577-582, (Temmuz-Ağustos 1999), s.580.

²⁸¹ Cömert, a.g.e., s.21.

nedeniyle sağlanabilmiştir. Türkiye'nin kalkınma ve ilerlemesinde bu yabancı yatırım miktarını en az yıllık 5 milyar dolar seviyesine çıkartması gerekmektedir.

3.4 Bölgesellik Üzerine

Uluslararası ticaretin artması, çok uluslu faaliyetlerin büyümesi, uluslar arası ortak yatırımların artması özellikle bölgesel düzeyde dünya üzerindeki bloklar içinde gelişmenin artması küreselleşmenin bölgesellik üzerine en belirgin özelliklerini yansıtmaktadır.

Özellikle incelediğimiz ülkeler içinde Avrupa ülkeleri ve Latin Amerika ülkeleri bölgesel entegrasyon süreçlerine katıldıkları ölçüde ekonomilerinde iyileşmeler sağlamışlardır.

İspanya'nın Avrupa birliğine, Brezilya'nın Mercosur'a, Meksika'nın Nafta'ya katılması sonrasında çok büyük ekonomik yararlar elde ettikleri görülmüştür. Özellikle Meksika NAFTA'YA katıldıktan sonra ihracatında çok önemli artışlar olmuştur. İspanya'da ise yabancı sermaye yatırımları oldukça artmıştır. Türkiye'nin de bölgesel bütünleşme çabalarının arttığı bu dönemde bölgesel entegrasyonlar içinde kendine bir yer edinmesi gerekmektedir.²⁸² Avrupa birliğine katılım sürecinde Türkiye'nin ekonomik kriterler içeren Maastricht kriterlerini yerine getirmesi Türkiye'nin ekonomik gelişimine ve özellikle yabancı sermaye açısından Avrupa Birliğinden gelecek kaynak ile ekonomisinde iyileşmeler sağlayacağı muhtemeldir.

3.5 Uzun Dönem Perspektif ve Devlet Yönetimi Üzerine

Türkiye'de devlet sisteminin daha çok ithala ikameci dönemin yapısıyla bugünde kendii yaşatmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak 1980 yılından sonra dışa açılma ile birlikte küreselleşme sürecini yaşayan dünya ülkeleri arasında bu tür eski politikaların yer alması artık geçersiz bir hal almıştır. Özellikle 1990'dan sonra ortaya

²⁸² Göktaş, a.g.e., s.266.

çıkan siyasi istikrarsızlık ekonomik yapıyada yansımıştır. Hükümetlerin 1970’li yıllardan gelen enflasyonla birlikte büyüme projeleri artık tıkanmıştır. Hükümetlerin vizyonsuzluğu ve bir stratejik plana göre hareket etmemeleri sonucunda Türkiye bugün küreselleşen içinde hem devlet hemde toplum olarak yer alamamasına neden olmuştur.

Günümüzde ülkeler 21.yüzyılda ortaya çıkması beklenen gelişmelere, yönetici sınıfın vizyonu ve stratejik planı çerçevesinde kendilerini hazırlamaktadırlar. İncelediğimiz ülkelerden Güneydoğu Asya ülkeleri’nde hükümet yönetiminin ve devlet yönetimi anlayışının ekonomik kalkınmada ve ilerlemede ne denli önemli olduğu belirtilmektedir. Türkiyenin geleceğe dönük ekonomik büyümesi bir staretejik plan çerçevesinde vizyonun yürütecek istikrarlı siyaset ortamı ile sağlanabilir.²⁸³ Türkiye’de devlet yapısının acilen ıslah edilmesi devlet içinde yolsuzluğun ve kayırmacılığın azaltılmasıda son derece önemli bir adım olacaktır.

4.SONUÇ

Dünya ekonomisini yönlendiren ve dünya gelirinden aslan payını alan her zaman güçlü ekonomiler olmuştur. Ve dünyada her alanda meydana delen gelişmeler sadece ekonomik gücün kaynağını değiştirmektedir. Çağımızda yaşanan teknolojik devrim bilgiyi ekonomik gücün kaynağı konumuna getirmiştir. Bugün dünya ticaretinin büyük bir kısmını gerçekleştiren gelişmiş ülkeler, sermaye yoğun üretim tekniğinden bilgi yoğun üretim tekniğine geçmiş olan ülkelerdir ve ekonomik küreselleşme sürecinde uluslar arası büyük rekabet yarışı bu ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Bu noktada dünya ekonomisi ile bütünleşmenin tek başına bir anlam ifade etmediği görülmektedir. Önemli olan dünya ekonomisinin belkemiğini oluşturan gelişmiş ülkelerle birlikte küreselleşme sürecinde yer almak ve büyük rekabet yarışına katılabilmektir. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerin ve Türkiye’nin yapması gereken uluslar arası rekabet gücünü artırmaktır.²⁸⁴

²⁸³ Kazgan, a.g.e., s.329.

²⁸⁴ Özkıvrak, Dileyici, a.g.e., s.151-152.

Küreselleşme sürecinde yabancı sermayeye sağlanan teşviklerin artırılması ülke içinde ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın azaltılması yatırımcıların önünü görebileceği bir ortamın oluşturulması devletin ilk önceliği olmalıdır.

Türk ekonomisinde devletin sahip olduğu önem göz önüne alındığında kamu yönetiminin her bölümünde rönesans hareketlerinin zaman kaybedilmeden başlatılması gerekmektedir. Her kurumun yapısının analizi, bir çok alanın özel sermayeyi teslim edilmesi, Pazar şartlarına uyumlu politikaların zaman geçirmeden belirlenip, uygulanmaya konulması, kurumlar arasında uyum ve desteğin artırılması, esnek bir yapı kazanılması için yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesi dünyada güçlü bir konuma gelebil mek için gereklidir.²⁸⁵

Makro ekonomik politikaların iyileştirilmesi ulusal rekabet gücünün artırılması i.in makro ekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesi özellikle global pazarların ihtitacını karşılayacak borsa, ticaret, müteahhitlik, turizm, imalat sanayi ile ilgili yeni projelerin oluşturulması sanayi için gerekli enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerji açığı probleminin çözümü içinyeni ve ucuz enerji kaynaklarına yönelilmesi dış ticarettede dayanışmanın sağlanması global pazarlara uyum açısından büyük önem arz etmektedir.

Türkiye için yapılması gereken diğer bir nokta ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde bu teknolojilerin ülkeye hizmet etmesi ve verimliliğe katkıda bulunmasının sağlanması, sosyal mücadelelere ilişkin risklerin azaltılması için uyumlu bir idari çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan idari çerçeve ticaretten, internete, tüketici haklarının korunması, kişisel hakların ve özel bankacılık ilkelerinin korunması, internet kullanımının etkin bir şekilde yönetilmesi ve kontrol edilmesi alanlarını kapsamalıdır. Ayrıca ulusal teknoloji politikası, finansman hizmetleri, bankacılık, gümrükler, yerel bilgisayar ağları, internet kullanımı gibi bilgi ve iletişim teknolojisinin yoğun olarak kullanıldığı alanlara yönelik özel nitelikli eğitim programlarını sağlayacak uluslararası teknik yardım ve işbirliği desteklenmelidir.²⁸⁶

²⁸⁵ Civi, Çavuşgil, a.g.e., s.35-36

²⁸⁶ Odyakmaz. a.g.e., s.111.

Ayrıca Türkiye’de devletin en stratejik politikalarından birisi bilgiye dayalı toplumu yaratmak için ülke genelinde eğitim ve öğretimi geliştirmek ve yaygınlaştırmak olmalıdır. Teknolojik gelişmeyi sağlamak için uygulanacak eğitim politikası ise bilgi ve beceriyi profesyonel bir anlayış içinde tüm ömür boyu sürdürecektir olan bir eğitim seferberliği ile yapılmalıdır.

Küresel düzeydeki oluşumlar ve teknolojiye gelişmeler modern toplumların yapısını değiştirirken, devlete ilişkin fikirleri ve devletlerin örgütlenme biçiminde değiştirmiştir. Ulus devletler, modernleşmenin doğurduğu sorunları cevaplayabilmek için kendilerinde güçlü yetkileri toplamak zorunluluğu hissetmiş ve merkezileşmiştir. Oysa küreselleşmenin öngördüğü toplumsal yapılanma ve buna karşılık olarak inşa edilecek devlet anlayışı başka olmalıdır. Hızlı çözüm üreten bilgi akışı ve değerlendirmesine öncelik veren, girişimciliği ve yuaraticılığı teşvik eden teknik devlet anlayışı ön plana çıkartılmalıdır.

Türkiye’de devlet yapısına global demokratik denetim sağlayan ademi merkeziyetçi dijital teknik sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirecek bir çehre sağlanmalıdır.²⁸⁷

Türkiye için uluslar arası rekabet güvünü artırmanın, sağlıklı bir iktisadi yapıya kavuşma ve hızlı kalkınma ile mümkün olacağı açıktır. Dolayısıyla, Türkiye rekabet gücünü artırması, kısa vadede olmasa bile uzun dönemde toplumsal refahın artışıyla sonuçlanacaktır.

²⁸⁷ Çelebi, a.g.e., s.170

KAYNAKÇA

Adams, Bill. “Sürdürelebilir Kalkınma ve Kalkınma Teorisinin Yeşermesi”, **İktisat Dergisi**. Sayı no 366-367:116-124, Nisan- Mayıs 1997.

¹Akalın,Ömer. “The globalization strategy of large korean corporations konferansı”, **Dış Ticarete Durum**, Sayı no 37:2-5, Ekim 1997.

Akman, Vedat. **Gelecek Yüzyılın Gündemi**1.basım İstanbul ROTA Yayın Yapım Tanıtım Ticaret Ltd.Şti.,1999,

Akyüz,Abdullah. “Türkiye’nin Dünya İçindeki Yeri ve Önemi...”, **İşletme ve Finans**. Sayı no 176:17-36, Temmuz 2000

Alp,Ali. **Finansın Uuslararasılaşması** İstanbul:YKY Yayınları,Nisan 2000

Alpar,Cem Tuba Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslar arası Ekonomik Kuruluşlar** Türkiye Ekonomi Kurumu ,1985.

Altunyaldız,Ziya. “Globalleşen Dünyada Bölgesel Organizasyonların Önemi ve APEC”, **Dış Ticaret Dergisi**. Sayı no 1:14-17Nisan 1996.

Amin,Samir. **Kapitalizmin Hayaleti**. Çeviren: Cengiz Algan İstanbul:Sarmal Yayınevi, 1999

Amin,Samir. **Küreselleşme çağında Kapitalizm**. Çeviren:Vasıf Erenus (İstanbul:Sarmal Yayınevi.,1999.

Arıboğan,Deniz Ülke. **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri** İkinci basım, İstanbul: Der Yayınları.,1997

Bakırtaş,Tahsin Sohbet Karbuz. “Yirmi birinci Yüzyılda Küreselleşme, Gelişme ve Yoksulluk”, **İşletme ve Finans**. Sayı no 177:32-49,Aralık 2000.

Balkan,Neşecan. “Az Gelişmiş Ülkelerde Yeni-Liberal Uygulamaların...”, **İşletme ve Finans**. Sayı no 118:4-17, Ocak 1996.

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya Ticaretindeki Gelişmeler ve Türk Dış Ticareti İçin Orta ve Uzun Vadeli Politika Önerileri**.Ankara:Şubat 1996.

Başkanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya Ekonomileri Bülteni**. Sayı no 4:Ocak 1996.

Başkaya,Fikret Devletçiliten **24 Ocak Kararlarına** Birinci basım, Ankara: Birlik Yayıncılık., 1986.

Başoğlu,Ufuk Ölmezoğulları,Nalan Parasız,İlker **Dünya Ekonomisi**. Bursa: Ezgi Kitabevi 1999.

Bilgin,Gazi.Toplumuna Geçiş Sürecinde Yaşananlar”, **Dış Ticarete Durum**Sayı no 45:32-37,Ağustos 2000.

Burgi,Noelle, Golup,Philip S. “Küreselleşme Gerçekten Ulus devletleri Lüzumsuz Hale Getirdi mi ?”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**. Çeviren:Abdulkadir Atalık, Sayı no 64:44-49, Kış 2001.

Büyüктаşkın,Şener. “Dünya Ticaret Örgütü’nün Oluşumu ve GATT 1994”, **Dış Ticarete Durum**.Sayı no 35:6-15, Şubat 1997.

Civaner,Çiğdem Karaca Sevil. **Latin Amerika Ülkeleri**.İGEME,Mart 1995.

Craig,C.Samuel –Douglas,Susan P. **Global Marketing Strategy**. Singapore McGraw hill book co 1995.

Coşkun,İsa. “Yabancı Sermaye ve Türkiye”,**Dış Ticarete Durum Dergisi** Sayı no 39:32-40, Ağustos 1998.

Cömert,Faruk.“Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği”. **Hazine Dergisi.** Sayı no 12:1-27, Ekim 1998.

Çaha,Havva. “Bilgi Toplumu ve Ekonomik Büyüme”, **Yeni Türkiye 21.Yüzyıl özel Sayısı** Sayı no 20:1034-58, Mart-Nisan 1998.

Çarıkçı,Emin, “20.Asırdan 21.Yüzyıla Dünya Ekonomisi ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi.** Sayı no 20:971-978,Mart-Nisan 1998.

Çelebi,İşın. **Ne Olacak Ne Yapmalıyız.** Birinci basım. Ankara: Bilgi Yayınevi., 2001.

Çivi,Emin,ÇavuşgilTamer Çavuşgil. “Küresel Dünyada Yerini Arayan Ülke:Türkiye”, **İşletme ve Finans**,Sayı no 182: 24-43, Mayıs 2001.

Dedeoğlu,Beril. “Uzakdoğu’da ASEAN çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi etkileyen Dışsal Faktörler”, **Dış Ticaret Dergisi.** Sayı no 9:27-47,Nisan 1998.

Demir,Gülten.**Asya Krizi ve IMF.**Birinci basım, İstanbul: Der Yayınevi,1999.

Devlet Planlama Teşkilatı.**7.B.Y.K.P. Bilim Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu .**Ankara 1994.

Devlet Planlama Teşkilatı. **7.B.Y.K.P. Dünyada Küreselleşme ve Bölgeselleşme** Ankara:1995.

Dinçmen,Yener. “GATT ve Uruguay Round Müzakereleri”, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi.** Sayı no 20:15-33, Mart 1994.

Dos Santos,Theotonio. **National and International Economics,**
[www.http://csf.colorado.edu/jwsr](http://csf.colorado.edu/jwsr)

Drucker, Peter F. **Management and Society**, William Heineman Ltd., 1993.

Drucker, Peter F. **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çeviren: Belkıs Çorakçı. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993.

Dulupçu, Murat Ali. "Sürdürebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler", **Dış Ticaret Dergisi**. Sayı no 20:46-71, Ocak 2001.

Durgut, Şükrü. "Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye'ye Etkileri", **Standard Dergisi**. Sayı no 466:16-22, Ekim 2000.

Durusoy, Serap. "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı no 18: 15-26, Temmuz-2000.

Elliot, Michael. "Coming Apart" **Newsweek** .19 Ekim 1998.

Erbay, Yusuf. **Kavram Olarak Küreselleşme**. Der: Bahaeddin Yediyıldız Çağatay Özdemir, Fahri Unan Yusuf Erbay, Konya, 1998.

Eren, Aslan. "Türkiye'de Enflasyon'un Temel Kaynakları ve Çözüm Yolu" **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı no 27:204-219, .Mayıs-Haziran, 1998.

Erkan, Hüsnü. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme** (Dördüncü basım. İzmir: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998.

Ertürk, Emin. **Ekonomik Entegrasyon Teorisi**. Birinci basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1993.

Eser, Kadir Belet, Nuran Halise. "Yeni Bir Uluslar arası Ekonomik Düzene Doğru...", **İşletme ve Finans**. Sayı no 173:64-82, .Ağustos 2000.

Eşkinat,Rana. **Küreselleşme Türkiye Ekonomisine Etkisi**. Birinci basım.
Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.

Göktaş,Abdulkadir. **Küresel Kriz ve Türkiye** Birinci basım, Ankara: Özen Yayıncılık,
2000.

Durgut,Şükrü. “Dünyada Yaşanan Globalleşmenin Türkiye’ye Etkileri”, **Standard Dergisi**. Sayı no 466:16-22, Ekim 2000.

Ersun,Cengiz ve Palacıoğlu,Tezer. **Meksika Ülke Etüdü**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1999.

Güneş,İzzet Fehmi. “21.Yüzyılda Küresel Ticaretin Yönü”, **Dış Ticarete Durum**. Sayı no 42:13-23, Temmuz 1999.

Gürlesel,Can Fuat. “Kapitalizmin Yaşam Süreci ve Yeni Ekonomik Dinamikler”, **Dış Ticarete Durum**, Sayı no 41:18-24 Nisan 1999.

Güzeltik,Ebru. **Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı**. Sistem yayıncılık, Kasım 1999

Hiç,Mükerrem. “Küreselleşmeye Yanlış Eleştiri ve Endişeler” **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**. Sayı no 418:46-49,Ocak 2001.

İrbeç,Yusuf Ziya.“Türkiye’de Yabancı Sermaye Politikaları ve Yatırımlarda Görülen Gelişme Eğilimleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı no 28:577-582, Temmuz-Ağustos 1999.

İyiboçkurt, Erol. **Küreselleşme ve Türkiye**.1.basım.Bursa Ezgi Kitabevi., 1998.

Jessop,Bob.“Küreselleşme ve Ulusal Devlet”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**,
Çeviren:Efkan Kala-Ahmet Altıparmak, Sayı no 64:61-79,Kış 2001.

Karabiber, Mustafa. **Kore Kalkınmasının Temelleri ve Türk-Kore İlişkileri** (Birinci basım, Ankara: Hazine Müsteşarlığı., 1997.

Karaman, Doğan, YILDIRIM, Kemal. **Makro Ekonomi** 1. basım, Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1999.

Karacasulu, Nilüfer. “ Türkiye’deki Bilimsel ve Teknolojik Göstergeler”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı no 15: 39-53, Ekim 1999.

Karaosmanoğlu, Atilla. “Yeni Dünya Düzeni Şimdi Kuruluyor”, **Dış Ticarete Durum**, Sayı no 48: 32-40. Aralık 1998.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kurulular**. 4 basım Eskişehir: Beta Yayınları, 1998

Karluk, Rıdvan. Bölgesel ekonomik Gelişmeler, **Gümrük Birliği Dergisi**, Sayı no 19-20: 4-28, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 1995.

Karluk, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi Beşinci Basım**, Eskişehir: Beta Yayınları, 1997.

Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus Devlet**. Birinci basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000.

Kazgan, Gülten. **Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**. Birinci basım, İstanbul: Akdeniz Yayıncılık., 1999.

Keskin, Ekrem. “Uluslar arası Sermaye Hareketleri...”, **Bankacılar Dergisi**. Sayı no 18: 14-26, 1996.

Keyder, Çağlar. **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**. İkinci basım. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.

Kızıllarslan,Ömür Demir. “Biyo Teknolojik Ürünler, Organik Ürünler ve Uluslar arası Ticaretteki Gelişmeler”, **Dış Ticaret Dergisi**. Sayı no 18:56-70, Temmuz 2000.

Kozlu,Cem. **Türkiye Mucizesi için Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**. Beşinci basım, Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları,1999.

Kutlu,Erol. **Dünya Ekonomisi**.1.basım.Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1998.

Kavi,Hüsamettin. “Küreselleşme ve Türkiye”, **Elegans dergisi**. Sayı no 49 :94-97, İlkbahar-Yaz 2000.

Mor, Hıdır. “ Küreselleşme ve 2000’li Yılların Küreselleşme Vizyonu”, **Dış Ticarette Durum**, Ekim 1997.

Mor,Hıdır. “Küreselleşmeli mi? Küreselleşmemeli mi?”, **Dış Ticarette Durum**. Sayı no 44:86-91, Nisan 2000.

Naissbitt,John Aburdene Patricia. **Megatrends 2000 Büyük Yönelimler**.İstanbul: Form Yayınları,1990.

Newman,Christopher. “Realizm:Küreselleşme ve Bağımsız Devlet”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**. Çeviren:Muammer Türker, Sayı no 64:79-87, Kış 2001.

Nomer, Bilge Gürsu Nomer.“Stabilizasyon ve Yapısal Uyum Programları”, **İktisat Dergisi**. Sayı no 405:37-40,Eylül 2000.

Odyakmaz, Necmi. “Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme ve Kalkınma”, **Dış Ticaret Dergisi** (Sayı no 18: 96-113, Temmuz 2000.

Oluç,Saruhan.”Çok Kutuplu Dünyada ABD-Avrupa-Japonya Şeytan Üçgeni”, **İktisat Dergisi**. Sayı no 362 :51-56, Nisan 1994.

Öğütçü,Mehmet.“Asya-Pasifik Bölgesi’nde Yeni Jeopolitik / Ekonomik Dengeler ve Türkiye”, **Dış Ticarete Durum Dergisi**. Sayı no 41:27-46, Nisan 1999.

Özel,Mustafa. “Yeni Dünya Düzeni ve Körfez Bunalımı”, **Dış Ticarete Durum**. Sayı no 25-26:25-32, Temmuz 1991.

Özkıvrak,Özlem,Dileyici,Dilek. “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye”, **Dış Ticaret dergisi**. Sayı no 20:134-162, Ocak 2001.

Özkuten,Sema. **İspanya, Portekiz, Yunanistan Tam Üyelik Öncesi Gelişmeler...Birinci basım**, Ankara:Dış Ticaret Müsteşarlığı., 1995.

Parasız,İlker. **Para Banka Ve Finansal Piyasalar**. Altıncı basım, Bursa:Ezgi Kitabevi, 1997.

Rona,Zeynep. **Bilanço 1923-1998**.Birinci basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999.

Seyidoğlu,Halil. **Uluslar arası İktisat** Onikinci basım, İstanbul: Güzem Yayınları, 1998.

Sönmez,Atilla. **Doğu Asya Mucizesi ve Bunalımı**, Birinci basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.

Sönmez, Atilla. “Türkiye’nin Yatırım Sratejileri Ne Olmalıdır?”26.İktisatçılar Haftası Açık Oturumunda sunulan bildiri.,**İktisat Dergisi**.Sayı no413-414: 98-128, Mayıs-Haziran 2001

Sürel,Hakkı. “Özelleştirme”,**Yeni Türkiye dergisi**. Sayı no 27:445-451, Mayıs-Haziran 1999.

Şahsuvaroğlu,Lütfi .“Küreselleşme ve Türkiye”, **Standard Dergisi**. Sayı no 464:15-18, Ağustos 2000.

Şaylan,Gencay. **Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. Birinci basım. Ankara:İmge Kitabevi, 1995.

Şenses,Fikret. **Kalkınma İktisadî Yükselişi ve Gerilemesi**.Birinci basım. İstanbul:İletişim Yayıncılık A.Ş., 1996.

Tekeli,Hasan. “Sınırötesi Bütünleşmede Teknoloji Emek ve Sermaye”, **Yeni Türkiye dergisi**. Sayı no 20: 978-982, Mart-Nisan 1998.

Tunç,Güngör. “Küreselleşme Amacı Araçları ve Etkileri”, **Banka ve Ekonomik Mali Yorumlar Dergisi**.Sayı no 354:49-70, Mayıs 2001.

Türkoğlu,Meltem. **Brezilya Ülke Etüdü**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1998.

Toffler,Alvin. **Future Shock** (Gelecek Şoku) Bantam 1970.

Ulagay,Osman. **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**. İkinci basım.İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.

Ulagay,Osman. **Küreselleşme Korkusu** Birinci basım. İstanbul: Timaş yayınları, 2001.

Ulusoy,Ahmet Birol Karakurt. “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Etkileri,” **Banka-Mali Ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı no 1:45-67,Ocak 2001.

Urry,John. “Küreselleşme ve Vatandaşlık”,**Türkiye Günlüğü Dergisi**. Çeviren: Davut Haner, Sayı no 64:88-100,Kış 2001.

Ülman,Haluk.“Yorumunu Siz Yapın” **Dünya Gazetesi**, 24 Nisan 2001.

Ülman, Haluk. IMF Ne Kadar Masum?" **Dünya Gazetesi** 4 Mayıs 2001.

Vanlı, H. Halil "Türkiye Dış Ticaretinin Yapısal Değişimi ve Ekonomideki Son Gelişmeler", **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı no 28:565-572, (Temmuz-Ağustos 1999), s.565.

Yeldan, Erinc. "Kapitalizmin Son İki Küreselleşme Evresi Üzerine Gözlemler", **İktisat Dergisi**. Sayı no 406:33-36, Ekim 2000.

Yenal, Oktay. **İktisat Siyasası Üzerine İncelemeler** Birinci Basım: İşbankası Yayınları., 1999.

Yener, Ergün. "Türk Sanayinin Yeniden Yapılanma Gerekleri" **Yeni Türkiye Dergisi**. Sayı no 27:651-665, Mayıs-Haziran 1999.

Yılmaz, Salih. "Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Tasarrufa Duyulan İhtiyacın Nedenleri". **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**. Sayı no 20:97-115, (Mart 1994).

Yücel, Behçet **Dünya Gazetesi** 18 Temmuz 2001.